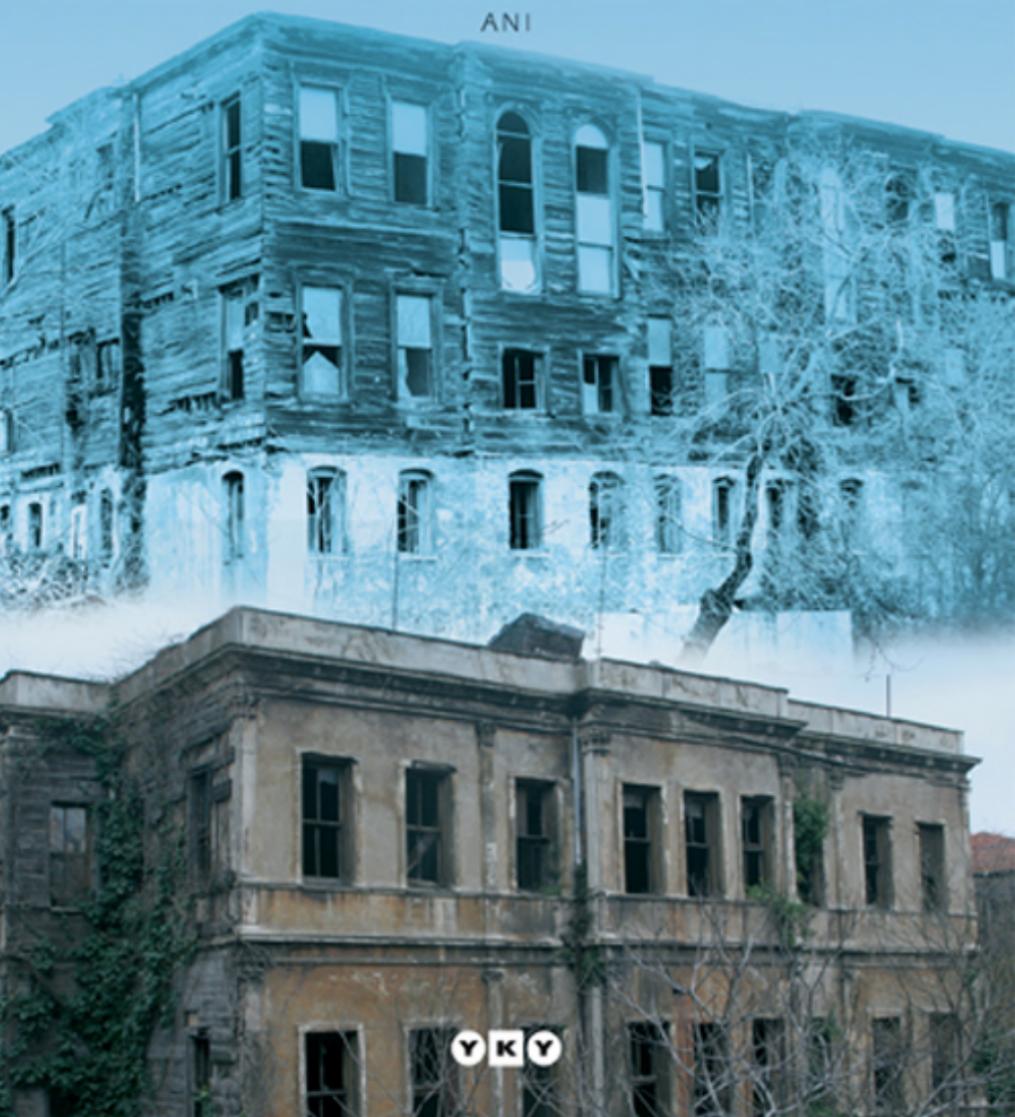

Güngör Tekçe

Zâfir Konağında Bir Tuhaf Zaman

ANI

ZÂFİR KONAĞINDA BİR TUHAF ZAMAN

Güngör Tekçe 1937'de İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni, İÜ Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1965'te metin yazarı olarak İstanbul Radyosu'nda çalışmaya başladı. 1973'te tiyatro yayınıları müdürü olarak İzmir Radyosuna atandı. 1998'de program yapımcılığı göreviyle İstanbul Radyo'suna döndü. 2002'de emekli oldu.

İlk şiir ve çevirileri 1956-1964 yılları arasında *Varlık* dergisinde çıktı. Uzun bir aradan sonra şiirlerini 1992'den başlayarak *İnsancıl*, 1998'den sonra *Varlık*, *Papirüs*, *Öküz*, *E*, *Kitap-lık* dergilerinde, kitap eleştirilerini *Cumhuriyet Kitap'*ta yayımladı. Radyo oyunları "Cihangir'in Bir Günü", "Kimsecikler Eline Su Dökemez", "Oynamazsan Nazlı Yârim", "Gülistan Palas", "Türkü" 1973'ten başlayarak TRT-1'de yayıldı.

Şiir kitapları: *Sabah misim* (Broy, 1994), *Büyüklerle Kuşlu Mektuplar* (Era, 1996), *Kuşlu Mektuplarım Döndü* (Era, 1996), *Seğiren* (Hera, 2001, Cemal Süreya 2001 şiir ödüllü).

GÜNGÖR TEKÇE

Zâfir Konağında
Bir Tuhaf Zaman

ANI

Yapı Kredi Yayımları - 2491
Edebiyat - 772

Zâfir Konağında Bir Tuhaft Zaman / Güngör Tekçe

Kitap editörü: Tamer Erdoğan
Düzeltili: Mahmure İleri

Kapak tasarımcı: Nahide Dikel

Baskı: Mas Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mah. Soğuksu Cad. No: 3 Kağıthane-İstanbul
Telefon: (0 212) 294 10 00 e-posta: info@masmat.com.tr
Sertifika No: 0905-34-00015

1. baskı: İstanbul, Nisan 2007
2. baskı: İstanbul, Mart 2008
ISBN 978-975-08-1231-6

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2006
Sertifika No: 44719

Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayınçının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
İstiklal Caddesi No: 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0212) 252 47 00 Faks: (0212) 293 07 23
<http://www.ykykultur.com.tr>
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
facebook.com/yapikrediyayinlari
twitter.com/YKYHaber
instagram.com/yapikrediyayinlari

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

ZÂFİR KONA/INDA BİR TUHAF ZAMAN

Demir mandal indirilir. Sürgü çekilir. Pantufla terlikler üst katta, orta katta, alt katta. Geceyi ürkütmekten sakınarak, tüyleri üfler gibi söndürülür lambalar. Odalara çekilirler. En genci yetmiş yaşını arkalamış konak halkı sofalara, salonlara, merdiven başlarına seslerini bırakarak taştan lahitlerine dönerler. Rüzgârin saatidir. Sabaha dek yüzyıllık koltuklara sığmaz, kapı tokmaklarını çevirmeye çalışır, ayağı kayar, kapaklanır, ceviz masaya tutunarak kalkar, ne yapsa etse okunmuş rüyalarına sızamaz Zâfire Halanın. Zâfire Hala ki yaşlılığından kapanan gözlerini sonuna dek açmayı başarındı gözkapaklarına yapıştığı selobantlarla. Parmak kadardı ve bir parmağın yetişebileceği her yerde ve her daim oradaydı. Kardeşlerin, amca çocukların, teyze çocukların, dayı çocukların vazgeçilmez pusulasıydı ve bir o kadar da incelikti. İşte tam bu anda –şasırtmasın sizi– cep telefonuma ısrarla basıyorum ve hep aynı noktaya basıyorum ve hep aynı yanıt: Mesaj yok. Geçmişten alacağım hangi mesaj bana el verir de o inceliği anlatabilirim?

Hatırlıyorum: Bir odada gelin –o, Tavşanlı'dan gelmiş, kervan de olsa kabul edilmiş tek gelin– bir türlü bitmez işiyle, tabak çanakla ağız dalaşına tutuşur... bir diğerinde –ilk asker empresyonistlerden– Mehmet Ali Laga resim yaparken top patlasa duymaz ve rahatsız edilirse gerçekten top patlar... ailesini inanılmaz bir rastlantıyla yıllar sonra bulmuş Fatma Hala, amca oğlu Kadir Beye Dicle'de kelekle nehirden geçerken bir günlük kocasını nasıl sulara kaptırdığını anlatırken... İngiltere'deki öğretim üyeliğinden emekli olup dönen Kadir Bey dinlerken yarı açık gözlerle uyumayı nasıl beceriyorsa... ve daha pek çok şey, Zâfire Halanın görünmesiyle birbirine eklenir –bu sözü bilselerdi cahilliğime verirlerdi– bir sinerji doğardı. Gelin hanımının monologuna Laga'nın gülümsemesi eklenirken söyle

giren Fatmanım –altta kalacak değil ya– bu sefer kocasının ölümünü şen şakrak anlatır ve Kadir Beyin de gözleri gerçekten açılırdı.

Bence, üst katta oturan Suphiye Teyzeye kocası “mektupçu”luktan emekli Selim Beyin şansları gerçekten üst katta oturmalayırdı: Zâfire Halanın çekim alanı o yaştan sonra yukarıya yetişemiyordu. Suphiye Teyze aileyi hiç sevmemiş ve sonsuza dek sevmemek için üst kata kapatmıştı kendisini. Bana gelince: Beni severdi. Ne de olsa ben “yarımkân”dım. Bir yanım orta kata, öbür yanım İzmir’in Tire ilçesine uzanıyordu. Bir Suphiye Teyzeye bakıyordum, bir Zâfire Halaya: ikisi de –dinsel hiyerarşinin üst basamaklarına çıkışmış– babalarından kalma, el üstünde tutulmaya –aynı zamanda otoriteye– alışmışlardı. Tek farklılık otoriteyi sağlama biçimleriyydi.

Bense dağları seviyordum. Beşiktaş’ın ortasında bir konaktan dağlara çıkmak zor olsa da. Elinde olsa gerçekten dağlara gönderecekti beni Mâlik Bey. Evdeki yetişmelerden biri dışında –yemeğini götürürdü– hiç kimseyle konuşmayan Mâlik Bey. Bahçenin gizli bir köşesinden hayalet gibi geçer, odasına kapanırdı. Ben yeniyetmeydim ve o çok uzun boyluydu. Daha önce hiç görmediğim –ve sonra da hiç göremeyeceğim– renkli otlar vardı ve ünlü bir ilaç firmasına o otlardan ilaç üretirdi. Yüksek eğitimimi Almanya’da tamamlamıştı, kimyagerlik diploması İkinci Dünya Savaşı’nda üniversiteye düşen bir bombayla kaybolmuştu ve düşmanların arasında yaşıyordu. Çok eski bir arkadaşı, bir zamanlar İstanbul valisi –bizimkilere göre deli doktoru– Fahrettin Kerim Gökay göz kulak oluyordu ama o bile kaçırımyordu o casusları. Her fırsatта odasına giriyor, uyurken formüllerini çalışıyor, büyük paralarla başka casuslara satıyorlardı. Bahçenin duvarına tırmanmış, penceresine doğru yürüyordum. Sonra nedense sıkıldım, döndüm. Ertesi gün kiyamet koptu: Ellerin arasındakocaman kayalar, hadi diyormuş, hadi biraz daha, biraz daha... yıllarca ele geçiremediği casus bir adımlık yere kadar gelmişken... Bazı geceler çin çinlardı üst kattan Almanca, İngilizce, Fransızca küfürler. Hane halkın bir bölümününe göre küfürdü, bir diğer bölümününe göreysse hikmetli sözler söylüyordu, dinlemek gerekiirdi...

İki konak...

*Yansıyan bir evdi
Bir yüzdü havuzda
Ev yıkıldı
Yüzü yüzler götürdü
Ve boáaltıldı havuz
Kentin sokaklarında áimdi
Akar gider unutuá.*

Kar yağmıştı ve tutmuştu. Ne bir araba, ne otobüs, ne tramvay... gölgeler bile donmuştu. Babamın kucağında, bata çika, gece karanlığında konağa gidiyorduk. Kabakulak olmuştum, ilaçlar kâr etmemişi, yönetimi annem ele almıştı ve bu iş bu gece bitecekti. Kim bitirecekti? Büyük amca. Şeyh efendi. Çingürağı çaldık, ikiletmediler, sarılıp öpüşmeler, halimi hikâye etmeler, büyük salona almalar. Ortada çini soba yanıyordu ve ben titriyordum. Tavandan sarkan avize her şeyi saydamlaştırmıştı ve her şeyi açık seçik gördüm: Herkesin elleri, kolları, boyunları, saçları bembeyazdı ve yüzleri simsiyahti. Şeyh efen-di bu: Kapısına yüz sürmeye gelenler upuzun bir sıra oluştur-muştu, hiçbiri dönüp bakmadı ve ben en arkada –neyi bekle-diğimi bilmenden– dikildim. İşte orda, yaşamımda ilk kez ilti-masla tanıştım: İsmimle çağırıldı büyük amca, önemdekkiler iki tarafa açıldılar ve ben gerile gerile en öne geçtim, dibine otur-dum. Saçımı okşadı, okudu üfledi, bir süre havaya baktı, bir şeyle söyledi, yine okuyup üfledi ve yüzüme tüketirdi. Ben de doğal bir refleksle ona tüketirdüm. Ortalık karıştı, beni apar topar dışarı çıkardılar ve kaçırdılar. Ne babam kızdı bana, ne de annem, çünkü ikisinin de yüzü aydınlintı.

Küçük bir odaya aldılar sonra (küçük diyorsam şimdinin orta boy salonu). Akraba taallukat çevremizi sarıp babamı ve annemi teselliye çalıştılar. Ben de –gerçekten ne olduğunu bilmeden– inceden bir ağlama tutturdum. Sonunda beni de kucaklarına alıp öpmeye –yine ne olduğunu bilmemişim– birta-kım şeyle hedİYE etmeye başladılar. O kadar ilgiyi taşıyama-dım, gözlerimi kapattım, ayaklarım suya değişti, her şey kayı-yordu, her şey dibe çöküyordu, sanki birileri gözkapaklarını açtı, sarkıtlar ve dikitlerin arasında dolaşmaya başladım, deniz dibi mağarası hiç görmediğim balıkları, yosunları, pırıltılı taş-

lariyla ağırlıyordu beni, çevremde görünmez bir duvar vardı ve koruyordu, bana dokunmadan her şeyi çekip birbirine karıştıryordu burgaç, Abdülhamid Han'ın elinden çıkışmış sediri, altın makasları, bahüleri, gümüş mangalları, buhurdanlıkları, atlas minderleriyle konağı çekip ayaklarımın altına seriyordu. Orda kalmışız o gece ve ertesi sabah uyandığında kabakulak geçmişti. Çocukluk hastalıklarının hepsini geçirdim, çok ağrılı, çok ateşli geçirdim, ama hiçbir sayrılığında konağa götürmediler bir daha, sanırım uzaktan hayır duayı yeterli gördüler...

Yıllar sonra, bir gün türbeye gittim, tanımadığım insanlar bezler bağlıyorlardı parmaklıklara, mumlar yakıyorlardı; özür dilemek için gittim büyük amcaya, hiçbir şey söylemedi bana. Şimdi hâlâ orada, restore etmişler türbeyi, geceleri ışıklandırıyorlar, ama gitmiyorum, herkesin büyük amcası, büyük dedesi olmuş orada yatanlar, tanırlar mı beni? Tanır diyorlar, belki bil dikleri bir şey vardır.

Bir kitabımdın ilk iki dizesidir: "Tüm yaşamım boyunca zip-ladı ardımsıra/altı yaşında yitirdiğim top"

O konakların bahçelerinde yitirdiğim toptur, Menderes bulvarları, anlı şanlı Barbaros Bulvarı geçmeden önce, köşede-ki teyzenin avuç içi bakkalından –bayram sabahları verdikleri bahşişle– topaçlar, elma şekerleri aldığım. Nedense o günlerin el öpmeleri, çikolataları, fondanları unutuluyor da o bahçede yitirdiğim top hep aklımda. Yarın gitsem bulurum belki. Başka çocukların yitirdiklerini de bulurum, ama onları da aldıktan sonra ne kalır bizden o bahçelerde? Koskoca dünyanın merkezinde ne kalır?

Beşiktaş ki en azından bir soyun gözünde merkeziydi dünyyanın. Velinimetleri Abdülhamid Han Yıldız Sarayı'nda değil miydi? İnsan utanır da önüne bakıp susardı. Tâ beş yüz yıl öncesinde koskoca Barbaros Hayreddin Paşa'lar, Kılıç Ali Paşa'lar... o kaptan-ı deryalar Beşiktaş kıyısındaki yalılardan açılmamış mıydı denizlere? Kanuni'nin yazlık sarayı neredeydi? Osmanlı'nın Osmanlı olduğu dönemlerde, Anadolu'dan gelip Rumeli'den seferlere katılan memleket evlatlarının toplandığı yer Beşiktaş'taki meydan değil miydi? İlmiye sınıfı mensupları neden buraları mesken tutmuşlardı? Nedim değil midir, ünlü gazelinde "Beşiktaş'a yakın bir hâne-i vîrânımız vardır" diyen? Onca vüzera, vükela, bendegân, rical konaklarıyla şenlenmiş başka mevki var mıdır? Saraylar, camiler, medreseler, sibyan mektepleri, dergâhlar, hasbahçeler... Sen çocuksun daha... "Der-saadet'te bir payitaht"tır Beşiktaş. Bakma, geçmişte bazı akließ-veller ayağını sürümeye kalkmış ya, Patrona Halil'ler, Kabakçı Mustafa'lar... hak bulmuş yerini. Bilmiyorlar huzurun, rahat uyumanın değerini. Koskoca Abdülhamid Han'a yan bakanlar da çıkmadı mı? Yedi Sekiz Hasan Paşa bir yumrukta nasıl devi-

riverdi Ali Suavi'yi? Ya, "Bomba Olayı?" Ermeni komitacıların eline ne geçti? Allah'ın yazdığı olur sonunda. Günü dolmuş ki çekildi. 31 Mart ayaklanması olmasaydı iyiydi ya. Benim bildiğim, karıştıranlar olmasa doyum olmaz suyun seyrine... dedi, Zâfire Hala. (Abisinin Abdülhamid'e karşı çalıştığını hiçbir zaman bilmedi.) Ve o kutsanmış mekâni hiçbir zaman terk etmedi. Belki birkaç kez tenezzülen Kadıköyü'ne, birkaç kez de Boğaz'daki dost yalılarına ziyaret dışında. Örneğin Galata'nın, Kasımpaşa'nın ya da Edirnekapı'nın yalnızca adlarını duydu. Daha sonraki kuşaksa "Sen ne güzel bulursun gezsen Anadolu'yu" teraneleriyle oyalandı. Ondan da sonraki kuşak içinse yapılacak bir şey yoktu: Çünkü İstanbul Anadolu'yu artik...

Üzeri tozla örtülmüş göller gibiydiler. Derin ve kırıltısız. Tek bir susineğinin dokunuşuya sarsılan ve uzun süre toparlanamayan. Mekânları sabit, zamanları hangi kapıdan girsen boşluğa açılırdı. Bir gölge oyununda, arkalarda bir yerlere kondurulmuş, zor seçilebilen figürlerdi. Bedenleri saydam mıydı? Öldüklerinde çoktan ustalaşmış ölülerdi. Kuşgöçüren fırtınasının kanatlarına binip gittiler.

Tireliydi. İzmir'in Tire'sinden. Bir yelpazenin yaprakları gibi açılıp kapanırdı Suphiye Teyzem. En ince deliklerine kadar kapanmış odada bir esintiydi. İmbat, Kordonboyu'nu bir ucundan tutup taşıṁıştı Beşiktaş'a. Sen onlardan değilsin, derdi bana. Gözleriyle alt kattakileri imlerdi. Siz de, derdim. Omuzlarını silkerdi. Gözünde metelik kadar değeri yoktu ki onların. Peki ya kocası? Zâfir ailesinden Selim Bey? Sevecenlikle bakardı. Kravatını düzeltirdi. Bana biraz fazlaca sıkıyor gibi görüñürdü ama sesi çıkmazdı Selim Beyin. Zaten fisıldayarak konuşurdu. Sürekli kalkıp otururdu. Annem ve babamla ziyarete giderdik bayramlarda. Findıklı lokumlar ikram ederlerdi. O denli huzurluydu ki yüzü. Bir ikondan kaymış gibiydi. Suphiye Teyze hiç istifini bozmaz, o ise bir otomat gibi –ama ne kadar zarif– devinirdi. Şerbet alır misiniz, oğlumuza bir çikolata daha, çayımızı şimdi demleriz, halka sever misiniz (son yıllarda yeniden görünen halka o zamanlarda da modayı), kolonya mı? İşte orada Suphiye Teyzenin yüzünden bir gülümseme geçerdi, çünkü İzmir'den getirilmiş özel esans nihayet hatalanmıştı. Hane halkına hiç sunulmayan esans. Hatırlı konuklara özel olarak. "Usul ve erkân dairesinde" özenli bir hoşgeldin partisine dönerdi o onbeş dakikalık "sizi görmeden olmaz"lar. İzin alır kalkardık ama aklım orda kalındı. Dantelli mendil içinde bir küçükük altın, kimbilir ne zamandan saklanmış, sanksi unutmuşum ya da düşürmüşüm gibi avucuma sıkıştırılıverir, camekânlı kapılara kadar uğurlanırdık.

Bana ne kaldı Selim Beyden? Sürekli kalkıp oturmak. Bir yerde masamıza doğru, ya da ne bileyim evimize tanıdığımız –veya tanımadığımız– gencecik biri gelince derhal ayaga kalkıp selamlamak. Şaşırıyorlar, fenalık falan mı geldi diye bakıyorlar. Yirmili yaşlara kadar çok yorulmuş olmalılar ki altmışlık birini

görünce hiçbiri kırımdamıyor, ben de içten içe kızıyorum Selim Beye, öyle de davranışılır miydi çocuklara, hatta büyük de olsalar bir kuşak sonrakilere.

Annemin ilkokul öğretmeni –geçen yüzyılın başlarında oluyor bu– çocuklara büyüklerinin ne iş yaptığı sorarmış. O dönemlerin anlatımıyla ne ile istigal ettiklerini. Amcasının mesleğini söylemezmiş annem. Çünkü o mektupçumuş. Koskoca ailede bir mektupçu. Yani ordan oraya mektup taşıyan biri. Utanırmış, bilmiyorum, dermiş. Gerçekten de mektupçumüş Selim Bey. Yani mektubî efendi. Osmanlı devletinde sadrazam, nazır ve valilerin yazışmalarını yürüten görevli. Eni konu eğitim gerektiren bir iş. Vilayetteymiş. Kısaca yazı işleri müdüürü. Sonunda üzerine varinca söyleyivermiş annem. Kisık sesle, ancak öğretmenin duyabileceği sesle. Şaşırılmış öğretmen, sonra annemin başını okşamış, aferin demiş, benden selam söyleyin beyefendiye. Ağlamaya başlamış annem, kapıyı vurup çıkışmış, eve gelince odasına kapanmış, feryat figân, tutturmuş öğretmen benimle alay etti diye. Bir gün... iki gün... sonunda haber vermiş büyükleri Selim Amcaya. Ne yapsın amca? Oturup bir güzel yazmış yeğenine. Diyesiyim ki “Üzülme kızım, ben bir masa başında çalışıyorum. Resmi yazılar –resmi yazılıyı anlayamayacağı için silmiş, devlet dese onu da bilmez– senin diğer amcaların gibi büyüklere yakışır işler yapıyorum, yazılar yazıyorum, ya da yazılanlara mühür vuruyorum. Evden eve koşan postacıları da küçümseme ama ben o değilim”... Yüzü gülmüş annemin. Benim amcam yazardır diye dolaşmaya başlamış. Gerçi o mühür vurmadan bir şey anlamamış ama madem ki yazardır, mühür de vurabilir diye düşünmüşt. Gerine gerine olmuş okuluna. Bir daha da hiç kaçmamış.

Mektubî efendinin başına bir gün bir şey gelivermiş. Üzerinde adı yazılı bir zarf uzatmışlar. İçinde ne olduğunu bilmiyor. Üstelik uzak bir yerlerden. Hiç aklına gelmeyen, ummadığı bir şey. Bırakıp gitmişler. Düşünmeye başlamış. Acsam mı, açmasam mı? Bir kaç gün geçmiş öyle. Birakanlar yine çalmış kapısını. Açımadınız mı? Hayır, demiş. Hayatınız beyefendi, demişler, hayatınız! Dursun bakalım, demiş, sonra açarız. Silsile-i mera tip, hiyerarşı, sıra düzeni. Üst bürokrat ne olsa. Kanunda yeri

var mı, yok mu? Ya içinden olmayacak bir şey çıkarsa? Zarf içinde durursa sen onu bilmezsin, o seni bilmez. Açılsırsa giz olmaktan çıkacak, göze ayan beyan görünecek. Sonunda dayanamamış, bismillah deyip açmış. İçinden Suphiye Hanım çıkmış.

Sonunda eşya kendi arasında konuşmaya başladı. Günaydın, tünaydın, iyi geceler. Araları pek iyi değildi. Sıcak bakmuyorlardı birbirlerine. Biri yüz yıllık bir şezlong, öbürü üç günlük bir yapma çiçek. Uçuk benizli şal üstünde cart kırmızı abajur. Ama her gün de selam al selam ver olmazdı ki. Yavaş yavaş laf atmalar, kışkırtmalar, afili tavırlar... sonra baktılar ki yerlerinden kalkıp kıracak dökecek halleri yok, sessizce küsüp çekildiler köşelerine. Yine dayanamadılar, kırıldılar, küçük jestlerle birbirinin gönlünü almalar, kaşla göz arası flörtükler dönemi başladı. Ama eskiyorlardı. Birinin boyası atmaya başlıyor, öbürünün çivisi çıkıyor, üçüncüün havı dökülüyordu. Meşveret meclisi kurdular, aralarında söyleştiler ve bir kara-ra vardılar: Bir an önce bu dağılmayı sona erdiremezlerse olan kendilerine olacaktı. Kapı önüne koyarlarsa kim bakacaktı yüzlerine? Göz kulak kesildiler. İzlemeye karar verdiler sahiplerini. Onlar ne yapacaksın onlar da öyle.

Pencere kenarına geçmek istedı Suphiye Hanım. Eskiden inatlaşındı haliyle ve o anda yağ gibi kayıverdi pencereye doğru koltuk. Yandaki koltukta ise Selim Bey. Zaten o hep orda otururdu. Eşyanın pek alışık olmadığı bir şey: Suphiye Hanım dışardaki bir şeyi gösterdi Selim Beye. Masalar, tabureler, köşedeki büfe doğrulup baktılar. Bir kediymi. Kediye bak, dedi Suphiye Hanım. Selim Bey ise başını yukarıya doğru kaldırmıştı. Sen de buluta bak, dedi. Suphiye Hanım kediye bakmayı sürdürdü. Selim Bey de kuşa. Hiçbir şey anlamamıştı eşya. Ama köşedeki kafes içinden kuş gördü. Uyardı ötekileri. Selim Bey buluta bakıyor ama göz ucuya da kediye, dedi. Suphiye Hanım da kediye bakıyor ama göz ucuya da buluta. O anda anladı eşya. Kişilikleri farklıydı, eğilimleri, hevesleri, seçimleri farklıydı ama gözlerinin ucuna yerleşmişti, Selim Bey Suphiye Hanımın, Suphiye Hanım

Selim Beyin. Elli yıl boyunca binlerce görüntü geçmişti gözlerinden, ama gözlerinin ucundaki iz hep orda kalmıştı. O anda Mizildanmaktan, sorun çıkartmaktan vazgeçti eşya. Ve saygıyla baktılar Suphiye Hanımla Selim Beye. Yalnızca eşya değil, otlar, ağaçlar, dağlar da saygıyla baktılar. Çünkü onlar büyük uyuma katılmıştı. Aynı anda hem kendisi, hem o olmaya.

Kışın sobanın yanından ayrılmazdım. Çünkü hep dişim ağrırı ve hangi akließvelse sığın diş ağrısına iyi geldiği söylemişti. Küçüktüm, dişçiden kaçardım ve o kadar sığa dayanamaz, uykuya dalardım sobanın yanında. Ama artık büyümüştüm, babam ölmüştü, annem ve halamla Taksim'deki kiralık evden çıkip konağa göç etmişik ve hâlâ dişim ağrıyordu. Suphiye Teyze duymuş ve beni çağırmıştı. Çözeceğiz, dedi. O çözeceğiz diyorsa ortada sorun olmasa da sorun yaratır ve çözerdi. Üstelik sorun da vardı. Yollara düştük, bir tramvaydan indik, öteki tramvaya bindik, sonunda bilmemişim bir semtteki dişçiye vardık. Ben o güne kadar sadece dişçi diye bilirdim ama kapısının üstünde küçük harfle "diş", altında büyük harfle "doktoru" yazıyordu. Gösterişli bir muayene odasıydı. Gizli ışıklar, pirinçli halılar, resimler içerisindeki kerpeten ne kadar gizliyorsa o kadar gösterişli. Tostoparlak bir adamdı diş doktoru. O kadar eğilip büükerek ve o kadar ağızının içine bakarak konuşuyordu ki sonunda Suphiye Teyzenin dişini çekerini düşündürmeye başladım. Sonra da yarım ağızla, size de şöyle bakalım, dedi. Küçük adımlarla uzaklaşmaya başlamıştım ki... izimi kaybettiremedim. Çaresiz oturdum ama ne oturuş! Lütfen açalım. Bunu da, şunu da, şu sağ alttakini de, şu neymiş, oraya saklanmış galiba –dişçinin esprisi de ne çekilir yani– onu da... Neden bu kadar çok diş vardı, toplasan uzunca, yayvan dört dişle yaşayamaz miydik? Sizi bugün çok üzmemelim, iki gün sonra şu saatte, burda. Ne kadar nazikti, beni üzecek diye korkmuştu! İki gün sonra ordaydım ve operasyon başlamıştı. (Bu sözcüğü de hiç sevmem ya.) Kerpeten neyse ne de o iğneler, o oymalar yok mu? Aklıma olmayacak şeyler geliyordu, "yaratılan hoş gördük yaradandan ötürü" ben de dişiyi hoş görüyordum kişisel bir tavır olmadığı için. En az bir yıl sürdü. Bitti,

dedi. Ama durun, hemen gitmeyin, bir kahve içip konuşalım biraz. Oturduk, ama ben konuşmadım, hep o anlattı. Ne kadar şanslı bir gençmişim, böyle bir büyük teyzeye sahip olmak kimseye nasip olmazmış, o öyle bir hanımfendiyim ki, nice hanımfendiler onun eline su dökemezmiş ki, o... o... Neredeyse gece yarısı olmuştu, son tramvayın son basamağına atladım da evi buldum. Ama söylediklерini kafama yazdım. Ertesi gün sabah erkenden gittim teyzeye. Yeni uyanmıştı ve beni karşısında görünce şaşırıldı. Bakın dün doktor bey sizin için dedi ki... kesti ve yarım ağızla "İyi çocuktur" dedi. Ben, size karşı olan saygımlı, diye uzunca bir diskura başlıyordum ki, sus, dedi. Gül, dedi. Güldüm. Ama gül denince gülünmüyor ki. Sadece dudaklarımı açtım. Kızdı. Sesine bir canlılık gelmişti. Gül, gül, gül! O son gül'ü öyle bir tonda söyledi ki gerçekten gülmeye başladım. Önce sessiz bir şekilde, sonra kahkahalarla ve artık kendime hâkim olamıyordum. Hoşnuttu. Aferin, dedi, iyi yapmış. Ondan sonra bir daha hiç ağzımı kapatmadım gülerken.

Eski ve yeni otuz iki dişimle gittim Kinalıada'ya. Önceden almıştım adresi, ama yine de kayboldum, tepeye çıkarken bir anda deniz kenarında buldum kendimi, tekrar tırmandım, sahipli arazilere girdim ve sonunda evi buldum. Şaşırdım karşısında. İki büklüm bildiğim Suphiye Hanım dimdikti ve bahçe suluyordu. Konakta odasının içinde bile kullandığı baston yok olmuştu. Habersiz gitmiştim ama çoktan dir beklermiş gibiydi. Gel, dedi... yemek şimdi hazır olur. Hangi yemek? Konakta bir tek gün mutfağa girdiğini görmemiştim ki. Aşağıda yemek pişer ve gönderilirdi. Yardımcısı vardır diye düşündüm, ama yoktu. Genç kız gibi sekerek girdi içeriye. Selim Bey uyuyordu. Eşiye takıldım. Parmağını ağızına götürüp sus işaretü yaptı, uyanmasın. Ayağının ucuna basarak mutfağa geçti, ben de arkasından. Kuşdili pişirdim, dedi, radika da var, biraz da şevketibostan. Anlamadan baktım yüzüne. Şu sarmaşığın delisi ni getiriyorlar bazen, farketmeden zehirleniverirsın, ama ben ayırt ederim, böreğin yarısını onla yaptım, öbür yarısını da gelincikle. Doğrusu sosisli sandviç beklemiyordum ama bu kadarı da fazlaydı. İstanbul'da değil yemek, adını bile duymadığım bir sürü ot çıktıktı karşıma. Şaşırduğumu anlayınca, biz bunları yerdik, dedi, Tire'de. Nerden, nasıl bulmuştı? Tabakları koy, dedi. Acıkçıdım ama ayıp olmasa kaçacaktım. Ya delisi ni anlamamışsa o sarmaşık dediği şeyin? Çaresiz düzenledim masayı. Oturduk, bir güzel yedik. Üstüne de kahve içtik. Suphiye Teyze kêğidini çıkardı, bir güzel sardı ve tüttürdü sigarasını. Yüzüm ne hal almıştı bilmiyorum ama ben Tire'de de içerdim, dedi. O İstanbul'un Kinalıada'sında İzmir'in Tire'sini yaşıyordu. Konağın esareti bitmiş, havanın ve toprağın egenliği başlamıştı. Selim Bey geldi biraz sonra. Elini hiçbir seye sürdürmedi, anladım ki bu evde sıcak sudan soğuk suya

değdirmeyecek elini, annesiymi, eşiydi ve aynı zamanda çocuğu gibiydi Selim Bey. Kırların özgürlüğü içinde o, kendisiymi artık. Üç gün kaldım orada. Uzun yürüyüşlere çıktıktı. Selim Bey yarı yolda yoruluyor ve eve dönüyordu. Suphiye Teyze mümkün olsa ayakkablarını da çıkarıp öyle yürüyecekti. Çalılıklardan geçenken bacakları çiziliyor, hatta bazen kaniyordu ama umurunda bile değildi. Geniş soluklar alıyordu. Sanki imbatı dolduruyordu ciğerlerine. Akşam iniyordu ve o hemen dönmek istemiyordu eve. Biraz sonra gaz lambaları yanacak, çiftlikten çağıracaklar ve kardeşleriyle girecekti kapidan. Annemin teyzesiydi, anneannemi hiç tanımadım, öbür kardeşini de. Ama artık üçünü de taniyordum. Ve ben de eski Güngör degildim döndüğümde.

Emrihak vaki oldu, madenci Sait Efendinin¹ Kızı Suphiye Hanım İzmir'in göğüne uçtu. Yıkandı, namazı kılındı, yemekler pişirildi ve ugurlandı. Ondan sonra oldu olanlar. Hiç unutmadı kendini. Yaşarken şöyle bakıp geçenler akıllarının bir yerine kazıdılar onu. Unutulmaz sürprizini en sona saklamıştı. O Kinalıada'da eteğini beline dolayıp her şeyi çekip çeviren Suphiye Hanımı bilmezlerdi ki. Ağırkanlı, buyurgan, doğrusu biraz da kaprisli bir hanımfendiymiş tanıldıkları. O ünlü kâğıtlar ortaya çıktıktan sonra bomba düştü konağa. Bile isteye çocuk sahibi olmamıştı sanki.

Önce ilk vasiyet: Kinalıada'daki ev adanın imamına. Çiftlikteki ev İzmir'deki kardeşine. Yatak odası yeğenine. Beşiktaş'taki dükkanın geliri bir hayır kurumuna... Hayırla andılar. Mevlitler okuttular. Sular durulmuş, herkes payına düşeni almaya hazırlanmıştı.

İkinci bir vasiyet çıktı birden: Kinalıada'daki ev hayır kurumuna, çiftlikteki ev yeğenine, yatak odası İzmir'deki kardeşine, Beşiktaş'taki dükkanın geliri Kinalıada'daki imama.

Durun daha, üçüncü vasiyet var sıradı: üçüncü paylaşımında hayır kurumu çıkartılmış, yerine Mehmet girmiştir. Mehmet adada yaz boyunca öte berisini taşıyan zерzavatçının oğluydu, ne olacağı belli olmayan hayır kurumu yerine hayattayken hayır işleyen Mehmet girmiştir.

1 Madenci Sait Efendi. Tire'deki zımpara madenlerinin sahibi. Çakıcı Mehmet Efe konağına kömürkü kılığında girer, ertesi gün haber gönderir: "Fakir fukara babaşımiş, rahat uyunsun, benden zarar gelmez ona." Kızlarını konağa yolcu ederken sayısız pahada ağırlığın dışında her biri için ayrı çiftlik verir. Tire'nin ilk belediye başkanlarından.

Her vasiyetin ekine de “akli melekeleri yerindedir” diyen doktor raporları eklenmişti.

İzmir’deki akrabaları gelmiş, konakta toplantılar düzenlemeye başlanmıştı ki son vasiyet çıktı: tüm taşınır ve taşınmazları –daha önce sözünü etmediği mal mülkü de ekleyerek– eşe dosta bırakmıştı.

Akrabaların beti benzi uçtu. “Ah ben onun için neler yaptim”lar, “aklinı kim çeldi”ler, “şimdi içi rahat midir acaba”lar... Ortalıkta dolaşıyor, altın suyuna batırılmış kalemimi, küçük antik saatimi gösteriyor, o verdi diyordum. Duymazdan geliyorlardı. Dişlerime bakın diyordum, onları da o yaptırdı. Hadi evine diyorlardı, ama evim orasıydı zaten, nihayet üst kat. Ve yine uzun tartışmalara giriyorlardı. Ailede avukatlar da vardı, ama onlar yoktu ortada, ne de olsa adları geçmemişti ya, sonra üstümüze kalır diye kaçınıyorlardı. Ve sonunda koptu kıymet. Konaktakiler kendi içlerinde, İzmir’den gelen akrabalar kendi içlerinde, eş dost takımı kendi içlerinde. Sonunda hepsi siper alarak birbirlerine. Mahkemeler birbirini kovaladı. Herkes elinde bir vasiyetle koşturdu. Kendi işine geleni tabii. Birtakım resmi adamlar, balmumu dökerek kapısını örttüleri dava konusu dairenin. Aileden birtakım insanlar sanki girebileceklermiş gibi günlerce kapısının önünde dolaştılar. Bir ölüün arkasından kalanlar için savaşım yıllarca sürdü. Küçük bir balmumu parçası korudu onu. Sonunda –adım gibi biliyorum– bireylerinin rüyasına girip “vazgeçtim” demeseydi, “alın da hayrını görün” demeseydi bitmezdi o davalar.

İzmir’den ilk olarak büyük ablası (anneannem) gelmişti. Kocası (büyükbabam) terketmişti ve üç çocukla (biri annem) korunmasız kalmıştı. Sonra küçük ablası gelmişti. Kocası şeyh efendiden sonra esamesi okunmaz olmuştu onun da, hükmü geçmez. En son da kendisi gelmişti. Ve daha kapıdan girerken ablalarının yapmadığını yapmayı kafasına koymuştu. Bu aileden kimseyi rahat ettirmeyecekti. Birkaç kişi dışında hiç kimseyi kapısından içeri sokmadı, ölümünden sonra bile. Ve hayatlarında mal mülük para gibi sözcükleri ağıza almayan, alanları da küçümseyen bazlarının bir miras kavgasındaki yüzlerini birbirlerinin gözüne soktu. Konakta bana bile yarı yabancı,

Kinalıada'da İzmirli büyük teyzem Suphiye Hanım. O büyük, parlak, şasaalı final sahnesi için onca uzun yıllar beklemeye değer miydi? Belki de değerdi. Senden sonra yaşananlara toprak altından ne çok gülmüşsündür kimbilir.

Çepeçevre odalar sofaya açılırdı ve odalar sofayı kıskanır-
di. Mihneti onlar çekerdi, nimeti sofa toplardı. Mutfaktan sızan
kokuyu genzine ilk dolduran sofaydı, antreden konukları kar-
şılayan da oydu, odalarda sus pus olmuş çocukların (benim
kuşağıımın) dört bir yanında keyifle sıçrayışını keyifle seyreden
de o, odalarda ölenlere çıkışta el sallayan da. Loştı. Gündüzleri
açılan pencerelerden, içeriye dolan ışıkta payına düşen kırın-
tıyi toplayıp azıcık soluklanırdı, ama geceler onundu. Kimse-
nin duymadığı ritmiyle duvardaki resme katılır, sabaha dek
çengi çağnak eğlenirlerdi. Resimde bedeviler hiç bilmediğim
birtakım sazları çalışıyor, aralarından biri ise kocaman bir kılı-
cı havaya kaldırmış, oynuyordu. Birazdan yorulacaklar, fisıldaya-
rarak konuşmaya başlayacaklardı. Neden fisıldayarak? Çünkü
su uyur, düşman uyumazdı. Ola ki birinin kulağına giderdi.
Koskoca çölde kimin kulağına? Casusların. Birbirine düşman
kabilelerin adamlarına. Kendi aralarında düşmandılar ama sıra
Osmanlı'ya vurulacak kötek olunca kolayca bir araya gelirler-
di. Hangisi daha çok veriyor? Osmanlı mı, İngiliz mi? İş hain-
liğine gelince hesap kitaptı artık. Ucunda kendi kelleleri de var-
dı ne olsa. Sofa merakla beklerdi sonucu. Sonraki kuşaklılardan
“bağımsızlık savaşı” diye bir şey duymuştu ama onun gözün-
de hâlâ hainlikti. Derken saflar açılır, arkalardan bir yerden
yaşlı bir Arap gelirdi ortaya. Sofanın dinlemeye doyamadığı
“binbir gece masalları”ndan birini anlatmaya başlardi. Kentli-
ler bilmezdi bunu. Yazdıkları kadariyla. Bizimkiler de bilmezdi
tümünü. Çünkü Medine'den gelmişlerdi. Kentliler yazarlar ve
çocuklarına da kendi bildikleri kadarını okurlardı. Ama bede-
viler öyle mi? Sözlü geleneğe her seferinde bir şeyler katar, aka-
cağı yer belli olmayan bir nehir gibi büyütürlerdi öyküleri. Der-
ken ilk saatlerinde sabahın ufuktan bir toz kalkar, yuvarlana

yuvarlana üstüne doğru gelirdi bedevilerin. Yavaşça yerlerinden doğrular, bir gece sonra yeniden bulușmak üzere her biri kendi yoluna giderdi. Ama hangi yol? Suların kendiliğinden açtığı bir yol vardır ya, bedevilerin de öyle. Her biri kendi yolunu bulurdu. Ressamının bile düşünemediği. Kimi esrar çekmeye, kimi helaline, kimi düşünmeye, kimi bir vahada düş görüme-ye. Yıllarca ezgisiyle karışıtı bu resmi izledi sofa. Ama bir gün bedevilerden birinin yok olduğunu farketti şaşkınlıkla. Sonra biri daha, biri daha, biri daha. Sonunda yalnızca kum kaldı. Yalnızca çöl. Ve sofa hiçbir şey olmamış gibi dört bir yanında sıçrayan çocuklarına döndü.

Cemaatin içinde dolanırdık. Cemaat diyorsam, hoca efen-diyi dinlemeye gelenler. Bizimkiler yalnızca misafirler derler-di ama onlar kendilerine cemaat dedikleri için öyle diyorum. Genç kızlar –orta yaştılar tek tüktü– bir de ihtiyar hanımlar. Ne işimiz vardı onlarla? Olur mu? Görevliydik düpedüz. Akra-ba çocukları, küçükçük çocuklar mevlit şekerini dağıtmak, gül-suyu dökmekle yükümlüydük. Bu bazen eğlenceliydi, bazen de sıkıcı. Bazıları saçımızı okşar, büyüklerimize selam söyle-lerdi. Bazıları ise ağlamalarını kestik diye sinirlenir, kaşlarını, gözlerini oynatmaya başlarlardı. Bazen de biz görevi falan bira-kıp kendi aramızda itişmeye başlardık. (En önde Bilge.) Özel-likle yaştılar cin ifrit olurlardı. Ama ne yapalım, bilmediğimiz bir adam bilmediğimiz bir dilden bir şeyler söylüyor, bize de sokağa çıkmayı yasaklıyorlardı. Hem bu nasıl isti? Biz o kadar kalabalık bir aile miydi ki? Her hafta mevlit. Her hafta biri mi gitdiyordu? "Anlaşılmaz iş vesselam."

Hayırda diye tanıdık tanımadık pek çok kişi gelirdi. Hep-si de eski dilde "hüsnekabul" görürlərdi. Ama bana öyle gelir-di ki bazıları sadece görünmek için ordadılar. Mevlit sırasın-da sıkılırlar, kendi aralarında fısıldasharak konuşurlar, diğerleri kendilerine dönüşünce hemencecik susarlardı. Yaşlı hanımlar genellikle başlarını bir sağa bir sola sallar, vecd içinde bir baş-ka dünyaya geçmiş görünürlerdi. Genç kızlarsa, hâlâ şaşıyo-rum, hoca efendi görünür görünmez, daha yerine geçmeden bir ağlama tuttururlardı ki deme gitsin. Biz çocuklar birbirimi-ze bakar, ağlamak mı lazım, gülmek mi şaşırırdık. Hoca efen-di dua fasılına geçince yine genç kızlar usulca amin demez, yeri göğü inletirlerdi. Giderken de boyunlarını bükerlerdi. Neden? Hiçbirine soramadım. Ama zaten bizim işimiz gülsuyu ve şeker dağıtmaktı. Nasıl olsa bunun nedenini büyüğünde anla-

yacaktım. Neden? Hoca efendi mi? Herhalde ilgisi yoktur ama, genç, yakışıklı bir adamdı.

Orada bir şeyi paylaşmak için toplanılıyordu. Çocuk büyük, zengin fakir farkı yoktu. Herkes bir yer bulup çöküyordu. Ama sonradan bir şey farkettim. İtibarlılar daha öndeydi. Bana mı öyle görünüyordu? Yoksa onlar daha önce mi geliyorlardı? Ama büyüklerin kendi aralarında konuşuklarını duyarım: (Diyelim Sakine Hanımfendi) Gelmiş mi? Daha gelmemiş. Ama mevlit bitince Sakine Hanımfendi en ön sıradan yandakilerin yardımıyla kalkardı. Acaba benim bilmediğim, arkalarda, gizli bir kapı mı vardı? Ordan mı çıktıdı usulca?

Mevlitten sonra büyük bir sofra kurulurdu. Tanıdık tanımadık herkes davet edilirdi. Bazıları teşekkür eder, mazeret bildirerek ayrırlırdı. Bazılarıysa katılırları. İşte orda yaşlı hanımlar sahneye çıkarlardı. Hoca efendiye yanaşmak için çırpinırlardı. Nazik, dengeli bir adamdı. Kimseyi kırmaz, kimseyi de gereğinden çok yakın tutmazdı. Ve biz çocuklara karşı çok sabırlı ve sevecendi. Daha önceki törenden bir şey anlamasak da sofrada kaynaşiverirdik. Yaşlı hanımların bize dik dik bakmasına aldırmaz, ertesi gün yapacağımız maça davet ederdi. Bir kaç kez geldi de. Yaşlı hanımların birtakım takıntıları vardı. Bizim yoktu. Bir cennet sorunları vardı. Bizim yoktu. Bir cehennem sorunları vardı. Bizim yoktu. Hoca efendinin de mi yoktu? Yüreği sevgiye açık bir adamdı ya, bizi çeken oydu. Yoksa Arapça söylediğlerinin özü, temeli o muydu? Bilmiyorduk, ve hâlâ bilmiyoruz. Ama o zaman tanıydık onu ve onun gibi insanları, şimdi de tanıyoruz. Ve iyi ki tanıyoruz.

O günleri özlüyor muyum? Özlesem geleceğe inancımı yitiririm. O günleri yadsıyor muyum? Yadsısam bugünümü yok saymam gerek.

O türküler, o renkler, o ezgiler, o çarpıntılar, o kırılmalar, o sevişler nerde, biz nerdeyiz? Hatırlamalısın diyorum kendime, beyninin en ince kıvrımlarına dek inebilmelisin ve o da yetmez, yalnızca yaşadıklarına, deneyimlerine değil, gelirken getirdiklerine, genlerine kadar inebilmelisin ki bizdeki beni, bendeki bizi yakalayabilesin.

Su katılmamış nezaket, ilişkilerde ince politika, tatlı-sert ama mutlak bir otorite. Dışardan bakılınca Osmanlı, kendi aralarında Bizans. Padişahlığı ve cumhuriyeti yaşamışlardı. Abdülhamid'e toz kondurmaz, Atatürk için "memleketi o kurtardı" derlerdi. Onca geniş aileden bir kişi -yalnızca tek bir kişi- yobaz takımını toplardı, odalara kapanır, uzun uzun sohbetlere girişirlerdi. Ne önceki kuşak, ne kendi kuşağı, ne de sonrakiler bir anlam veremezdi buna. Babalarından, dedelerinden çok din adamı tanımlıslardı ama bunlar başka bir türden-di. Eve ilk ve son gelen garip kıyafetli adamlar onlardı çünkü. Tanrısal bir giz taşıyormuş ve herkesten kaçırılmış gibi hane halkına selam bile vermeden dalarlardı yan odaya.

Tarsus Amerikan Koleji mezunuuydu Halil Ağabey. Dün-ya güzel bir kız sevmış,² Kız yâr olmamış, o da bir süre dün-

2 Bir geldiler, pir geldiler. Püfür püfür estiler odalarda, sofalarда, merdivenlerde. Örümcekler tarsi tarağı toplayıp kuytulara kaçtılar. Ana: Didar, kız: Ayniye. İkişi de güzeldi, ama ana kızından da güzeldi. Perdeler, yastıklar, yataklar havalandı, onlara yer açtılar.

Aylar geçti, yıllar geçti, ne onların ayrılmaya niyeti vardı, ne konaktakilerin bırakmaya. Önce Didar Hanımla profesör Kadir Bey, yoluyla yordamıyla, başları göğe ercek. Ama ne oldu, ne olmadı, meltem beklerken karayel mi esti, kuraklık mı geldi, sular mı taştı, her ne hal ise -yarı yoldan da değil- bitiş çizgisinden dönündü. Bu soğuk duş herkesi sersemletti, ama Didar Hanım, müthiş kıvrak ve herkesi şaşırtarak, kaşa göz arasında kızını Halil Ağabeyle evlendirdi. İlk şokun ardından yüzler yavaş yavaş gülmeye başladı, tam matluba (istenilene) uygun olmasa da biri gelin, diğeri kayıncıya olarak katılmışlardı aileye. Bu dünya işleri böyleydi işte, yazgı ne ise o oluyordu... yazgı yarısını alıyor, öbür yarısını veriyordu, ona da şükrettiler.

Halil Ağabey genç ve güzel karısını aldı, Kütahya'nın Tavşanlı ilçesine taşındı. (Ne işi vardı orda?) İlçenin ağır hanımlarından Cemile Hanımın evine kiracı olarak girdiler. Cemile Hanım çok sevdi onları. Özellikle Halil Ağabeyi kardeş yeri-ne koydu. (Sonradan işin rengi değişse de.)

Ayniye pırıl pırıldı ama arada bir gözlerinden bir kuş havalandı. Sonradan yuvasına dönüyordu ya, gün sayar gibi bir hali vardi.

yaya küsmüştü. Büyükleri sonradan edindiği abalı postlu muhabbeti o uçarı kızı bağlarlardı. İyi bir insandı. Büyükle büyük, küçükle küçüktü. Ama o alçakgönüllülüğün içinde bir garip kutsanmışlık, dokunulmazlık duygusu vardı. Sık sık tartışırındı. O beni, ben de onu aldatılmış olarak gördük. Atatürk'ü sevmezdi. Yıllarca Osmanlı arşivlerinin yerin altında, labirent gibi koridorlarına dalmış, bulunması mümkün olmayan bir belgeyi çıkartarak halama devletten yetim maaşı bağlatmıştı. Başka iyilikleri de vardı. Ama ben onun yarı ermişlik havasına toslayınca çok rahatsız olurdum. Sonsuz insanlık sevgisinin içine yerlestirememişi Atatürk'ü. Şimdi hâlâ mı kıziyorum? Bu benim de hâlâ büyümemiş olduğumu gösteriyor?

Biz çocuklara karşı çok anlayışlıydı büyükler. Kiyametleri koparırdı, hiç sesleri çıkmazdı. Ama en küçük bir terbiyesizlikte hepsinin yüzü asılırdı. Annemiz, babamız değildi; teyzeler, yengeler, dayılar, amcalar... Hiç farketmezdi. Sanki hepsinin çocukları gibiydik. Sonraları, çok sonraları farkettim, bir ikisinin dışında hiçbirinin çocuğu yoktu. Çoğu hiç evlenmemiş, evlenenlerin de çocuğu olmamıştı. Neden? Onca para, eğitim, çevre... Neden? Benim ömrüm de bu aileyi yazarken "neden"lerle tükenecək gibi. Hangisini uykudan uyandırıyma da sorayı: Neden? Ve yine sonradan farkettim: Biz büyüğe "neden" diye soramazdık ki. O öyleydi ve işte o kadar! Bizi sevgiyle sarıp sarmalamaları da -ne istesek vermeleri de- ken-

Halil Ağabey bir akşam evine döndüğünde Ayniye'yi koy ki bulasın olduğu yerde. Kuş, teğmenine kaçırmıştı.

Ayniye bir teğmene âşktı. Yakışıklı, tığ gibi bir teğmen. Annesinin zoruya, belki biraz da gösterise, şatafata kapılmış, evlenmemiştir, ama kuşuna söz geçirememiştir. (Halil Ağabey de yakışıklıydı ama yeter mi söz söyle, yürek yüreğe değmeyince.) Çeyizini topladığı gibi pirrr...

Bu, ailede o güne dek görülmemiş bir şeydi. Ama Halil Ağabey -yine o güne dek görülmemiş- başka bir şey yaptı, (Aslında önceden biliyor muydu, yoksa sora sora öğrendi mi?) gitti, o teğmeni buldu; ne tartışma, ne kavga, söz ver bana, dedi, eğer sen Ayniye'yle evleneceksen ben ondan ayrılacağım. Teğmen söz verdi, Halil Ağabeyle Ayniye ayrıldılar, teğmen sözünü tuttu, Ayniye'yle evlendiler, iki kızları oldu. Ayniye'nin kuşu bir kez daha havalandı... ve bir daha gören olmadı, Ayniye genç yaştı...

Beşiktaş'taki konağın örümcekleri eski yuvalarına döndü.

di aramızda eğlenelim, gözümüzü onlara dikmeyelim, ola ki kendimizce bir hatalarını, bir yanlışlarını görürsek onlara sormayalım diye miydi?

Şimdi o odalarda, sofralarda yalnızca rüzgâr. Bir de unutmuş bir duvar saati. Tik... tak... tik... tak... Seslerimiz de peşimize takılıp gelmiş. Seslerimiz. Bir kerecik uçurtmanın kuyruğuna takip göndersek de bir tıngırdayıverse çingırak.

Hürriyet, eşitlik ve adalet talepleriyle Abdülhamid'in epey başını ağrıtan Selanikli bir ailenin kızıydı ve adını Adalet koymuşlardı. Yengemdi. Pek çok yengeden biri, ama ciğerlerine doldurduğu Rumeli havasını son ana kadar idareyle kullanan, yani hiçbir zaman konaklı olmayan. Üç çocuğu vardı. Tiril tiril gezdirdiği, biri büyüğünce biçe kese küçüğüne giydirdiği giysilerle el öpmeye gönderen, konak halkın bilmediği marifeleri kuşanmış, yaz kış yerleri, sofaları piril piril ovarken gıkçıkmayan, çocukları ve kocasını yatağa gönderdikten sonra usulca üst kata çıkıp halama kahve içmeye gelen yenge.

Ne de olsa ikisi de yabancıydı. İkisi de imparatorluğun uzak köşelerinden koparılmış, herhalde akıllarından bile geçirmediğleri bir mekânda, bir zamanda karşılaşmışlardı. Biri Batı'ya en yakın topraklardan, öteki Arabistan çöllerinden. Batı neyse ne de, Arabistan nereden çıkmıştı?

Doksan üç harbiydi. (Aslında yetmiş sekizdi ama halk arasında doksan üç'tü adı.) Hani şu çarlık ordularının Yeşilköy'e kadar geldikleri, hani Ayastefanos antlaşması falan. Rus ordusunda subay mıydı halamin babası (yoksa yalnızca er mi?), din kardeşlerimize kılıç çekmeyiz deyip topluca Osmanlı'ya mı geçmişlerdi (yoksa tek başına mı?), ama artık İstanbul'daydı ve savaş da bitmişti. Dağıstanlıydı. Belki de orada evlidi, belki çocukları da vardı ve Ruslarca idamlıktı, ama Âl-i Osman'ın koruması altındaydı artık. Padişahın emriyle saraydan bir hanımla evlendirilmiş, bir dükkân açarak halıcılığı (ne alakası vardı?) başlamıştı. Her şey iyi gidiyordu. Ama günlerden bir gün (Dağıstanlılığı tutmuştu anlaşılan) bir kalem aldı, yonttu ve ince ince yazmaya başladı. Bu ne biçim memleket, böyle taassup da neymiş, kimse ağızını açamamış, kuldan kula köle mi olurmuş... Yaz da sakla büykbaba, elbet bir gün açı-

lir, herkes öğrenir ne olup bittiğini. Belli ki bir süre uymuş söylediğime, ama karşı çıkmak kanında var ya, sabredememiş, gece gündüz evinden çıkmayan bir arkadaşına –paşa dostunabak, demiş, ben ne yazdım. İlgiyle dinlemiş paşa. Aynen öyle, demiş, ver şu defteri, hanıma, çocuklara da okutayım, görsünler neler oluyor gizlidен gizliye. Defter gitmiş ve iki gün sonra padişah buyruğuyla Fizan'a sürülmüş büyüğbaba. Kırılacak, küsecek bir şey yok. Özgürlük taifesi üzerine düşeni yapmış, hafİYE de hafiyeliğini. Yalnız sarayı hanım sert çıkmış, ben, demiş, o çöllere falan gidemem senle. Kurtuluş yok, gidilecek, ne de olsa yüksek memur olarak atanmış Fizan'a. (Fizan bir yer adı ama o dönemde sürülen herkese Fizan yolcusu diyorlar.) Sarayı hanım geldiği gibi gitmiş, ardından da kimse ağlama-mış doğrusu. Hazırlanmış büyüğbaba, bismillah deyip çıkmış yola, ama yol da yol hani, (ne ilgisi var anlamadım ama) Bitlis'te konaklamış birkaç gün, yola devam ederken yanında bir başka hanım varmış, Bitlisli Kürümoğulları'ndan bir hanım. Hiç tanımiyorum o aileyi, ama kızları Mehmet Sabri Beyin refi-kası artık, halamin ve babamın annesi.

Aylar sonra varmışlar Fizan'a. Karşlayan falan yok. Bir jandarma gelmiş, bir ev göstermiş ve gitmiş. Üç gün beş gün, mülki amir o, nerde çalışacak, emirleri kİmlere verecek, nasıl yola koyacak olanı biteni? Bakmış uğrayan eden yok, erkenden kalkmış bir sabah, gidip çalışacağı yeri bulacak. Ciddi görünmek için istanbulin giymiş. Yola çıkmış, kendini tanıtmış, e demişler hoşgeldin bakalım, dayanamamış sonunda, buralar benden sorulur, buraların yöneticiyi benim, demiş. Estağfurullah, estağfurullah, demişler. Anlamamış neden estağfurullah. Yaşlıca biri yanaşıp, gel evladım, demiş, sen daha gençsin, tanıştıralım seni. Ve tanışmaya başlamış. Hizmetinden vazgeçilmiş, sürülmüş ne kadar vezir yükela, mabeyinci, mutasarrıf, vali varsa hepsi orda. Kime ne nahiye müdüründen? Hiç sesini çıkarmamış. Daha doğrusu nutku tutulmuş. Yıkkın, evine dönmüş. Haftalarca çıkmamış dışarıya. Alaya alınacağını sanmış. Ve bir gece, birdenbire inme inmiş vücutunun yarısına. Devletin eski şanlı şöhretli, şimdi gözden düşmüş ekâbiri koşmuşlar, ellerinden ne gelirse yapmışlar, ta uzaklardan rica minnet ünlü

bir doktoru getirtmişler, ama hiçbir şey fayda vermemiş, konuşmadığı için teşekkür de edememiş, içine dert olmuş, ama o derdi de fazla çekmemiş, bir sabah ezanı okunurken kendi defterini dürtmüşt... Bir fotoğrafın bile yok bende. Neden bir fotoğraf çektiğimden büyükbaşa? O kadar mı küsmüştün memlekette?

Bir başına kalıyor mu babaanne? İki çocuk. Ne haritada yerini bilir, ne dillerini. Saygı gösteriyorlar ama elde yok avuçta yok, kimsenin de birisine arka çıkacak durumu yok. Yaylası yok, akarsuyu yok, çiçeği bile yabancı, büyülerle, sihirlerle bilinmeyenden haberciler dolaşıyor, kurşunlar dökülüyor, kap içindeki sudan yüzler seçiliyor ve buharlaşincaya kadar geleceği okumaya çalışıyorlar. Dal kırıdamıyor ve sıcak, yalnızca sıcak kesmiş köşeleri. Babam uslu, halam yaramaz. Ele avuca sığmaz. Sabahın köründe firlıyor, gece yarılarına kadar yok, bir sürü de arkadaşı var, çünkü annesinden önce o öğrenmiş Arapçayı, orda doğmuş, evde pek kalmadığı için Türkçeyi de pek söktürememiş, mutlu bir çocuk, bir akşamüstü avaz avaz bağırmaya başlayıncaya dek. Eli ayağı dolaşıyor babaannenin. Düşün mü, miden mi ağrıyor, birisi kötü bir şey mi..? Lâ, lâ! Hayır. Parmağıyla gözlerini gösteriyor. Anlamıyorlar önce. Sonra, dikkatle bakınca gözkapaklarının altında birtakım kabarcıkların belirmeye başladığını farkediyorlar. Okuyup üflemeler, şifacılar, birtakım bitkiler... hiçbir kâr etmiyor, ve günden güne kötülüyor, kirpikler içeriye kıvrılıyor, yaralar çıkmaya başlıyor. Trahom!. Halamı gece gündüz hiç gözünden çıkarmadığı siyah gözlüklerle tanıdım. Ama yengem, o dünyadan en hamarat, en temiz, en düzenli, en dikkatli kadını, ipliği iğneden geçirmesi için halama uzatırıdı.

Ev ev dolaşmaya başlıyorlar. Müjde diye bağırıyorlar. Kimse bir şey anlamıyor. Meşrutiyet ilan edildi, diyorlar. Yine anlamıyorlar. İkinci meşrutiyet diyorlar. Birincisini hatırlamıyorlar ki. Tek tük hatırlayanlar da soruyorlar birbirlerine: Birincide ne olmuştu? Hürriyet diyorlar, hak, hukuk, diyorlar. Boş boş bakıyor insanlar. Ama madem ki bu kadar sevinilecek bir şey olmuş, onlar da katılıyor mujdecilere. Önce bir avuç insanken birbirine sarılıp öpüşenler, yüzlerce, binlerce kol kanat meşru-

tiyete. Birdenbire karşısına çıkarsa ayıp olmasın diye şimdiden kucaklar gibi yapıyorlar. Babaannem ilgilenmiyor olup bitenle, ama hüriyet onun da kapısını çalışıyor bir sabah. Devletin iki memuru, hazırlan diyorlar, İstanbul'a dönüyorsun. İttihat ve Terakki, Abdülhamid'in sürdüğü kim varsa başımızın üstündedir diyor, biliyoruz sen şimdi sevincinden ağlayacaksın! İttihat ve Terakki nedir ki başının üstünde oturtacak beni? Ama öyle emir almışlar, o da uyacak tabii. Hazırlıyor çocukların. Eşyası ne ki? İki üç parça çerçop. Konu komşu gözün aydına geliyorlar. Sen zaten hiç uyamamışın buralara, umudunu hiç kesmedin ama, olacakları bilirmiş gibi, diyorlar. Allah gönlüne göre bir yer verdi, diyorlar. Gönlü nerede? Çocukları olsun yeter. İstanbul neresi? Bir sabah bütün sürgünleri toplayıp dualarla yolcu ediyorlar. Binlerce kilometre. Önce tren, sonra vapur. Yaşamında bir Bitlis'i, bir de Fızan'ı tanımiş olan baba-anne İstanbul'a ayak basıyor ki cumbür cemaat, ellerinde bayraklarla istibdat sürgünlerini karşılamaya gelmişler. İlk günlerin şaşkınlığı, yorgunluğu. Sonra bir ev bulunuyor Bostancı'da. O yıllarda Bostancı'da bir evden öbürüne seslensen duyulmaz. Geniş bahçeler, konaklar, bir de (bizimkilerinki gibi) ancak başını sokacak kadar evcikler. Sonra nasılsa o evciklerden biriyile bir konağın sahipleri dost oluyorlar. Çocukları halam, babam ve annem. Yaşları yedi sekiz dolayında.

Sigarayla namaz arasında gidip gelirdi halam. Namazı bitince sigara, sigara bitince namaz. Hiçbiri için ötekini kayırlığını görmedim. Bazen uyuyakalır, uyandığında telaşla kalkar ve yine namaza dururdu. Zamanını geçirdin, derdim, kaza namazı derdi. Son yıllarda (doktorlar sigarayı yasaklamış mıydı?) biraz öne geçmişti ibadet, Nafile namazlarına başladı. Neden? Sevap için. Ama nafile, adı üstünde, yararsız demek, boş giden. Öyle değil mi hala? Sinirlenir, ama (Cahilliğimi yüzüme vurursa günaha gireceğinden mi korkardı?) sesini çıkarmazdı. Bildiğim hayatında günahla tanışmamıştı ki. Ama ben kaydını tutamam tabii. Benim için tek sorun, elimde olmadan namaz kılarken seccadenin önünden geçmekte. Günahla ilgili tek bilgim buydu. Durur, seyrederdim bazen. O anlarda gözleri açlıyor muydu gerçekten? Sükûnet ve sevincin tuhaf bir karışımıydı yüzündeki. Hiç kipirdanmadan havai fişekleri ateşliyordu yüreğinde.

*Bazı seslerin kipirdandığı
Bazı kokuların bazı renklerin
Duruá kalkiá'larla oynak
Yüz... bir birikimdir yüz
Bazı yüzlerin kipirdandığı*

Buz gibi yüzler gördüm, alazlanmış yüzler gördüm, alacakaranlık yüzler gördüm, tepkisiz yüzler gördüm, pirinçli yüzler gördüm, neredeyse tüm hayatını okuyabileceğiniz yüzler gördüm konakta, ama halaminki gibi hiç.

Bir tek gün özendirmedi beni, öögüt vermedi, eleştirmede, sadece teşekkür etti. (Ne yapmıştım ki?) Somut bir şeyden, bir varlıktan, bir yakını üzerinden gönderilen bir teşekkür haya-

ta. Onca yokluk, yoksulluk, en az altmış beş yıl karanlıktan bir teşekkür.

Bütün yengeler bizim odada toplanırlardı. Adı konmuş bir anlaşma vardı aralarında. Her biri bir biçimde aileye katılmış, bazıları çocuk doğurmuş, hiçbir evi terketmemiş, ama belli bir ölçüde doku uyuşmazlığını hep yaşamış hanımlar. Ortak konu Zâfir ailesiydi elbet. Kim, kimi, nerde, nasıl, ne yapmış, ne yapmamış. Hafakanlar basardı dinlerken ve hemen kaçardım. Bilmezler miydi? Bilirlerdi. Ama çok yukarılardaydı aile. Olsa olsa kuyruğuna sinek konmuş bir aslandı. Ya da öyle görünürlerdi. Ama halamda bir telaş. İkide bir ayağa firilar, kapıya kadar gidip dışarısını dinler. Döner oturur, ama kırır kırır, huzursuz. Gülerlerdi. Şeytan dinliyor, derlerdi. Ama halamın yaşadıklarını bilmezlerdi ki. Ya duylarsa? Başlarına ne gelmişse o yüzden gelmemiş miydi? Üstelik ötekiler aileye eklemeydiler. O ekleme bile değildi, ne yengeydi, ne teyze, ne de yeğen. Nasıl anlatmalı ki bunlara fındık kabuğu doldurmaz bir çift kelâm, bir ailenin köküne kibrit suyu eker. Bir jurnalci yüzünden değil miydi onca çektiler? Babasının o can dostu, jurnalci paşa kalksa da yattığı yerden görseydi koskoca şeyhin ailesini nasıl dile düşürmüşler. Hayatının en büyük bağışını alırdı yetişseydi. Nigâr hanım, Nigâr hanım, derlerdi hanımlar, kimse ağızımıza gem vuramaz artık, bizim de haklarımız var. Boyun bükerdi. Herhalde öyledir, derdi.

Derken bir şenlik, bir patırtı, bir şamata. İşte ilk damla. Ağaçların değil, odanın içine. Bütün kardeş çocukları elimizde taslar, leğenler, bir o yana bir bu yana, güle oynaya, ilk önce kim dolduracak? Sanki odadan su taşımıyoruz, yangına su yetiştiriyoruz. Sonbahar böyle gelirdi üst kata. Yatakların üstüne, masanın üstüne, halının üstüne. Yağmurun tonunu camlara dokunan damlacıklardan değil, kap kacağın kakofonisinden anlardık. Yine de güzeldi. Dünya yıkıyor, derdik. Bulutlar kaç bin yıldır deniyordu bunu. Nuh tufanını bile yüzüne gözüne bulaştırmıştı. Silememişi dünyانın kirini. Ama biz bilmezdim ki. Sonbaharın ilk yağmurunda ıslanırsak dünyaya geldiğimiz ilk gün kadar temiz olacağımıza inanırdık. Kim sokmuştu kafamıza? Biz zaten temizdik. Kaldı ki dünyaya kanlar içinde geldiğimizi de bilmiyorduk. Bir koşu fırladık kapıdan. Bağıra çağırı sıçrar, çamurlarda yuvarlanurdık. Anneler, teyzeler, halar, gülerek giysilerimizi değiştirirler, biz de durulurduk. Ne olsa fazlalıkları atmıştık içimizden.

Sonbahar bazen o ilk yağmurdan sonra duraklardı. Ama bizim de umurumuzda olmazdı. Biz törenimizi gerçekleştirmişlik nasıl olsa. Yeni yeni oyunlar icat eder, koştururduk. Ama sonra yeni yağmurlar işin tadını kaçırmaya başlardı. Seslenirlerdi evlerden. İlk yağmur kadar gülmezlerdi. Biz de söylene söylene doluşurduk odalara. İlk gün kadar temiz olmak o kadar da eğlenceli bir şey değildi yani.

Günler kısalır, güneş arada bir göz atar çekilir, koca koca lambaların ışığında sıklırdık. Şu sonbahar bitse de, kış çabuk geçer, ilkbahara gelsek derdik. Ama kış ağır ağır sakallarını sıvazlayarak gelir ve çabuk da geçmezdi. Kış tam bir rezalet değildi. Ne olsa kartopu falan vardı. Ama ben sevmeydim. Kış soğuktu çunkü. Ne giyersen giy, soğuktu. Soğuktan bir ölçüde

korunmaksi –ortaokuldaydım o sıra– Kuruçeşme’deki depoya gitip para yatırmam, kömürün yüklenmesinde gözlerimi dört açmam, (öyle tembih etmişti halam, hile yaparlarmış, ne anlarım ben hileden?) bodruma boşaltılmasını gözetmem ve niha-yet oh deyip soluk almam demekti. İlk yıllarda şoförün yanında oturuyordum kömüri eve getirirken. Taşıyıcılar kamyonun üstünde. Sonra bir keresinde aklıma geldi: Bir kere de ben çıkışım yukarıya. Taşıyıcılar sevinçle karşıladılar, ısinacaklardı ve ben kamyonun üzerine çıktım. İşte bu denli alengirli işin içinde küçük de olsa bir çıkış yolu bulmuştum. Küçük bir eğlence. Yola çıktıktı. Sımsıkı tutunuyordum kömürlere. Soğuktu ama tepeden görüyordum insanları, arabaları. O gün kraldım ben.

Krallık bir gün, ama taşıma her gündü. En alt kattan orta kata, orta kattan üst kata. Aferin, derlerdi. Yaşamımda konaktan aldığım aferinler kadar hiç aferin almadım. Ama hiç kimse de ucundan tutmazdı. Maneviyatı kuvvetli, derlerdi. Teneke teneke kömür taşımakla maneviyat arasındaki bağı hiç anlamazdım. Herhalde maneviyatı kuvvetli olmak, hiç sesini çıkarmadan çekerilmekti. Son basamaklara gelince tükenirdim, ama bir gayret odadan girer, kömürleri dökerdim. Sonra gene aşağıya. Tek tek, elleye elleye en irileri seçerdim ama küçükler ne olacaktı? Sonunda onlar da yanacaktı elbet, ama kendime ödülü en sona sakladım. Son tenekeleler küçük kömür olunca daha kolay taşıñır gibi gelirdi. Tabii ki öyle olmayacaktı ama bu kendi başıma kurduğum oyundan hoşnuttum.

En küçük bir döküntüye izin vermeden nasıl temizlerdi sobayı halam? Yanmış kömürleri tek tek maşayla nasıl yerleştiridi mangala? Gözler görmeyince parmaklar daha duyarlı olur, derlerdi. Sorardım. Yok öyle bir şey, derdi, herkes gibi yapıyorum. Herkes gibi olamamanın büyük korkusuydu belki.

Sıcak oda, soğuk sofa ve çok soğuk kömürlük. Birinden ötekine koşmakla geçerdi zaman ve kış hiç bitmeyecek gibiydi. Mangalı küllemek gece yatmadan önceki son işimdi. Halam çoktan uyumuş olurdu. Ve ben farkettirmeden azıcık pencereyi açardım, soğuktu, ama havanın, kışın tikirtlarını duymadan uyumazdım. Yaşayan bir şeyler içinde değil, dışardaydım.

Zâfir konağından dışarıya çıkmak kolay, içeriye girmek zordu. Çünkü konak şeyh efendinin (büyük şeyhin oğlu) ve çocuklarında. Tüm tavırlarıyla belli ederlerdi bunu. Gerçi şeyh efendi ölmüştü ama konağı çocuklarına emanet etmişti. Peki biz neyin nesiydik? Hal ve gidiş pekiyi değiildi onlara göre. Çünkü başkaları da vardı. Evin üzerinde en az onlar kadar hakları, hisseleri olanlar. Yani biz akrabaydık, akrabayı lütfen kabul eden de onlar.

Kuralları vardı bu konağın. Örneğin belli bir saatte kapilar kapanır, sürgü çekilirdi. Ve yatılırdı. Dışarıda top patlaza duyulardı, ya da duysalar da kıldırımadı. Peki ben yirmi dörtten sonra ne yapacaktım? Ya gittiğim yerde kalacak –her yer de kalmaya uygun değildi– ya otele gidecek –param yoktu– ya sabaha kadar dolaşacak, kapı açılmınca eve girecektim. O gecelerden birindeydi. Üstelik de kısıtlı. Çaresiz kapıyı çaldım. Şansım iyi giderse, duyacağım lafları da sineye çekerek girmek pahasına. Ama çit çıkmadı. İkinci zil, üçüncü zil... Hayır. Evin çevresinde dolaşmaya başladım. Saat geçmiyor ki. Sonunda en alt kattaki kömürlüğü denemeye karar verdim. O da açılmıyor. Ama dönüş yok, yoksa donacağım. Çimento parçalarını milim milim söktüm. Sonunda epey çabaya demir çerçeveyi çıkarttım. Ama kömürlerin üzerine düşmek için en az üç metre lazım. Ya uyanırlarsa? Sonunda bıraktım kendimi. Durdum, dinledim. Epey gürültü çıkmıştı ama kimse uyanmamıştı. Parmaklarımın ucuna basarak en üst kata, odama çıktım. Yattım... Ertesi sabah ortalık birbirine girmişti. Doğal olarak çerçeve dışarıdaydı, kömürlükte rüzgarlar esiyordu. Nasıl olmuştu da erken uyanıp çerçeveyi takmamışdım? Ama ne olursa olsun, ne yapayım artık, hiç sesimi çıkarmadım.

Herkes bir anda ortalıktan kayboldu. Her biri bir köşeye çekilmiş, diğerine fark ettirmeden kimi cüzdanını, kimi yastık altını, kimi mücevher kutusunu karıştırıyordu. Eşyaya falan bakan yoktu, zaten en hafif eşayı taşımak için dışardan iki hamal gereklidi. Sonunda sinirler boşaldı, gülmeye başladılar, rahatlamışlardı, çünkü gizli hazineleri olduğu gibi duruyordu. Yine de ne olur ne olmaz, sımsıkı kapattılar kömürlük pence-resini. Aradan bir hafta falan geçmişti, olay artık unutulmuştu ve ben de rahat bir nefes almıştım. Birdenbire biri, ben buldum, dedi. Ötekiler merakla kulak kabarttılar. İzleri takip ettim ve buldum, dedi. Kömürlükte hangi iz? Yine de merakla sordular: Kimmış? Bilmiyorum, dedi, ama iri yarlı, şişmanca bir adammış. Ferahladım. Kırılan kömürlerden belli, dedi. Ama zaten kömürler kırık değil miydi? Sözüne güvenilir biriydi. İnandılar. Ama neden bir şey almamış, dediler. Yahu, okunmuş bir ev burası, bilmiyor musunuz? Ona da inandılar.

Günler geçti. Ben gençliğimin en hızlı yıllarının başında'yım. Yine geç kaldım. Üstelik bu sefer kömürlükten atlama da olası değil, çünkü çok sağlam, kale kapıları karşısında dimdik, yine dolaşmaya başladım. İki bahçeyi ayıran bir duvar vardı, epey yüksek, oraya tırmanacağım, yürüye yürüye -doğru-su sürüne sürüne- evin dış cephesindeki bir çıkıştıya yapışacağı, üç dört metre daha emekleyerek pencereye varacağım. Cama vurunca halam içerden açar. Olur mu? Olacak. Yavaşça tırmandım duvara, ikide bir durup çevremi kolluyorum, ola ki bir bekçi falan görür de evime girerken soluğu karakolda alırırm. Nihayet gece macerası bitti, ayağım bir sürüse pencereden aşağısı on metre.

Ahmet Ağabey geldi eve. Teyzemin oğlu. Benden yalnızca yedi yaş büyük ama hayatı yaşadıkları, tatları, keyifleri benden çok daha fazla. Eski pırıltılı günlerden uzağa düşmüş, hazır bir evi de var, gelmek istiyor. "Artist'in ne işi var?" Artist değil Ahmet Ağabey, birkaç küçük filmde rol almış ama asıl işi senaryo yazarlığı. Ayrıca radyolara skeçler, oyunlar yazıyor. Daha da öncesinde bir film firması sahibi. Ayrıca sadece artist olsa ne olur? Aileden biri, yakınları. "Şimdi eve artistler dolacak." Diretti Ahmet Ağabey. Sadece bizim katta dört tane boş

oda. Boş diyorsam aidiyeti belli olsun diye çöpe atılacak üç beş ivir zıvır koymuşlar, anahtarları da ceplerinde. Aşağı katlarda da öyle. Kimse anahtar vermek istemiyor. Mazeretin bini bir para.

Sonunda geldi Ahmet Ağabey. Küçük bir kamyonetle eşyalarını getirdi ve sofanın ortasına yiğdi. Herkes odasına kapandı. Tik sesi yok. Ahmet Ağabey sofanın ortasında, eşyasının yanına çökmüş, bekliyor. Saatler sonra kapılar tek tek açıldı. (Bütün odalar içeren birbirine bağlıydı, ilk odadan son odaya kadar yürüyebilirdiniz.) Tek tek çıktılar odaların, evlerin, geçmişin ve geleceğin sahipleri. İki taraf sessizce birbirini süzdü önce. Sonra içlerinden biri, sanki yeni duymuş gibi, Ahmetciğim, sen bu evde oturmak mı istiyorsun, dedi. Ahmet, keskin bir sesle: Evet. Bak evladım, biz biraz önce kendi aramızda konuştuk. En altta, kömürlüğün karşısında bir oda var, oraya yerleşebilirsin. Biliyorum, dedi Ahmet Ağabey, eskiden ölülerin yıkandığı oda. Hepsi itiraz etti, hayır dediler, o odanın yanındaki oda. Sonra biri, biraz ötekilerden de çekinerek, hafif bir sesle, o odaya da girebilirsin, dedi. Toplantı bitmişti. Herkes iyi geceler dileyerek köşesine çekildi. Ama Ahmet Ağabey nerede yatacaktı gece? Gitti, Beşiktaş'ta bir otel buldu.

Ertesi sabah iki arkadaşıyla beraber geldi. Odaları açtılar. Sonra tamirciler, boyacılar geldi, bir de "eskiler alırım"cılar. Ahmet Ağabey odalardan topladığı, ev halkın çoktan unuttuğu şeyleri üçüne beşine bakmadan sattı. Sonra bazıları, yahu amcamın galiba orada bir resmi vardı, babamın bozuk ama antika bir saatı vardı, teyzemin küçük tuvalet masası vardı gibi şeyler söyleseler de Ahmet Ağabey görmedim, dedi, zaten adam onları götürürken ben orda değildim. Yıllar önce attıkları, böyle bir vesile olmasa bir daha hiç anımsamayacakları birtakım şeyler neden pahaya binmişti? Ama doğrusu yalnızca unuttuklarının değil, orta sofaya yiğilmiş eşyaların etrafında da dikkatle dolaştılar. Zarar gelmesin diye. Bu artık Ahmet Ağabeyi de kendilerinden kabul ettikleri anlamına mı geliyordu? Öyle ya, dışarıdaki akraba sadece akrabadır, evin içindeki akraba "biz" olandır, tek beden değilse de tek ruh olanıdır. (Yazarken ben bile inanacağım neredeyse.) Ama zamanla

Ahmet Ağabey biraz farklı bir ruh olduğunu kanıtladı. Arka bahçeyi –kendisine en yakın, artık kimselerin uğramadığı bahçeyi– oturulur, yaşanır hale getirdi. Orada partiler verdi ve konak halkı –özellikle hanımlar– üst kattaki pencerelerden, radyolardan seslerini, televizyondan görüntülerini izledikleri, dönemin ünlü oyuncularını seyrettiler. Ahmet Ağabey eliyle “gelin” diye çağırsa da aşağıya inmediler. Ama bir daha da hiç kimseye “artist” diye dudak bükmeler.

Ve işte sonunda o Ahmet Ağabey de kapılarda kalmaya başladı. Oraya kadar iyiydi de o kapının sürgüsü çıkmazdı. Nazıkçe birkaç kez uyardı. Ben sesim çıkmasa da arkasındaydım. Hani, olur ya, tek sıkâyetçi o sanmasınlar. Umursamadılar. Derken bir iskemle çekti Ahmet Ağabey. Belli ki işi uzundu. Alet çantasından keskiler, kerpetenler, tornavidalar çıkardı ve özenle yerlere dizdi. Hane halkı birer ikişer toplanmaya başladı. Hiç kimsenin sesi çıkmadı, ama gözleri büydü. Bu şaşkınlık falan değil, düpedüz şoktu. Eve daha yeni kabul ettikleri biri, büyük bir sükûnetle evin yüz yıllık sürgüsünü söküyordu. Öylece dikilip seyrettiler. Hatta biri yere düşen bir vidayı eğilip uzattı. Diğerleri kınayarak baktılar, ama Ahmet Ağabey hiç istifini bozmadan, kibarca teşekkür etti ve keşke siz de bir ucundan tutsaydınız, dedi. Geri geri gittiler ve kayboldular. Sürgü yoktu artık.

Bazı büyükleri uzun süre uykuya tutmadı. Ya gecenin bir saatini tanımadıkları biri girerse içeriye. Herkes kapısını kilitlemeye başladı. Ama hiç kimse gidip bir daha sürgü taktirmayı düşünmedi. Sürgünün ömrü bitmişti demek. Yüz yıl önce aklı başında biri takmış, yüz yıl sonra da akließvel biri çıkarmıştı. Uykusuzluğa dayanamayıp sabaha karşı daldıklarında sofalarдан gelen tuhaf seslerle sıçradılar. “İyi saatte olsunlar” deyip yine uyudular.

Her okunmuş evin bir “iyi saatte olsunlar”ı vardı ve zaten gerekirdi. En azından, sabah olsa da kalksa, akşam olsa da yatsak diyenler için, uyan ey beniâdem, uyan da çevrende ne oluyor bir bak, diye ünlerlerdi. Bazen biraz gürültülü bir biçimde yaparlardı bunu, ona da biz karışamazdık.

Bazen sofanın ortasında nerden geldiği belli olmayan bir rüzgâr eser, bazen elli yıldır duran bir vazo birden düşüp un ufak olur, bazen alt katta ayak sesleri duyulur, kim geldi diye koşar, ellerimiz boş dönerdik. Oyun gibi gelirdi bize, ama halam duyunca hemen kalkar, namaza dururdu.

Genç çocuklardık. Kızlı erkekli. Hep akraba ama derece derece. Bazen geceleri birbirimizin odasında uzun konuşmaları dalardık. Ve kimse uyanmasın diye çıkarken kapıyı yavaşça kapatırdık. Büyüklər kızarlardı, biz de kaçamak giderdik. “İyi saatte olsunlar” da kaçamak gelirdi, ama bazen elinden kaçırıp kapıyı hızlı örterdi, –acaba hangimizdik?– suçu onun üstüne atardık, nasıl olsa ona kızmayacaklardı.

Derken işin tadı kaçmaya başladı. Büyüklər bir “görüntü” lafi çıkarttılar. Hiç kimsenin tanımadığı biri, hiç ummadıkları zamanlarda karşısına çıkıyordu. Hiç konuşmuyor, geldiği gibi kayboluyordu. Aramızda toplandık, bizi korkutmak için, erkenden yatalım diye bir görüntü çıkarttılar, gerçekten görsele evi değil, Beşiktaş’ı da terkederler, dedik. Ama içimize kurt düşmüştü bir kez. Ya öyleyse? Ya varsa? Bunun tek yolu pusuya yatmaktı. Gizlenip izleyecektik bakalım gerçekten görünen biri var mı, nereden geliyor, nereye gidiyor? Bir süre böyle gitti ama sonra tavsadı. Boşuna uykusuz kalyorduk, ne gelen vardı, ne giden. Bizi oyalamışlar deyip eğlencemize daldık.

“İyi saatte olsunlar” yaşamımızdan çıkmıştı. Mevsim kıştı, ön bahçede kayıyor, kartopu oynuyor, kardan adamı gittikçe

büyütüyorduk. Bir gün Ahmet Ağabey geldi, oyunumuza katıldı ve birden, ben annemle konuşuyorum, dedi. Donduk. Anne-si öleli otuz yıl olmuştu. Güldü. Korkmayın, dedi. Bir ruh doktoru arkadaşımı sordum:

- Sesleniyor, ben de cevap veriyorum.
- Onu görüyor musun?
- Hayır, sadece sesini duyuyorum.
- Gerçekten o mu?
- Olur mu öyle şey?
- Duyuyorsan konuşabilirsın de, ama kendi kendine kur-guladığın bir bilinçaltı olayı bu.
- Yani korkulacak bir şey yok.
- Yok, ama gerçekten inansaydın, o zaman olurdu.

Hadi hadi, oyununuza bakın, dedi ve kocaman bir kartopunu gülerek birimize attı.

Ahmet Ağabey yıllar sonra o bahçede annesinin diktiği ağaçca sarılarak gitti. Arkadaşı (Galatasaray Lisesi'nden abi) Çetin Altan yazısında "sabun köpüğü gibi" demişti. Gerçekten öyledi. Ne kadar çok sabun tüketmiş ve sabun köpüğü uçurmayı ne çabuk unutmuştu.

Bir gün aramızdan biri geldi:

- Duydun mu?
- Neyi?
- Bazen damlayan bir su sesi duyuyorum.
- Ne var bunda?
- Büttün musluklara bakıyorum, hepsi kapalı.
- Kaçıryordur.
- Tek tek başlarında duruyorum, kaçırın yok.
- Nerden geliyor?
- Ahmet Ağabeyin odasından.

Koşa koşa indik aşağıya. Ahmet Ağabeyin odasında mus-luk yok ki. Yanındaki odada da yok. Mutfakta var, onu da kes-mişler.

Ne gürültü, ne görüntü! Duyulur duyulmaz bir damla sesi, özellikle geceleri. Büyükler duymadı, ama biz çocukların duydukları.

Orta katta her şey fistiki makam seyrederdi. Sabah-ı şerifler hayırlı olsun! Günaydın, derdim. Duymazdan gelirlerdi. Yüz yıllık selamlamaya yanıt miydi "Günaydın"? Derken dakikalar sakızla çekilir gibi birbirine eklenirdi. Ağır, ağdali. Yüzler uzardı, gölgeler uzardı. Biz kardeş çocukları güler, oynardık. Onlar-*sa* uzaktan bir görüntüye bakar gibi bakarlardı. Sonbaharın son günleriyydi. Kasvetli günlerin başındaydık. Bir öğleden sonra, konsol uykusuna doyamamış, sezlong kaykılmış, divan yayılmış, ortadaki masa bacaklarını uzatmışken bir kanat sesi yırtıp geçti sessizliği. Önce bir kırıdanma, sonra küçükten devinmeler, bir-birine "ne oldu"lar, "kim geçti"ler... sonra yine sessizlik. Herkes köşesine çekilmek üzereyken başımızdan fıldolayı bir kırlangıç; sürüsünü kaçırılmış, eve dalmış, daldığı deliği unutmuş, deli gibi ordan oraya bir kırlangıç. Koşturdular, kapıları, pencereleri açtılar, herkes bildiği dilden (nasıl seslenilirse kırlangıca?) seslendi, yerinden besmeyle kalkan yaşılı başlı insanlar seferberlige çağrılmışlar gibi durumdan görev çıkardılar, öyle bir tarraka koptu ki evde, pireler bile uyanmışlardır... Yine de çıkaramadılar kırlangıcı. Saatler geçti, akşam yemekleri yendi, –hiç öyle bir âdet yoktu ama– çaylar pişirildi, büyük saat gece yarısını vurdu... Hiç kimse bir diğerine söylemiyordu ama herkes kuşun kurtulmasını bekliyordu. Bir süredir ses kesilmişti, ola ki... gerçekten yaşlılar öne doğru eğilmeye başlamışken birden ok gibi fırlayıp dönmeye başladı. Sanki bizden bir şey istiyordu. Neden hiç kimse akıl edememişti? Dayının küçük kızı koştı, bir kap aldı, içine su koydu, köşeye bıraktı. Kırlangıç indi, bir süre bakındı, bidden bir zarar gelir mi, baktı ki hiç kırıdamıyoruz yerimizden, yumuldu, kana kana içti, havalandı ve kayboldu.

İşte bir kuş, bir kırlangıç, tam da kışa girerken, evin üstündeki ölü toprağını silkelemiştir. Vakit gece yarısını çoktan geç-

mişti. Lütfiye Hanım ortalıktan kayboldu, biraz sonra oflaya puflaya basamaklardan indi, kucağında kırk yıl önce bıraktığı kemanını taşıyordu. Kutusunun tozlarını özenle sildi, çkarttı ve kırk yıl önce çaldığı son parçayı calmaya başladı. Suat Hanım abisinin yardımıyla kalktı, neredeyse yerini unuttuğu piyanosunun başına geçti. Sait Bey kalp ilaçlarını almadı, üsteselidiler, bu gece iyiyim, dedi. Büyükbabam büfenin üzerindeki camekânı açtı, Abdülhamid döneminden kalma altıpatları çıkardı, temizledi. Sevgili karısı Safiye Hanım (annemin üvey annesi) o saatte üşenmedi, topik yapmaya başladı. (Ermeniydi ya.)

Yahya Kemal'in miydi: "Bir tel kopar, ahenk ebediyyen kesilir." Ama gördüm: Bir tel koptu, ahenk ebediyen kuruldu.

Orta katla alt kat arasında zaman zaman mütareke ilan edilirdi. Silah bırakışı değil, sadece ateşkes. Karşılıklı yaralarını sarmak için. Biz kardeş çocukların eğlencesiydi: Kim önce bozacak?

Onlar da kardeş çocuklarıydı, ama bizden önceki kuşak. Orta kat: Şeyh efendinin üç kızı, bir oğlu. Alt kat: Şeyh efendinin ağabeyinin oğlu ve karısı, yani dayım ve yengem.

Şeyh efendinin oğlu: Sait Bey. Tekel'de hukuk müşaviriydi. Kırk yaş dolayında kalp krizi geçirmiş, malulen emekli olmuş, altmışına doğru akrabası Nur Hanımla evlenmiş, sonra bir yirmi yıl daha yaşamıştı. İlk olayı izleyen her krizde evden doktorlara koşan kim varsa (doktoru da dahil) yolcu etmişti.

Ablası Lütfiye Hanım: Öylesine kendi kozasına kapanmıştı ki, dünya yansa kendi kapısına gelmeden başını çıkarıp bakmazdı. Çok gençken edebiyata merak salmış, uzak akraba bir ağabeyin bilgi ve ilgisile ilk yazılarını yazmış, ağabey kantarın topuzunu kaçırap aşk romanlarının bir sahnesini canlandırmaya kalkınca kendini kapının dışında bulmuş, cümle kapısından eve girmesi yasaklanmış –ama o da aynı evde yaşadığı için– arka kapıdan geceleri girip sabah erkenden çıkış gitmesine göz yumulmuştu. Bu konu o evde bir daha hiç açılmış, ama Lütfiye Hanım da dünyada başka hiçbir konuya bir daha hiç girmemeyi yeğlemiştir. Bir gün elinde bir gazete (nerden geçmişti eline, bilmemişinden değil ama okumazdı ki), gel Suat gel, bak şu fotoğrafa, şu bizim Fahri Beyle Nazlı Hanımın oğlu değil mi? Suat Hanım anlamadı: Kim? Hem işim gücüm var şimdi, bakarım sonra... Lütfiye Hanım gazeteyi sallayarak: Bak şuna, şu bizim taşlıkta oynayan küçük Bülent değil mi? Ne yaptı acaba? Yıl 1974'tü, Bülent Ecevit başbakandı ve bir gün önce Türk askeri Kıbrıs'a çıkmıştı.

Suat Hanım evin en güzellerinden biriydi. Müdiranım diye seslenirlerdi ve her işi çeviren, kotaran oydu. Hayat dolu ama kırılmış bir kadındı. Sarışındı. (Zaten bu ailenin yarısı sarışın, öbür yarısı da koyu esmerdi. Nasıl oluyordu anlamıyorum, hep aynı kandan.) Gençliğinde o da ablası gibi müzikle ilgilenmiş, madam Sombatof'dan (Beyaz Rus) piyano dersleri almış, ama nihaventten öteye geçemediğinden pes etmişti. Ve yine ablası gibi o da uzak bir akrabayla (yaşlılar anlatırlarken hep uzak diyorlardı, sanki yakın deseler günah olacaktı, suç olacaktı) bir gönül ilişkisine girmiştir ve sonunda düş kırıklığı. Ama o gerçekten sevmiştir, ablası gibi değil. Gözlerinin içi gülerdi. Ellili yaşlarına yetiştim, ışık gibiydi, o alacakaranlıkta hâlâ piriliydi.

Fahire Hanım en gençleriydi. Erkek Fahire derlerdi. İdealist bir öğretmendi. Fırtına gibi eser tozardı. Kafasına ne koyarsa –doğru yanlış– mutlaka yapardı. Gene doğru mu, yanlış mı, beni okutmaya karar verdi. İlkokulda bile ikmalle geçen, orta okulda –Saint-Michel’de– okumuş taklidi yapan, ama her nedense her yıl aşağıdan gelen çocukların okumayı seven bir çocuktum. Tuttu Galatasaray Lisesi’ne yazdırdı. Ne yaptı ne etti bilmiyorum ama Saint-Michel’den öğrenci kabul etmeyen okula –kendi deyimiyle çatır çatır– kabul ettirdi beni. Yalnız küçük bir sürprizle. Ayaküstü bir sınava çektiler ve matematisken çaktığım için orta bire aldılar. Aslında Saint-Michel’de iki yıl okumuştum orta birde ve –belki de başlarından defettikleri için– sevinçle orta ikiye geçtiğimi bildiren bir kâğıt vermişlerdi. Böylece orta biri, üç kez okumayı beceren öğrenci oldum. Akıllı işi mi beni hâlâ okutmaya kalkmak? Aslında söylemişti dayım.

Dayımla ilgili anımsadığım ilk şey: Bana bu oğlunu verin, üç günde mum yapayım. Küçüktüm. Yaramazdım. Gecikmiş bir evliliğin şımartılmış tek çocuğuydum. (Annemle babam çocukluk arkadaşıydı, ama ikisi de mutsuz birer evlilikten sonra –yıllar sonra– karşılaşmış ve evlenmişlerdi.) O yıllarda sık sık elektrik kesilirdi. Mumlar yakılırdı ve beni bir ürperti alırdı: Dayıma verseler beni mum gibi yakacak. Elbette vermedi ler ama evimize geldiği zamanlar en uzak köşeye kaçardım. Ve işte şimdi de –tam yeri ve zamanıydı– bu oğlan serseri olacak,

demişti. Ve ateşkes bozuldu. Orta katla alt kat –bu kez benim yüzümden– birbirlerine girdiler.

Yengeme ne suç, ne hata konduramıyorum. O dayımın karası olarak –bir tür yazgı gereği– karşı tarafın piyonuydu. Hep ara bulmaya çalışan, doğru yere oynayıp hep yitiren bir kadındı. Fazlaca bunaldi mı Rumeli türküleri söylemeye başlardı. Güzel değil, ama içe dokunan bir sesi vardı. Karşılıklı –sonuna kadar çarpılan– kapılar yüzünden o türkülerin tartımı da bozulurdu.

Paylaşamadıkları neydi? Hepsi rahatına düşkündü. Hepsinin kafasında bin bir kurt dolaşırdı, hiçbirinin kuyruğu birbirine değmeden. Hepsi gösterisi severdi. Üst katta çaylı, alt katta içkili toplantılar birbirini izledi. Biz neyiz diye düşünmez, bizim için ne diyorlar diye kafa yorarlardı. Elbette bazı küçük farklılıklar da vardı. Üst kattakilerin yedikleri önünde, yemedikleri arkalarındaydı, ama alt kattakiler de –biraz sıkışarak da olsa– cafcaflı bir oyunun perdesini çekerlerdi. Hepsi ortak tarihlerinden albenili pasajlar çekip konuklara sunarlardı. Hepsi çocukları sever görünür, onlara tatlılar, çikolatalar ikram eder, ama birinin uykusu kaçmayıagörsün, yüzlerin içinden en karanlık yüz ortaya çıkardı. İyi miydiler, kötü mü? Herkes kadar iyiydiler, herkes kadar kötü. Ama neydi birbirine düşüren onları? Neden her biri diğerinin kuyusunu kazardı? O kadar çok birbirlerine benziyorlardı ki, sürüden koparak kendisi, yalnız kendisi olmak savaşımı mı?

Siz orda mı kaldınız? Tam yeri ve zamanında çıkışını yapmıştı dayım: Bu oğlan serseri olacak. Ama nasıl serseri olunur, söylememişi ki. Ben de oluruna bıraktım. Vaktimvardı nasıl olsa, sabrım da. Zamanı gelince o da olunur. Dayımın dönme vakti yaklaştı, hâlâ serseri olmayı umuyorum.

Hiç de sıradan olmayan bir olaydı. Taksim'deki evimde hiç yaşamamıştım. (Sonradan sıradanlaştı.) Camlar çerçeveler sarıslmaya başladı. Önce anlamadık, sonra en alt kattan geldiğini ayırmıştık. Koşturduk. Hızla kapıyı açtık ve olduğumuz yerde donup kaldık. Dayım odanın ortasından gerilip hızla duvara doğru koşuyor ve kafasını vuruyordu. Tek sözcük çıkmıyordu ağızından. Gene geriliyor, gene koşuyor... Son darbede duvardan değerli bir tablo kayıp düştü. Görevin bir parçasıymış gibi eğildi, kaldırdı, özenle yandaki masaya koydu, sonra gene... Ama bu koşular giderek eski temposunu yitirmeye başladı, sarsaklıştı ve son vuruştan sonra ağır ağır eğildi, dösemeye yüzüne koyun kapaklandı ve kendinden geçti.

Yengem kaçinci kez seyrettiği filmin sonuna gelindiğini anladı ve donuk bir sesle "doktor" dedi. Birbirimize baktık, soluk alıyor mu, almiyor mu belli değil, üstelik alnı kan içinde, elimiz ayağımız boşaldı. Büyük oğlu giyindi. Hiç aceleci bir hali yoktu. Kapıdan çıkıştı. Bekliyoruz ama içimiz içimizi yiyor. Ya bir şey olursa? Sonunda doktorla beraber döndü. Basmakalıp bir muayene, bir ilaç yazdı, sınırlere iyi gelir, dedi, çantasını topladı, kapının yanında beklemeye başladı. Yengem hemen koşup içerden odadan vizite ücretini getirdi, doktor "geçmiş olsun" dedi ve gitti. O ana kadar olduğu yerde kırıdamadan yatan dayım birden gözlerini açtı ve inler gibi bir sesle: Kaç para verdiniz, diye sordu. Söyledi yengem. Daha da irileşti gözleri. O da kimmiş? Dahiliye doktoru. Ya ben? Ben de diş doktoru değil miyim? Doktor doktordan para alır mıymış? Bu memlekette böyle bozulmuş ahlak. Önce doktorları toplayıp bir sabah bir akşam Hipokrat yeminini ettirmeliymiş. (O yeminde böyle bir madde var mıymış, bilmiyorum.) İnsanlık bitmiş. Doktor, doktora acımıyormuş. Hepimizi dikkatle süzüyor. Hiç-

birimizin gıcı çıkmıyor. Bir şey söylesek kızıp yine duvara koşar diye çekiniyoruz. Sustu. Başını sağa sola salladı. Kendisi ne değil, dünyaya acıldığı belliydi. Bu günlere mi kalmıştı dünya? Sonra azarladı bizi. Neden gelmişiz? Başka işimiz yok muymuş? Süklüm püklüm çıktıktı odadan.

Paragöz sanmayın. Dostlarına karşı son derece eli açıktı. Gerçi gelenekti, aç doyurulurdu o evde, şeyh dedelerinden öyle görmüşlerdi, ama nedense bizimkilerin dostları zaten hep tok insanlardı. Ülkede açlık mı kalmıştı?

Karımla tanıştırdım ve birbirlerine meydan okudular. Sonra da iyi dost oldular. Hayatta bana karşı duymadığı yakınlığı üç günlük geline (ona göre bütün gelinler üç günlüğü) nasıl duymuştu? Karımı İstanbul'dan İzmir'e uğurlarken, o altmışı aşmiş dayı alı al moru mor, kucağında bir paket şekerleme nasıl yetiştirmişti vapura? Duyduğum gün inanamadım.

Huysuzdu, aksiydi, aykırıyordu ama sevgi kırıntısını evdeki yaşıtlarının gülücükler saçan gözlerinde değil, dayımın çakmaklaşan gözlerinde gördüm. Un ufak olmuş, ama yine de kırıntı.

Acımasızlıkla çok genç yaşlarında ailesi içinde tanışmış, başka türlüşünü bilmez olmuştı. Olsa olsa bir jest, lütfuftu hoşgörü. Yaşamak için tek kural güçlü olmaktı ve o da herkesi susturduğuna göre güçlüydü kendince. Peki ama o sevgi gelgitini neyin nesiyydi? Susturamadığı bir şey, babanın evi terkederken alıp götürdüğü, anneninse saçını okşarken elinden yayılan sıcaklık mıydı?

Zekâsiyla hepimizi yaya bırakırdı dayım. Neden yaşamım boyunca öncelikle ve ille zekâ takıntısı çekiyor beni? Yoksa ben dayımı seviyor muydum?

Kimdi Ahmet Efendi? Küfeydi önceleri. O kadar küçülürdü ki yalnızca yürüyen bir küfe gördünüz. Talihsiz bir done-me rast gelmişti. Çünkü evde yemek pişiyordu. (Elli yıl önce olsaydı Yıldız Sarayı'ndan tablalarla yemek gelirdi, üstü kapa-lı sinilerle gelirdi, mutfaklar sonradan eklenmişti eve.) Bir sırt hamalı gibi, sıkâyetsiz, günde belki on kez gidip gelirdi. Mut-laka bir şey unutulurdu ve çarşı yolu görünürdü gene. Sonun-da o da yetersiz bulundu, bir de bahçivanlık eklendi. Sait Beyin gözünde bu bir terfi, bir yükselmeydi ama Ahmet Efendiye nasıl göründü bilmiyorum. Hiç konuşmazdı ki. Babil Asma Bahçelerinin tek ırgatı olmak. Ne şerefti oysa! Sonunda bu kadar şerefe yüreği dayanamadı, teklemeye başladı, ama daha uzun yıllar hizmet etmek künyesine yazılmıştı bir kez.

Gizli bahçe! Konukların "İrem Bağı". Bu övgüyü hakediyor muydu? İrem Bağı, Ad kavminin hükümdarı Şeddad'ın bağı değil miydi? Tanrılık iddiasıyla, bir yeryüzü cenneti kurmak amacıyla yaptırmamış mıydı? Allah'ın ceza olarak gönderdi-ği korkunç bir tufanla yerlebir olmamış mıydı? Ve siz Sait Bey, büyük bir alçakgönüllülükle ellerinizi ovuşturur, "ne yapalım efendim, elimizden gelen bu" derdiniz.

Laleler, karanfiller, nergisler, itırlar, yaseminler, erguvan-lar... yeter miydi? Yetmemişi geçmişte. İçleri cıva dolu altın kaplama havuzlar, gövdelerine yaldızlı bakır geçirilmiş palmi-yeler, gümüşten bir ağaca tünemiş beş yüz dirhemlik kuşlar... Bizim gibi, gönlü olsa da bir bülbül konsa diye beklemelerdi, en küçük bir harekette şakımaya başlardı mekanik kuşlar. Ama siz gene de mutluydunuz. O bahçelerin sahipleri gibi, ölünce ille de bahçenize gömülümek ve eninde sonunda nasıl bozulaca-ğını görmek gibi bir hevesiniz yoktu.

Küçük bir serzeniş, izniniz olursa: Siz ki şeyh efendinin

mahdumuydunuz, yaraşmaz miydi size klasik "Cihar Bağ" düzeneği: Birbirini kesen, üstü açık, haç biçiminde oluşturulmuş kanallar, küçük çağlayanlar, havuzdan havuza atlayan sular. Gerçek özenle yerleştirilmiş fayanslar, seramikler, oymalı çanak çömlekler, hatta hayvan heykelciklerivardı ama bizim aradığımız suydu, durağanlığını sevmediğimiz, devingen suydu. Hadi ondan geçelim, bahçenin tam ortasına yerleşseydiniz, en azından ççeklerinizle aynı boyda, onların rengi ve kokusuyla hemhal olacaktınız... birleşecektiniz diyemem ama doğanın halden hale geçişini yaşayacaktınız. Gazneli Sultan Mahmud'un saray şairi Ferruhî "Aşka dalmak ve sevgilinin yanağına dokunmak gibi bir bahçe" diyor. Bahçenizin yanağına dokunmadınız siz. Seyirlikti bahçe size göre, yaşınlası değil. O yüzden en üst terasın köşesine kondurdunuz köşküñüzü. Konuklarınızla beraber, tüm bahçeye egemen bir noktadan, ama üstten baktınız.

"Yeryüzü ve gökyüzü kadar geniş" bir bahçe. *Kuran*'daki cennet. Kenarında dev bir hünnap ağacı var. *Kuran*'da bu ağacın "Murakabe bahçesinin olduğu yerde" bulunduğu söylüyor. Murakabeye dalmak, kendi iç evrenine dalmak. O bahçe Hz. Muhammed'e ve yakın çevresine ait. Ama 17. yüzyılda Hint-Türk hükümdarlarından biri kendisi ve aile yakınları için bahçesinin en üst terasını ayırmış, murakabe bahçesi olarak adlandırmış. Orada oturacak ve ailece iç evrenlerine dalacaklar. Bu kibir, bu sapkınlık, peygambere cennette ayrılan köşeyi bahçesine yerleştirmeye kalkmak, zındıklık, Tanrı'ya ve ahrete inanmamak olarak nitelenmiş. Nerden aklıma geldi bu? Hani siz de en üst terasa yerleştiniz ya... ve aşka değilse de derin düşüncelere daldığınız olurdu ya... hayır, öyle bir tasarımanız yoktu elbet, sizinki rastlantıydı diyelim, ama biz, çoluk çocuk... ve Ahmet Efendi hoşnuttuk aşağıda olmaktan.

O havuz ne zaman aklıma düşse Ahmet Efendiyle birlikte düşer. El ayak çekildi mi, kenarına çöker, gözlerini suya diker, saatlerce kırırdamadan dururdu. Suyun içinde köyünü, şoseleri, ahlatları, -acaba hiç evlenmiş miydi, çocukların var mıydı, sorulmazdı ki- geçmişinin sayfalarını mı çevirirdi, yoksa hiç bilmediğimiz bir düşün peşine mi düşerdi?

Kara kedi bile girmeydi. Baykuşumuz iki yavrusunu alıp öbür konağın bahçesine taşınmıştı. Kuşku, kuruntu, ürküntü, vesvese... tümü evin içine kapatılmıştı. Bahçe cennetti. Sadece kahkahalar. Kabına sığmaz bir neşe. Sonsuz bir ilkbahardı. Taşkınlı bir konuk gılmanları, hurileri aramaya kalkmıştı. Ahmet Efendiyle ortada hizmet eden kızcagızı pek gözü tutmamış olacak ki, vazgeçti. Kaldı ki kimseňin ayağı yere basarken dün-ya değiştirmeye niyeti yoktu. Ama yine de Ahmet Efendi on metrelerce hortumu Terkos suyuna bağlayıp saatlerce bahçeyi sulamasaydı, yani diyeceğim o ki dört yönden kanallar ortada birleşip cennetin dört ırmağına dönüşseydi başka türlü olurdu. Sudan ırmak, sütten ırmak, süzme baldan ırmak, şaraptan ırmak aksayıdı, ötekileri boşverir Ahmet Efendi, şaraptan ırmağı sonuna kadar içerdi.

Çok sıcak bir gündü. Evdekiiler uyumuþtu. Mayomu giydim. Havuza doğru yürüdüm. Ahmet Efendi gördü, arkasını döndü, gitti. O nilüferler içinde, kırmızı balıkların dolaþlığı havuza girilir mi? Ya görürlерse? Usuldan ayaklarımı soktum. Sonra biraz daha, biraz daha, baktım ki yüzüyorum. Kaç dakika mı, kaç saat mi, evden bir ses, herhangi bir ses geldi, fırlayıp rüzgâr gibi arka kapıdan girdim, giyindim, hiçbir şey olmamış gibi aşağıya indim. O gün bir şey çıkmadı. Ertesi gün kopту kiyamet. Ne olmuş bu havuza? Nilüferler ezilmiş, balıkların yumurtaları ezilmiş, kösedeki saksılar ezilmiş... Aradılar taraðılar, sonunda bir köþeden çıktı Ahmet Efendi. (Şarap ırmağı hikayesi.) Ne olmuştu, kim yapmış, görmüş müydü? Allah Allah, dedi, başını iki yana salladı, hiç anlayamadım, ama Allah'ın işi, ne denir?

Birinci Meşrutiyet geçmiþti Sait Bey, İkinci Meşrutiyet, kurtuluþ, tek parti, çok parti... ve bahçenizin yarısı hâlâ Fransız, öbür yarısı İngiliz'di. Yarısı keskin geometrik çizgilerle zaptırap altına alınmış, öbür yarısı rastlantısal, kendiliðinden bir doğa. Bir de köþede avuç içi kadar bir parça vardı ki: Halk! Ahmet Efendi domates salatalık falan ekerdi. Seçkin konuklar geldiği zaman üzeri tenteyle örtülüverir.

Halam toprak saksılarda sardunyaalar, fesleğenler yetişti-riðdi. Üst kattaki pencere kenarları şenlikti. Ve sadece bizim-

di: İkimizden başkası bilmezdi ki. Gösterişsiz, sınırlarını bilen, su, güneş ve sadece ikimizin sevgisiyle büyüyen. Bir gün birisi boş bir saksı getirdi, beni hatırlarsın, dedi. (Küçük bir saksı hatırlatırdı insanları birbirlerine.) Sevindi halam. Sait Beyin bahçesinden biraz toprak al da bir şeyler dikelim, dedi. Gittim, söyledim, hayır, benim bahçemden olmaz, dedi. (Koskoca bir bahçe, avuç içi kadar bir saksı toprağı.) Özel bir topraktır bu, dedi, dışarıdan getirildi, gül toprağıdır, vermem. Döndüm. Söylediyorum. Vermedi, değil mi? Vermedi... Hiçbir şey söylemedi. Kalktı. Namaza durdu. Bana sorarsanız Sait Bey için okudu, dualar etti. Birkaç gün sonra Ahmet Efendi, akşamın kuytusunda (etrafa bakıp kimsenin görmediğine emin olduktan sonra) ağızına kadar doldurulmuş iki irice saksı verip, halana selam söyle, dedi, çam sakızı çoban armağanı.

Gül! Sadberk gülleri, beyaz güller, kırmızı Frenk gülleleri, misk gülleri... siz gerçekten güllerin kraliyiniz Sait Bey. Konuklar güller üzerine öyküler, şiirler, hatta tekerlemelerle – birbirleriyle yarış gibi – övgüler düberlerdi: Tek tek her gülü koklar, bildikleri –insanlar için kullanmadıkları– en yücelticisi sıfatları sıralarlardı. Siz işaretparmağınızı uzatarak –zappedilecek son toprak parçası gibi– en uzaktaki gülü gösterir, topluca oraya... Siz gösteriyordunuz, insanlar koşturuyordu ve güller sanki bu telaşa gülüyordu. Ama olsun, varlık nedenleri olmak ve özellikle orada olmaktı. Sanırım tek bir şikayetleri vardı: Siz gülleri koklamıyordunuz Sait Bey. Renk renk, boy boy büyütüyordunuz ama sanki bu dünyadan değilmişler gibi davranışınız. Ne bileyim, sanki Peygamber'in terine bakar gibi bakıyordunuz. Bin yıllık efsaneye göre gül, Muhammed'in mirac geçesi göye yükselirken döktüğü bir ter damlasından oluşmuştu. Şair Hakani de öyle demiyor muydu?

*“(Çiçeklerin) hepsi güzelse de, güldür en harikası içlerinde,
çünkü ötekiler çamurdan ve sudan yapılmışlarken,
o gelmiâtır Mustafa'nın (Muhammed'in) terinden”*

Gülü koklayıp haz duymak yerine, onu erişilmez bir varlık olarak görüp uzaktan seyretmek. İşte siz oydunuz. Gerçi

namazla niyazla pek ilginiz yoktu ama kim bilebilir insanın içinden geçen? Şair Ruzbihan Baklı de söylememiş miydi: "Gül tanrısal ışığın bir parçasıdır, her kim Tanrı'nın ışığına bakmak isterse, güle bakmalıdır."

Gerçekten böyle düşünerek kanatlandırıyor muyum sizi?
Yoksa gerçek başka bir yerde mi? Ne demişti Nâzım?

*"Bu bahçe, bu nemli toprak, bu yasemin kokusu, bu
mehtaplı gece
parıldamakta devâmedecek ben basıp gidince de,
çünkü o ben gelmeden, ben geldikten sonra da bana bağlı
olmadan vardı
ve bende bu aslin sureti çıktı sadece..."*

Yoksa güllerin yüzünde kendi yüzünüzü mü gördünüz?
Yoksa güllerin saltanatında içten içe çürüyen bir şey mi vardı?
O yüzden mi bazen sırtınızı dönüp dakikalarca bahçenin tek servi ağacına dikerdiniz gözlerinizi? Yoksa onca pirinçli toprak ölü toprağı mıydı? Onun için mi bir avuç vermediniz bana?
Bilmiyorum. Bilmiyorum. Efendiyle öteki efendiyi buluşturan o bitimsiz sessizlik. Gerçekten görüntüsünden ve başka hiçbir şeyden mi ibaretti o güller?

Yandaki konakta oturanlar (benden önceki ikinci kuşak, Zâfire Halaların, Suphiye Teyzelerin konağı) ilkbaharları bizim bahçeye gönderirlerdi. Bizim bahçemiz bir mevsimlik ilkbahar bahçesiydi, onların bahçesi sonsuz sonbahar bahçesi. O kadar ince, o kadar zarif, o kadar doygunluğa ulaşmış insanlardı ki, yenilenmenin sonradan bozulacak büyüsünü defterden çıkarılmış, Mevlana'nın soluğuuna karışmışlardı.

*“Hakiki bahçeler ve çiçekler içimizdedir
insanların yüreklerinin içindedirler,
diámda değil.”*

Bizim bahçeyle kıyaslanmayacak kadar büyük ve nasıl bilirse öyle olsun, doğrusunu o bilir diye saygı duyulan. Ve budanmaya, aşilanmaya alışmamış doğanın esirgemedeni verdiği.

Bir kameriye anımsıyorum: Küçük bir köşk, sarüşıklar içinde, camları vitraylı, çoktan terkedilmiş, ama albenisi ilk günde gibi. Yanında bir mağara, done done aşağıya inilen, toprağın epey altında deniz kabuklarıyla kaplanmış bir misafir odası. (Kim kimi misafir edermiş acaba, çocuklar annelerin, teyzelerin yaptığı kurabiyeleri mi ikram ederlermiş arkadaşlarına? Büyüdükçe kaçamak bakışlar, göz süzmeler dahil mi?) Nerde kaldı sesleri? Yangının küllerinden mi duyulmuyor?

Kestane, ceviz, tellikavak, çam... her biri bir beylik sanki. Anadolu'da Osmanlı'ya yenilmiş, Osmanlı'nın toprağında hâlâ meydan okur gibi. Güneşte gölgesine sığınırsanız koruyacak gibi. Osmanlı'nın çiçekleri, hasbahçeleri bozulmuş ama ağaçlar hâlâ özgür gibi.

Bir de meyve veren tek bir ağaç: Bir nar ağacı. Neden nar?

Nar ağacı her zaman cennetten bir damlayla döllenir, demişti Zâfire Hala. Nerden biliyorsunuz, demiştim. Çocukluğumda bir derviş söylemiştı. Hangi derviş? 50'li yillardaydık ve ben derviş sözcüğünün anlamını bilmiyorum. Sen bahçemizi seviyorsun, duvar boyunca yürü, oralara da bir bak, dedi. Yürüdüm, çalı çırپı, ellerimi tırmalayan dikenler vardı. Bir şey yok, dedim. Güller, gene bir bak, dedi. Sıkıldım, evime döndüm. Ama bir meraktr düştü içime. Birkaç gün sonra gene gittim. Duvar diplerinde dolaşırken bir şeye takıldı ayağım. Bir taş. Ama insan elinden çıkmış gibi. Yontu desem değil. Sanki başlanmış da bitirilmemiş. Sonra bir başka taş. Sonra sahanlık gibi bir yer. Sonra... birden algıladım, bir yapının tabanında yürüyorum. Bir ören yeri olabilir mi? Harabe demeye dilim varmam, virane de değil. Hiçbir şey yok, ama yine de bir şey. Soluk almamış, yetmez mi?

Sonradan aradım: "Kâgir altı oda ve diğer iki ahşap oda, bir matbah (mutfak), bir kilar (kiler) ve koridor ve dört göz hela ve çamaşırhane, bir kurnalı hamam ve acı su haznesi ve bahçe ve aralığı müstemil (saran, kavrayan) avludan ibaret." Dervişan dairesi. Koşarak gittim Zâfire Halaya. Buldum, dedim, buldum. Oradalar mı, dedi. Tabii oradalardı. Öğleden sonradı. Ayin başlamıştı. Birden kapıları rezelerinden sökerek düştü haber. Ayaklanma! 31 Mart. Dervişler killarını bile kırıdatmadılar. Zikir bozulmazdı. Sonra aralarında meşveret kurup söyleştiler. Bu işin arkasında *Volkan* gazetesini çikaran Derviş Vahdeti vardı. O da derviştı ama onlardan değildi. Onlar siyasetin dışında durmuşlardı. Yeniden zikre daldılar. O sıra dışarıda kan gövdeyi götürüyordu. Taksim kışlasındaki Avcı Taburu'na bağlı askerler, subaylarına karşı ayaklanmışlardı. Önde bazı din adamları, Heyet-i Mebusan'ın (Millet Meclisi) önünde toplanıp kıyameti kopardılar. Dağılıp tekrar toplandılar. Her dağılısta gruplar halinde sokaklara dalıyor, İttihatçı subaylarla mebusları buldukları yerde öldürülerdi. Ve her toplanışta, "ille de şeriat, ille de şeriat!" Din Devleti. Ya siz ne yaptınız Zâfire Hala? Ağabeyleriniz ne yaptı? O yılların gençleriydiniz. Babanız, Abdülhamid'in şeyhi. Ama bir yanda da Heyet-i Mebusan. Meşrutiyet yönetimi. Apaçık Meşrutiyet'e karşıydı

bu hareket, ama –bilinir mi– sizin kapınızı da çalarlar mıydı? Kapınızı çalmak da ne, düpedüz sokak ortasında kan döküyordı. Hayır, kimse dokunmadı size. Dokunmaya kalksalar di –düşünün nasıl trajikomik bir olay– sözde dervişlere karşı bahçenizdeki gerçek dervişler koruyacaktı sizi. Sonra ne oldu? İkinci Meşrutiyet'i zorla kabul ettirmiştir ya padişaha İttihat ve Terakki Fırkası, Meşrutiyet üzerinden kendilerine karşı bir hareketti bu. Selanik'teki 3. Ordu (Hareket Ordusu) İstanbul'a yürümeye başladı ve tam onbir gün sonra şehrin kapılarına dayandı. Önce sıkıyönetim. Sonra ayaklanmacıların önderlerini divan-ı harpte yargılayarak ölüm cezası. Üç gün sonra da Abdülhamid'in tahttan indirilmesi. İşte bu sefer sonunuz gelmişti. Şeyh babanıza da ölümlerden ölüm beğen diyeceklerdi. Ve hepiniz sürgüne. Hayır! Hareket Ordusu gelir gelmez, bir yanlış anlamayı önlemek için –örneğin halktan gelebilecek bir kalkışmayı önlemek için– koruma altına aldı konakları. Neden? Sizi iki taraf da iyi tanıyordu. Babanız, padişahın çok yakınında olmasına rağmen hiçbir zaman hafiyeliğe heves etmemiştir. O olaylardan yetmiş yılı aşkın süre sonra “sayın muhibir vatandaşalar” dönemini yaşadık biz, ama babanız hiçbir zaman “sayın muhibir vatandaş” olmadı.

Eski bahçeler, yalnızca eskiyi seslendirdikleri için değil, yeniye sayısız iletiler gönderdikleri için değerli oluyorlar. Zâfiye Halanın, “Biraz daha dolaş, başka şeyler de var” demesi hiç yadırgatmadı artık beni. Kendi bahçemizi bıraktım, hep onların bahçesindeyim. Ama başka bir şey yok, ya da ben bulamıyorum. Bir gün dolaşırken “Ben burada ata binerdim” dedi. Şaşırduğumu görünce eliyle işaret etti, “Buraları ahırlardı” dedi. Ben bugün de o parmak kadar kızı -1900'lü yılların başında- yanında seyisi, at sırtında göremiyorum. Ama sanırdım ki biraz spor, biraz kumar olan at biniciliği benim kuşağıma özgü, bir de tarihte eski Türklerde. Öyle degilmiş demek.

“Fevkani ve tahtani (zemin katta ve üst katta) on sekiz oda, iki sofa, bir avlu, üç hela, bir matbah, bir hamam ve bahçe” imiş bizim öbür konak. Bahçe, yalnızca bahçe yetmez mi, konaktan dinledikleriyle, bize fisıldadıklarıyla?

Tavşanlı, 1381'de Germiyanoğulları yönetimine girdi. Aynı yıl I. Murad'ın (Hüdavendigâr) oğlu Şehzade Bayezid ile evlendi-riilen Devlet Hatun'un çeyizi içinde Osmanlılara verildi. 1950'lerde bir başka kızını, Cemile Yengeyi İstanbul'daki Şeyh Zâfir konağı'na teslim etti. Çeyizinin ne olduğunu bilmiyorum ama Ege ağızı ve ünlü leblebileriyle konağın en gözde odalarından birine yerleştirdi Cemile Yenge. Yapıtı, taşı siksa suyunu çıkartacak bir hanımdı ve –bazılarına göre– konağın da suyunu çıkardı. Bana göre çalışan, hesabını bilen, önce kocasına (Halil Ağabeye) sonra da tüm konak halkına teslim bayrağı çektiiren bir yengeydi, egemenliğini Osmanlı'ya rahmet okutacak biçimde kurmuştu ama tüm ömrü de hizmetle geçti. Mutfakta o, çamaşırda o, ütüde o. İçlerinden ne geçerdi bilemem ama tüm yaşlıların hayır duasını aldı... ve ömürleri dolup tek tek emri hak vaki olduktan sonra da hayır duaların karşılığını (eşya, para, ev, dükkân) aldı. Paylaşımında aileden önemli bölümünün önüne çıkışınca bazıları lâhavle çektiler ama hak hukuk belliydi. Kim demiş şeriatın kestiği parmak acımadı? Bal gibi acırdı işte.

Gençliklerinde gümüş tabaklarda yemeye alışmış konak halkın hayatına, son yıllarda plastik tabağı Cemile Yenge getirdi. Ve hiç kimse de sormadı. Ve hatta hoşlandılar bile. Önce kırılacak sandıkları plastik tabak yere düşüp kırılmanın yine de birbirlerine gösterdiler. Yaşamın iyisini de, kötüsünü de o kadar çok görmüşlerdi ki, önerinden geçen, hatta onlara dokunan şeyleri uzaktan bir akarsuyu seyreder gibi izliyorlardı. Yaşama sevincinin kıyısına kadar uzanır, ağızlarını ıslatır, huzura dönerlerdi.

Bir gün köşedeki koltuğa oturmuş, resimlere bakıyordu. Mehmet Ali Laga'nın resimleri idi. Duvardan akan sular boyasını bozmuştu. Binbaşıken bölüğü çayırı salıp elinde palet,

tuval, şövale, fırçalar... yürüyüp giden Mehmet Ali Laga... emekli olduktan sonra konaktaki odasına kapanıp yemeğe bile çıkmadan dünyasını boyayan Mehmet Ali Laga... ve öldükten sonra yapıtları varsıl duvarlarına, müzelere asılan Mehmet Ali Laga. Nasılsa gözden kaçmış birkaç resmi şimdi şurada, gözü mün önünde duruyor ve nasıl koruyamamışlar, üzerine yağmur suları sızıyor. Birden birinin beni gözetlediğini fark ettim: Cemile Yengeydi. Ne sanmıştı? Yoksa resimleri alıp kaçıracağımı mı? Sert bir sesle: Şeyh seni çarpar sonra, dedi, şeyh bir yerlerden seni izliyor, sonra çarpar! Gerçekten bir an çarpılmışa döndüm: Gelin hanım beni kendi dedemle tehdit ediyordu.

Caylar içiliyordu. Biri bitmeden öbürü başlayan çay saatleriyydi. Konağın yaşlıları konuğu baş köşeye buyur etmişler, çevresinde toplanmışlardı. Hafif sesle konuşuyorlardı. Belli bir mesafe bırakmışlardı konukla aralarında. Derken sevgili yenge daldı içeri. Doğru konuğa doğru gitti, eğildi, eteğini elle di –herkes buz kesilmişti– benimki de bundan, dedi, Beşiktaş pazarından aldım, pazarlıkla indirdim, seni kazıklamışlardır... Konuk son derece ustaca idare etti, yenge döndü, hızla kapıya doğru ilerlerken söylendi: Onlar on diyorlarsa sen beşle başla, aldıktan sonra da iyice bak, malı değiştirmesinler, zaten gözlerin de iyi görmüyor. Kapıyı çekip çıktı. Sanki ortaya bir bomba düşmüştü. Hiç kimse sesini çıkaramıyordu. Yine konuk –hiç bir şey olmamış gibi– konuşmaya kesilen yerden devam etti. Konuk Abdülhamid'in kızı Ayşe Sultan'dı ve hiç kuşkusuz taşıdığı giysi babasının sarayındandı.

Bir başka yengem ise... ama önce bir Ankara yolculuğu. Lisedeyim. Ara tatil. Uzun bir gece yolculuğu. Gara girdik. Basamakları inerken iki polis kollarıma girdiler, ayaklarım yerden kesildi ve doğrudan polis otosuna. Direksiyondaki bir bana baktı, bir arkadaşlarına, yanlış olmasın, dedi. (Keşke olsa.) Sol yanındaki, adın Güngör Tekçe değil mi? Evet. Sen sür arabayı! Yola çıktıktı, hiç ses yok... acaba Müdüriyet'e mi götürürecekler beni? Ne soracaklar? (O günlerde el altından Nâzım Hikmet'in şiirlerini bulup ezberlemiştim ama bilemezlerdi ki, yüksek sesle kendi kendime okumuştum.) Ya bir uçurum kenarına götürüp, silahlarını çekip atla derlerse? Ama bu Ankara'nın

neresinde uçurum? Aklıma gelene gülmeye başladım. Yanındaki, gülme, dedi. Pekâlâ, o da yasak! Süratli gidiyoruz. Sağdan soldan yayalar çekinerek bakıyorlar: Ne de olsa polis otosu. Nerdeyse şehirden çıkyoruz. Başına ağrılar girmeye başladı, nereye kadar, nasıl bitecek? Birden ani bir frenle bir apartmanın önünde durduk, iki polis fırlayıp zili çaldı. (Demek kara-kolları buraya taşmışlar.) Üçüncü polis bırakmadı beni. Tekrar çaldılar zili, ses yok. Üçüncü polis de sıkıca kolumna girip arkadaşlarının yanına yürüdü. Birden kapı açıldı, Meliha Yenige "Ah vre Gungorakimu" diye boy numa sarıldı. Polisler selam çaktılar ve arabalarına binip uzaklaştılar.

Annemin amca oğullarından biriydi Adnan Ağabey. Haya-ta yazlık sinemalarda bilet keserek başlamıştı. Ailede bir kişinin mutlaka çalışması gerekiyordu, diğer iki kardeşin okuya-bilmesi için. O da çalıştı ortanca ve küçük kardeş yetişinceye kadar. Orta kardeş (Abidin Zafir) ünlü bir mimar, küçük kar-deş (Münim Zafir) temyiz üyesi –sonra 4. Daire Başkanı– ola-rak sürdürdüler yaşamlarını. Adnan Ağabey o sıralar (Mende-res dönemi) Başbakanlık'ta özel kalem şefiydi. Bu insanın ödü-nü kopartan saltanat ordan geliyordu, üç polisin eşliğinde. Bir mektup yazıp Ankara'yı görmek istemiştim ve hemen tren bileti göndermişti.

Nasıl bir Ankara'ydı bu? Berdülacuz (kocakarı soğukla-ri) muydu? İstanbul'un keşmekeşinden (o yıllarda bile öyleydi, bugünkü kadar olmasa da) çıkip pırıl pırıl bulvarlara, bir baş-kentin ezici ciddiyetine gelmiştim. Bir de soğuk ki! Kar yok, gökyüzü pırıl pırıl, ama donuyorum. Tam bir zemheri zürafa-sı olmuştu. Kışın ortasında incecik giysi ile gezenlerden. Hiç aklıma gelmemişi bu kuru ayaz.

Ne güler yüzlü bir yengeydi Madam Marika. Ama artık Meliha Hanımıdı. Kocasının dinine geçmişti. İnce, nazik, uçu-cu ve gerçekten kocasının çevresinde pervane. On beş gün kal-dım onlarla. Her sabah ne yemek istediğimi sorardı. Ama ben yatılı bir okuldan geliyordum. On beş günü dolduracak kadar yemek adı bilmiyordum ki. Türk ve Rum mutfağından doyum-suz yemeklerle bezedi sofraları. Bir de daha sonra hiç tatmadı-ğım tatlılarla.

Dönüş vakti gelmişti. Adnan Ağabey telefonu açtı. Anladım. İnsanın dudağını uçuklatan debdebe bana göre değildi. Lütfen polis beyler hiç rahatlarını bozmasınlar, bir arabaya atlayıp giderim gara, alışkanlık yapmasın bende. Gülümseyerek kabul etti. Dönüşümde gök gürlüyor, yağmur yağıyordu, ama bana mı öyle geldi bilmiyorum, kışın son çırپınışları gibiydi, ilkbaharın ilk esintisi kentin dış mahallelerine varmak üzereydı.

Yıllar sonra Meliha Yengeyle Adnan Ağabey konağa döndüler. Bizim tarafa. Yaz bitmişse de sonbaharda açan çiçekler de vardı.

Ve sonbahar da tüketdi. Adnan Bey bir sabah çıktı ve dönmedi. Meliha Yenge odalarda aradı onu. Bir odaya giriyor, Adnan biraz önce buradaydı, diyor, ve bulmak için öbür odaya geçiyordu. Evdekilerle akıllı uslu konuşmalar yapıyor, sonra kalkıp pencereyi açıyor ve sesleniyordu: Hadi Adnan, gidelim artık. Sonra ip serip kedisine jimnastik yaptırmaya başladı. Ve evi ağır ağır bir koku sardı. Sonunda buldular, ölüsunü gazete-ye sarıp mutfak rafına kaldırmıştı.

Hanendeler, sazendeler ayağ sürüdüller Arnavutköy'deki balkondan ve Safiye Teyzeyle kocası Abdullah Beye konak yolları göründü. Safiye Hanım da –Madam Marika gibi– Madam Sofia'lığı bırakmış, kocasının hatırlına İslama geçmişti. Gerçek büyüğbabam ve üvey anneannem. Tanti derdim. Şen şakrak bir hanımdı. Ömrü Arnavutköy'deki balkonda sazlarla, seslerle geçmişti. Büyükbabam Tireli anneannemi üç çocukla bırakmış, patrik efendinin yeğeni, Madam Sofia'yı almıştı. (Ne de olsa ille soyluluk.) Meliha Yengeden Rum yemeklerini öğrenmişistik ya, Tanti'den de Ermeni yemeklerini. Aile Meliha Yengeye de saygı gösterdi, ama Tanti'ye daha çok. Patrik yakını olmak kolay mıydı? Ama Meliha Hanımın akrabaları sonuna kadar aradılar onu, Tanti'yi ise hiç kimse aramadı. Sanırım ailesi silmişti defterden. O da konak halkıyla daha içli dışlı oldu. Zaman zaman onlardan yana oldu kocasına karşı. Ama kim karşı çıkabilirdi ki Abdullah Beye? Olsun, o doğrudan yanaydı.

Boğaz kıyısındaki evde yıllarca ziyafetler birbirini kovalamıştı. Birinde –ben de ordadım– ev kökünden sallanmaya baş-

ladı. Konuklar nereye kaçacağını şaşırdı. Büyükbabam bir doksan boyuya dimdik, kırırdamadan durdu. Duvardaki büyük büfe olduğu gibi yıkıldı. Tabaklar, kadehler, sürahiler tuzla buz oldu. Tek bir yumurta sağlam çıktı o hengâmeden. Kaç saniye -ya da dakika- sürdü bilmiyorum. Sonunda yerin altındaki katmanlar duruldu. Biz de. Safiye Teyze yuvarlandığı yerden (bayağı şışmandı) konukların yardımıyla kalktı, etrafına göz attı ve gayet sakin söylendi: Şu yumurtayı pişirelim artık.

Son yıllarda kılıçlar, kalkanlar uğramıyordu artık eve. İstavrit vardı ama Tanti vizıldanıyordu: Ah nerde o balıklar? Sonunda büyübaba parladı: Kim inmiş denizin dibine de koymuş adını? Bir daha sesini çekmadı Tanti, ne alınmışsa onu pişirdi. Ama yutup hazmetti sanmayın: Bir gün konukların yanında eski arabalardan bahsedilirken, ben, dedi, Abdullah Beyi şövalye yüzüğü takmış, tek atlı arabasıyla gezerken gördüm ve âşık oldum, ama meğer hanımınınmış.

Çocukken çok korkardık arılardan. Bırkaçımızın canı iyice yanmıştı. Şişerdi ve ne yapacağımızı bilemezdim. Tanti'ye iskemlesini kapının önündeki köprünen üstüne yerleştirir, arılar soksun diye kollarını açardı. Romatizmaya iyi geliyormuş.

Son yıllarda gümüş kaşıklarını ikişer ikişer sattırmaya başladı. Deprem günübirlik gelmeye başlamıştı ve artık tek yumurtanın bile değeri vardı.

Meliha Teyze ve Tanti yıllarca konaklardaki mevlitlere katıldılar, mevlit şekerlerinden ve gülsularından paylarına düşeni seve seve kabul ettiler, ama her pazar günü birkaç saat kaybolmayı da ihmal etmediler. Kocadan gelen din iyidi ama ana-babadan gelen de gözardı edilemezdi. Cami ordaysa kilise de karşısındaydı.

Rum Maria'yla Ermeni Sofia olmasaydı evin hali haraptı. Kahkahalar bahçeye saklanmıştı, içeriği resmi daire gibiydi. Onlar geldiler ve yalnızca insanları değil, sanki yüzyıllık konolları, komodinleri bile hafiflettiler.

Ve kendileri de o hafiflikle uçup gittiler.

Aile neredeyse dağılıyordu. Konakların dışında değil yalnız, içindekiler de günün herhangi bir saatinde süzüllererek odalarına çekiliyor ve ertesi güne kadar bir daha gören olmuyordu. Arada bir Mehmet Ali Laga'nın odasından kısık ezgiler... Saray'da yaverlik kordonlarını kuşanıp cuma merasimlerine katılmalar geride kalmıştı. Resimlerin ortasında yere bağıdaş çöküyor, tamburun gizemli dünyasına sızıyordu. Bizim tarafta Lütfiye Hanım kemandan, Suat Hanım piyanodan çoktan vazgeçmişlerdi ama sizin tarafta Mehmet Ali Bey mızrap darbeleriyle, bir yerlere sinmiş, konağın ruhunu hâlâ kovalıyordu. O konağın ruhu ki nice debdebe, şasaa, şatafat, görkeme karışmış, yıllar sonra saltanat çekilince yalnızca insanlardan değil, kendinden de arlanmış, her pencere açılışında kendini dışarılaraya atar olmuştu. Eski giysiler de öyle. Eski eşyalar da öyle. Bir dekordu saltanat. Ve dekor bozulunca, giysilerin ve eşyaların üstüne kılıf gibi geçmiş olan konağın ruhuna da çığ ışıklar düşmeye başlar, her biri nereye kaçacağını bilemez olurdu. İnsanlar da öyle. Evet, aile neredeyse dağılıyordu.

Çok hızlı gerçekleşmişti değişim. Ama siz –yalnızca siz– bir tespihin tanelerini bir araya getiriyordunuz. Siz Zâfire Hanım, özellikle ramazanlarda üç kuşağı bir araya getirirdiniz. Hürrem Hanım, Behiye hanım... Kamer Hanım... Fatma Hanım, Sabire Hanım, Rabia Hanım, Ferahatler, Servetler... Yüzleri bir ormanın sislerine karışmış benim için. Ne kadar çok şeyi teşşer geçiyoruz. Özellikle de yaşayanları. Oysa vaktimiz vardı anlamak için. Bir noktada değişim geçiyoruz. Dönüp baktığımızda ise onlar yok.

Ne kadar mahcup bir adamdı Kadir Bey. Ben derslere çalışırken en çok ona başvururdum. Bir dakika efendim, der, kalkar, raflardaki kitapları indirip karıştırmaya başlar, ben nere-

deyse sorduğumu unutmuşken, galiba bu efendim, derdi. Sorduğum Osmanlı edebiyatından şirlerle ilgili sözcüklerdi. O kadar kitap karıştırdığına göre hiçbir sorunun karşılığını bilmey gibi gelirdi bana. Sarı-kırmızılı bir kravat hediye etmişti ya, doğal olarak onun yanına gidiyordum. Ama bu yaşta o Osmanlıca sözcüklerin anlamını öğrenmek için her seferinde gözlüklerini tak, o yetmedi öteki kitabı da bak, o da yetmezse üçüncü kitabı aç, içime fenalıklar gelirdi. Okumayı yazmayı da sonradan mı öğrenmişti? Size sordum Zâfire Hala, ne zaman, nerden gelmiş bu Kadir Bey? Birkaç yıl önce, dediniz, İngiltere'den. Oxford Üniversitesi'nde Arap-Fars dilleri profesörüymüş. Emekli olmuş ve dönmüş. Galiba ondan sonra çok bilerlerden hep çekindim.

Ramazandı. Sizin günlerinizdi Zâfire Hanım. Tüyler gibi uçardınız sofalarda. İftar yemeklerini denetler, sofranın hazırlanmasına nezaret eder, –diğer on bir ayda hiç yapmadığınız bir şeyi– çatalları, kaşıkları düzeltir, topun patlamasını beklerdiniz. Yine de nedense sofraya en geç siz gelirdiniz, diğer oruçlular da sabırla beklerlerdi.

İftardan sonra bütün aile ortadaki salonda toplanırıdı. Zarfı, karanfil'den yapılmış çay takımlarıyla demli çaylar... Konuşurdunuz. Biz yarı çocuk–yarı gençler ağzınızın içine bakardık. Gündelik şeylerdi. Ama her kelimenin hakkını vere vere, duraklarda, yola çıkışlarda temkinli, sesinizi ne alçaltarak, ne yükselterek. Hepimizin bildiği şeyleri yeni bir şey dinliyormuş gibi dinlerdik. Günü, günceli yaşadınız hep. Onca pırıltılı geçmişi ne yardıma çağırınız, ne sığındınız, ne kullanmaya kalktiniz. Şimdi anlıyorum ki, bu... bu, gördüydü. Hazmetmiş olmanın, sindirmiş olmanın kendisiydi.

Sonra “tükenmez” başlardı. Neydi “tükenmez”? Musluklu küpe atılan müşmulalardı, ayvalardı, elmalardı, armutlardı, üzümelerdi. Bir kerede atılırdı. Bir miktar da su. Küpün üzeri temiz bir bezle (patiskayla) örtülür, tahtadan bir kapakla kapatılırdı. Bir ay hiç ellemeden bekletilir, sonra tadına bakılırdı. Kivamına gelmişse musluk açılır, şira –bizimkilere göre şirayıdı– uzun bardaklara doldurulur, içilirdi. Sonra maşrapayla içilmiş şira kadar su eklenirdi küpe. Uzun bir sabır işiydi “tükenmez” ve yalnızca bir ay için, ramazan için hazırlanırıdı.

Sahura kadar içilirdi. İhtiyarcıkların yanakları kızarmaya, solukların ritmi değişmeye, gözleri kaymaya başlardı. En son konuşanı artık kimse duymaz, o da kendi kendine bir süre daha konuşuktan sonra susardı. Her gece sahurda bir şeyler yiip yatmak için niyetlenirler, ama hiçbir gece sahuru yaka-

layamazlardı. Cemile Yenge tek tek yataklarına taşır, üstlerini örterdi.

Derken bir gün dayım geldi. İftara kaldı. Sonra yine çay. Tam kalkacaktı ki, şıra içmeden olmaz, dediler ve hemen dol-durdular. İçti. Yüzünü ekşitti. Bu şirayı nasıl yaptınız, dedi. Senin bildiğin tükenmez, dediler, herkes nasıl yapıyorsa öyle. Kaç gündür içiyorsunuz, dedi. Hesapladılar, ramazanın yirmi beşinci geceсиydi, daha öncesi de vardı. Bu mayalanmış, dedi. Anlayamadılar. Fermante olmuş, dedi. Yine anlayamadılar. Müskirat, dedi, müskirat! İçki içiyorsunuz siz.

Hayatlarının son keyfiydi. Bitti.

Kimi iyi huyluydu. Kimi aksiydi. Kimi işiağırдан alırdı. Kimi hamarattı. Kimi kıskançıtı. Kimi güzelliğine mağrurdu. Kimi uykucuydu. Yanaşmalar, beslemeler, evlatlıklar, ahretlikler... Hep beraber büyümüşlerdi. Ayrıları gayrıları yoktu. Yine de evin büyükleri bir mesafe koymalarını isterdi. Evin hanımı olmak başka, sonradan aldıklarımız başka, derlerdi. Çok yüz veriyorsunuz, derlerdi. Kim ne derse desin, çocuklar mutluydu beraber olmaktan. Ama eklenenler de o kadar mutlu muydu acaba? Bazen yaramazlıkların evin çocukları yapıyor, onlar azar işitiyorlardı, hatta popolarına birkaç şapla dahi. Sonra yıl lar geçiyor, genç kızlık çağına giriliyor, münasip bir eş bulunuyor, çeyizleri düzülüyor, evden yollanıyorlardı. Kimi mutlu oluyordu, kimi mutsuz... ama o konuda da şansları ya da şansızlıkların gelin giden diğer kızlardan (evin öz kızlarından) ne daha eksikti, ne daha fazla.

İşte bir ramazan daha bitmişti. Bayram yemeği! Zâfi re Hala bekliyordu. Çocukları, büyükleri, iki konağın halkını değil yalnız, aileden dışında yaşayanları da. Bu çağrıya kulak tıkamak olanaksızdı. Herkes oradaydı. Bütün yıl yemekle uğra şan Cemile Yenge de hiçbir şeye karışmamış, sofrada yerini almıştı. Çünkü eski ahretliklerden ikisi önceden gelmiş, mutfa ğa girmiş, tüm hazırlıkları tamamlamış, sofrayı kurmuş, çorba ları koymaya başlamışlardı.

Bu nasıl bir oluşumdu? Diğer kızlar da zaman zaman gelir, eski sahiplerinin ellerini öperlerdi, ama bu iki kız hiçbir bayram sofrasında yalnız bırakılmamışlardı bizi. Kız dediğime bakmayın, ikisi de ellili yaşlarda, çocuk, torun sahibi olmuş hanımfendilerdi. Ve kırk yıl önce olduğu gibi, ellerini önlerine bağlamış, sofranın başında bekliyorlardı. Ve hiç kimse onla rı, buyur sofraya, demiyordu. Oturmayacaklarını bildiklerin-

den elbet. Ama ben müthiş sıkılıyordum bu görüntüden, utanıyordu.

Bir seferinde sofradan kalkmış, yemeği kendim almak istemiştim, ama Zâfire Hala'nın dik dik bakan gözleriyle karşılaştım, ve de başında dikilen hanımfendinin aynı bakışlarıyla. Pismıştim.

Bizimkiler onlara isimleriyle seslenirlerdi, onlarsa "eфendim" diye söze başlar, "efendim" diye bitirirlerdi.

Bir bayram günü, akşamda doğru evin dış kapısına doğru giderken önumde onlardan birinin yürüdüğünü fark ettim. İzledim. Kapının önünde son model bir özel araba duruyordu. Direksiyondaki oğluydu herhalde, çünkü çok benziyordu. Benden büyütü. Kapıyı açtı, indi, siz de ailedensiniz değil mi, dedi. Kekeleyerek, evet, dedim. Büyüklerinize saygılarımı iletin lütfen, dedi. Hiçbir şey diyemedim. Annesini aldı, gülümseyerek gittiler.

İkinci hanımfendiye hiç ummadığım bir yerde, bir resmi kuruluşta rastladım. Belirli bir konumu vardı, diğerlerinin davranışından anladım bunu. Beni animasdı, nazikçe "Nasılsınız" dedi. On yedi yaşındaydım.

Nasıl bir şeydi bu? Sevgi, dostluk, saygı, vefa... Kulağa hoş geliyor ama gerçekten öyle miydi? Belki hiçbir zaman okuyamayacaktık, değerli, ama neredeyse çökmüş olanın yüreğimize iliştirdiği kartviziti. Ancak o kadarı gelirdi elimizden: Teşekkür ederiz.

"Hakkınızı helal etme" günleri başlamıştı. Öyle ya, gidip de dönmemekvardı, dönselerbile -kuşkulu ya!- dostları bulamamakvardı. Şimdiden toparlanmaya başlasalar iyi olurdu, sonradan aceleyle unutulanşeyler olabilirdi. Ah, çok arayacaklardı onları, ama işte siyaset buydu. Ya devlet başa, ya kuzgun leş! Bu sefer o kazanmıştı, başlarına ne gelecekse çekilecekti. Keşke şu 1911 olmasaydı, kör talih Trablusgarp'ta bir araya getirmeseydi onları: Mehmet Ali Beyi, Hasan Beyi, Mustafa Kemal'i. Mustafa Kemal, komutan Ethem Paşanın kurmayı, binbaşı. Mehmet Ali Bey de binbaşı. Kardeşi Hasan Bey hukuk müşaviri. Yıllar geçmişti. Binbaşı Mehmet Ali Bey askerlige noktayı koymuş, Mehmet Ali Laga olarak resim alanında öne çıkmaya başlamıştı. Hasan Bey Galatasaray Lisesi'nde kavanın (kanunlar) hocası olmuştu, sonra da Belediye'de umumi kâtip. Mustafa Kemal ise nice badireden sonra dünyayı dize getirmiş, reisicumhur olmuştu. Ne olurdu şu iki kardeşi unutsayıdı, tek-kelerin kapatılmasından üç gün sonra Dolmabahçe Sarayı'na çağırıtmamasaydı.

Bütün aileyi mi sürecekti, yoksa diğerlerine gözdağı vermek için sadece ikisini mi? İyi arkadaşlarıydı geçmişte, ama arkadaşlık falan para eder miydi böyle bir günde? Koskoca tek-keleri kapatacaksın, sonra büyük şeyhin çocukların gönlünü alacaksın! Olur şey değil, en iyisi yavaş yavaş öte beriyi düzene koyup yolculuğa hazırlanmaktı. Ne yapalım, eski topraklar zaten elden çıkmıştı, ama memleketin daha Şark'ıvardı, sınırlara kadar nice bölge, nice şehir vardı.

Gazi Paşa'nın bildirdiği tarihten bir gün önce iki genç subay geldi. Bu ikinci gelişleriydi. Doğrudan yola çıkmalarını mı emretmişti Gazi? Ama nereye? Cümle kapısının hemen arkasına yiğilmiş eşyayı görünce, beyefendiler, nereye, dediler.

Hasan Bey ezik: Ne olur ne olmaz, dedi. Hafifçe gülümsedi-ler: Cumhurbaşkanımızın önemli bir toplantısı var o gün, sizi bir gün sonra aynı saatte bekliyor, dediler, ve tam ayrılacakken uzun boylusu döndü, aynı saygıyla, beyefendiler, eşyanızı eski yerine yerleştirin, dedi... ve uzaklaştılar.

Oyun mu oynuyordu Gazi Paşa onlara? Biraz daha mı işkence çeksinler istiyordu? Yok canım. Atatürk'tü bu. Kafasına koymuşsa hiç kimse caydırılamazdı. Sonra konuklardan birinin aklına geldi: Sizi tam akşam yemeği saatinde çağrıyor, ister misiniz kadehlerinize içki doldurup kapattığım tekkelerin şerefine içelim desin! İki kardeş de küplere bindi, onca yılın ahbablığına aldırmayıp kapıya kadar kovaladılar adamı. Avaz avaz bağırıyoırlardı: Sen onu tanımıyorsun, senin küçük kafan almaz onu. Adam canını zor kurtardı ve kapıyı büyük bir hiddetle kapattılar. Biraz sakinleşikten sonra düşünmeye başladılar: Bizim sofrada ne isimiz var? Küçük bir odaya çekip söyleyeceğini söyler ve gönderir bizi. Yine de takıldı akıllarına: Ya içki ikram ederse? Tabii ki tekkelerin şerefine gibi bir söz çıkmazdı ağızından, neyi nerde söyleyeceğini en iyi o bilirdi, ama yine de içki ikram ederse? Yaşamları boyunca bir damla koymamışlardı ağızlarına. (Tükenmez içtikleri son elli yılı saymazsak.) Birbirlerine söylemediler ama iyice huzurları kaçtı. Bu, sürgüne gitmekten daha kötüydü. Tertemiz sürgüne mi gideceksin, günaha girmiş olarak konağa mı doneceksin? Ama mümkün yok, o içelim diyecek de içmeyeceksin, mümkün yok! Dayanamayıp kardeşlerine açıldılar: Ya Gazi içki içmemizi isterse? Hepsinin nutku tutuldu. Elleri ayakları boşaldı.

O gece hiç kimse uyuyamadı. Karabasanlar bastı. Kara yas kara pus bağladılar. Ertesi gün de öyle. Hiçbirinin ağını bıçak açmadı. Sonunda malum saat geldi. Bir araba kapıya yanaştı ve Mehmet Ali Beyle Hasan Beyi alıp götürdü.

Gazi Paşa ayakta karşıladı onları. Sol yanına Mehmet Ali Beyi, sağ yanına Hasan Beyi oturttu. Dostlarına, arkadaşları, dedi. Sonra birden aklına gelmiş gibi: Mehmet Ali Bey, neydi sizin Zâfirilerle Sunûsiler arasındaki çekişme Trablusgarp'ta, dedi. Anlatmaya çalışıtlar, ama kelimeler zor çıkıyordu ağızlarından. Fazla üstelemedi Gazi Paşa, neyse olan olmuş, dedi,

biz şimdkiye bakalım. Sonra, haydi, dedi, şerefe! "Bütün kadehler kalktı. Kadehi ağzına götürmeden –o başlamadan hiç kimse içemezdi– garsonu çağırıldı, ikisinin duyabileceği bir sesle: Beyefendilere içki servisi yapmayacaksınız, dedi... ve içkisini yudumladı. Mehmet Ali Bey ve Hasan Bey birden sular seller gibi şakımäßigaya başladılar.

Sabaha karşı kendilerini götüren arabayla döndüler. İki konak halkı kapıdaydı. Hiçbirinin soracak gücü yoktu, ama yine de sabırla bekliyorlardı. Gazi Paşa... sustular. Hanımlar neredeyse bayılacaktı. Gazi Paşa... –iki konağı inletircesine– büyük adam!

Mustafa Kemal yabancı orduları yememişti, cumhuriyeti kurmuştu, sultanata, hilafete son vermişti, yeni bir hukuk getirmiştir, giyim kuşamı değiştirmiştir, miladi takvime geçmiştir, laiklik yoluna girmiştir, dilde, tarihte ulusun benliği için adımlar atmıştı... ve daha neler, neler... Padişah ekmeğiyle büyüyen iki konak halkı o günden sonra daha da yüksek sesle tekrarlamaya başladılar: Gazi Paşa büyük adam. Birkaç kelimeyle hiç çıkmamacasına onların da yüreğine girmiştir.³

3 Konağın genç kızları kış geceleri üst kata doluşur, kafeslerin ardından, ellerinde dürbünlər, uzak bir yere dikermiş gözlerini. Bacadan duman görününde sevinçle sarılırlarmış birbirlerine: Mustafa Kemal gelmiş işte, Dolmabahçe Sarayı'ndaymış...

"Fevkani ve tahtani (zemin katta ve üst katta) on dokuz oda, dört sofa, beş hela, bir hamam, bir matbah, bir odalı köşk ve bekçi odası". On dört yaşında gelip on dokuz yıl kaldığım Zâfir Konağı'nın misafirhanesi. Diğer konak ise: Zâfire Hanım-ların yerleştiği harem dairesi.

Bazen yoruluyor insan. Böyle bir anda bir süre çekiliп sizi kitapların yazdıklarına emanet ediyorum. Sonra yeniden sözü almak üzere.

"Ertuğrul Tekkesi.

Yıldız Mahallesi'nde, Yıldız Caddesi üzerinde yer almaktadır.

1305/1887 de II. Abdülhamid (hd. 1876-1909) tarafından Şazelî tarikatının ileri gelen şeyhlerinden, bu tarikatın Medenî kolumnun kurucusu Şeyh Hamza Zâfir Efendi (ö: 1903) adına tesis edilmiştir. Cami-tekke niteliğinde olan bu kuruluşun adı, Osmanlı hanedanının ceddi Ertuğrul Gazi'nin hatirasını canlandırmak arzusunun yanı sıra II. Abdülhamid'in, yine bu amaçla Domanıç yöreni Türkmenlerinden oluşturduğu Ertuğrul Alayı'nın ibadetine tahsis edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Ertuğrul Tekkesi, İstanbul'da fazla yayılmamış olan, daha önce Unkapı'nda ve Alibeyköy'deki iki tekke ile temsil edilen Şazelî tarikatını güçlendirmekten çok, İslam âleminin çeşitli yörelerinden Osmanlı başkentine gelen tarikat şeyhleri ile ulemayı ağırlamak, özellikle de bu kişiler aracılığı ile Osmanlı hanedanının tasarrufunda bulunan hilafet kuru-
munun prestijini artırmak amacıyla tesis edilmiştir. Başka bir deyişle bu tekkenin varlık sebebi, II. Abdülhamid'in Panislamizm politikasına, Şeyh Zâfir Efendi'nin -Trablus-

garp'ın Mısra kasabası merkez olmak üzere- Şazelîliğin yaygın olduğu bütün Kuzey Afrika'daki büyük nüfuzuna dayanmaktadır.

Başlangıçta cami-tevhidhane ve selamlığı barındıran esas yapının yanı sıra harem ve misafirhane bölümlerinden meydana gelen tekke 1905-1906 yıllarında türbe-kitaplık-çeşme üçlüsü ile donatılmıştır. Birbiriyile bağlantılı olan bu bölümlerin tasarımları, İtalya'da, stile floreale adı altında art nouveau üslubunu oluşturan, 1896'da da Osmanlı Devleti'nin başmimarlığına tayin edilen Raimondo D'Aronco'ya (ö: 1932) aittir. Cami-tevhidhaneye 1905'ten önce bir minare eklendiği tespit edilmektedir.

Kuruluşundan itibaren Şazelî tarikatının İstanbul'daki merkezi durumuna gelen, aynı zamanda bu tarikatın Medenî kolumnun pîrevi niteliğini taşıyan Ertuğrul Tekkesi'nin ilk şeyhi Hamza Zâfir Efendi, Trablusgarp'ın Mısra kasabasındandır. II. Abdülhamid'in kendisine intisap etmesine (bağlanmasına), aşırı ilgi ve hürmet göstermesine rağmen hükümdara olan yakınlığını kötüye kullanmamış; bilgisi ve kişiliği ile İstanbul'da saygın bir mevkiye sahip olmuştur. Ayın günü cuma olan tekkenin postuna Hamza Zâfir Efendi'den sonra küçük kardeşleri Muhammed Zâfir Efendi (ö: 1904) ile Beşir Zâfir Efendi'nin (ö: 1909) geçikleri bilinmektedir.

Ertuğrul Tekkesi, yine II. Abdülhamid'in yakınlarından Rifaî-Sayyadî şeyhi Ebü'l-hüda Efendi'nin Serencebey'deki tekkesi ile beraber, velinimetlerinin çevresinde kümelenen devlet ricaline (rütbeli, mevki sahibi kimselere) ve bendeğâna (saray mensuplarına) ait bahçeli konaklar arasında, padişahın oluşturduğu bir tür manevi koruma çemberinin halkalarını meydana getirmekteydi.”*

Şeyh Zâfir (zafer kazanmış) Efendi ile kardeşlerine ait üç ahşap sandukayı barındıran türbenin duvarlarında

* M. Bahâ Tanman, “Ertuğrul Tekkesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. III, s. 196.

yalancı mermer (faux marbre) boyama, kubbe yüzeyinde de kalemla işleri görülür. (Türbe "Dünya Mirası"nda yer almıştır.)

Tarih... mimarlık tarihi... bir anlamda geçmiş iskelemimize bağlar. Ama benim işim zaman içinde insanların izlerini sürmek. Örneğin kimlerle şenlenirdi konaklar? Benden önce... benim yaşadığım günlerde...

Tamburi Refik Fersan'ın karısı Fahire Fersan (babası esvab- cıbaşı) keman çalarmış, ablası Faize Hanım da tambur. Faize Hanım rakıcıymış. Ressam Çallı İbrahim de öyle. Mehmet Ali Laga ikisine de "Zıkkım iç" dermiş rakıyu verirken. Yetişemedim.

Doktor Fahri Bey'e "amca" dermiş ailenin gençleri. Ecevit'in babası. Annesi, teyzesi ve küçük Ecevit de konağın konuklarından. Ona da yetişemedim.

Can Yücel'in hayatı en çok sevdığı babası Hasan Ali Yücel konakta kalırılmış bazı geceler. Sutaşlı geceliğini (işlemeli geceliğini) özenle saklarlarımış geleceği geceler için. Onu da kaçırıldım.

Ressam Feyhaman Duran gelirmış. Eve hediye ettiği bir resmi vardi. Hikâyelerini anlatırlardı. Ama ben rastlamadım.

Enver Kaperman bir kahkaha seli gibi dalardı eve. Toparla- cık bir adamdı. Müzisyendi. Ankara Radyosu'nda sürekli programı vardı. Bir de genç sevgilisi. Eve gelen her konuk gibi onu da kucaklarlardı. Konukların kendisi veya beraber geldikleri insanlar eşmiş, veya ikinci, üçüncü eşmiş, ya da sevgilisiymiş, hiç farketmezdi. Hepsi aynı sevecenlikle karşılanırdı.

Apaş, babayani bir kadındı. "Hanımfendi" deyip kızdır- mak istemem onu. Ufak tefek, tiknaz, vurdugu yerden değilse bile bastığı yerden ses getiren bir konuktu. Avaz avaz "Ben gel- dim" diye daldı mı kapıdan, tahta kurtçukları bile fırlardı yer- lerinden. Çok sevilen ve argolu konuşan tek dostlarıydı. Tuhaftı bir albenisi vardi. Adı Feyha'ydı. Soyadını sormuştum bir gün. Terslemiştı beni. Sonra da hafif sesle Talay demişti. Tersleme- sinde bile insani bir sıcaklık vardi. Bu kitabı yazarken yaşlı bir akrabaya sordum: Kimdi, ne yapardı? Kitaplara bak, dedi. Şaşırdım, ama baktım. *Büyük Larousse'dan aktarıyorum:*

"TALAY (Feyha) Türk kadın çellocu. (İstanbul 1923-ay.y.1968) Cenevre Konservatuvarı'ni bitirdi. (1948) İtalya'da Gaspar Cassado'yla birlikte çalıştı. İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda viyolonsel, müzik tarihi ve oda müziği öğretmenliği yaptı (1950-1965). Paris Ulusal Konservatuvarı giriş sınavları seçici kurul üyeliğinde bulundu. Avrupa'nın çeşitli kentlerinde başarılı resitaler verdi."

Abdülhâmid'in kızı Ayşe Sultan'ın çevresinde görülmez, dokunulmaz bir hâle vardı. O elini uzatmazsa kimse öyle bir girişimdi bulunamazdı.

Cemal Reşit Rey "Nefiiis" derdi, bir yandan Sait Bey'in resimlerini seyrederken, bir yandan da pastasını yerken. Hangisi için "nefiiis" diyordu, hiç anlayamadım.

Necip Celal... Görme özürlüyüdü. Her hafta gelirdi. Yanında dikkati çeken kadar uzun boylu bir öğrencisi, Aydın'la gelirdi. İlk turkçe tangolarıyla ünlenmiş bir besteciyydi. Hukuk Mektebinde müderrislik ve adalet bakanlığı yapmış Mehmet Celal Bey'in oğluydu. Yirmi altı yaşında yitirmişti gözlerini. Önemli hocalardan piyano, keman, ut, akordeon gibi birçok çalgıyı çalmayı öğrenmişti. Hiç gülmezdi yüzü. Çayını içer, piyanonun başına oturur, küçük konserinden sonra bir daha içер ve giderdi. Tangolarını Aydın seslendirirdi. *Mazi, Ayrılık, Özleyiá, Sarı Yapıncak, Gel, Suna...* O yıllarda dilden dile dolaşan parçaları bunlar. Özellikle de *Mazi* ve *Suna...* *Suna'yı Almanya'da aşık olduğu bir kız için bestelediğini söylerlerdi. Doğru muydu?*

Bir bakan gelirdi eve. Karşı bizimkilerin arkadaşıydı ve hoş bir hanımdı. Ama bakan? Nasıl bir azametti o, nasıl yukarıdan bakış. Adnan Menderes dönemiyydi. Besmeleyle girilirdi yanına. Sonra 1960 geldi. Birkaç yıl sonra evin sofrasında karşılaştık. Kenara çekildi, eğilerek "siz buyurun" anlamına gelen bir jest yaptı. Beni sivillerini çekmiş genç bir subay mı sanmıştı acaba?

Orhan Hançerlioğlu geldi dediler, beni de çağrırdılar. Rad-yodaki "Dünya Hikâyelerinden" programını dinler, bu davudi sesin sahibini kapılara sığmaz bir adam olarak düşünürdüm. İndim aşağıya. Yapılı bir insandı ama sandığım kadar da iriyarı

değildi. Son derece nazikti. Bu Güngör, dediler, sizin taklidinizi yapıyor. Utandım. Benim yüzüme de yapar misiniz, dedi. Sesimi kalınlaştıracak yapmaya çalıştım ama beceremedim tabii. Güldü. O da yetmedi, şiir de yazıyor, dediler. Okumamı istediler. Bu ikinci pot olacaktı. Ama kaçamadım, okudum. Ciddileşti. Bir şiir daha okur musunuz, dedi. Artık ne olursa olsun! Bir şirimi daha okudum. Beni *Varlık* dergisine, Yaşar Nabi Nayır'ın yanına gönderdi. Ve ertesi ay şiirim yayımlandı. Programlarında şiirlerimi okudu. Galatasaray Lisesi'nde 10. sınıf öğrencisiydim. Sonra yıllarca hukuk müşaviri olarak görev yaptıığı İETT'ye (İstanbul Elektrik, Tünel, Tramvay Şirketi) gittim. Bütün memurlardan iki saat önce gelir, öğleden sonra görünümezdi. Öykülerden, romanlardan sonra başyapıt niteliği taşıyan düşünce tarihlerinin, ansiklopedilerinin hazırlığını yapıyordu kütüphanelerde. Önümü açtı.

Ben mi çok geç kalmışdım, o mu çok acele etmişti? Benden sadece bir yaşı büyüktü, ben diplomayı gözlüyordum daha, o ise içerde ve dışarıda okunacak tüm okulları bitirmiş ve yurda dönmüştü. Teyzemin oğluyla (Ahmet Ağabeyle) evlenmişti ve merak ediyordu: Konakta nasıl karşılaşacaklar? Uzun süre ayrı kalmıştı tabii, İdil Biret ve adına çıkartılan özel yasyla yıllarca dışarıda yaşamıştı, bu seksen yaş dolayındaki insanlarla neyi, nasıl konuşacaktı? Sevinçle karşıladılar, uzun ve güzel gelinleりydi. Suna Kan'dı. Onu dinlemişlerdi. İftihar ettiklerini söylediler. Mozart'tan, Beethoven'den söz açtılar.

Zâfir ailesinin konuklarıydı onlar. (Hepsini saymadım, gerekmezdi.) Büyük cedleri Muhammed Hasan Şazelî. Onun ahfadından Muhammed Zâfir'in otuz çocuğu ve yirmi yedi torunu ve torunlarının yirmi iki çocuğunun konakları. Nasıl bir aileydi bu? Erkeklerin tamamı okumuş. Yüksek bürokratlar, hekimler, hukukçular, yöneticiler, ressamlar, kimyagerler, profesörler, mimarlar... Hiçbiri medrese öğrencileri gibi cerre çıkmadılar, "üç aylar"da köy köy dolaşarak yıllık geçim parası toplamayı, kısaca dilenmeyi düşünmediler. Şeyh ailesinden gelmelerine rağmen inançları gereği ayakları üzerinde durdukları. İlk şeyh ve soyundan gelen küçük şeyh (sadece birbirinden ayırmak için kullanıyorum küçük sözcüğünü), Sait Bey'in baba-

sı) dışında beş kuşak boyunca tek bir din adamı çıkmadı. (Halil Ağabey de din adamı değil, din yanı ağır basan bir ağabeyimizdi.) Hanımlar çoğunlukla evlerinde yetişirildiler, resimle, müzikle ilgilendiler. Ve beş kuşak boyunca –yaşamadığım cumhuriyet öncesi hariç– ne iki konakta, ne ailenin uzantısında –kış mevsimi dışında– başını örtmüştür ne teyze, ne hala, ne de hatta yengeyle karşılaştı. Evlerin ne içinde, ne sokakta. Sadece mevlit okunurken ipek bir başörtüsü geçirirlerdi başlarına, o kadar. Ne küçültmek, ne büyütmek için yazıyorum bunları. Sadece bir saptama. Size de öyle gelmiyor mu?

Doğrusu tarikat konusuna girmeyi hiç düşünmemiştim, kitaplarda Ebul Hasan Şazelî'ye rastlayıncaya kadar. Yüz yıl önce Şazelî tarikatının şeyhiydi ya büyüğbabamın babası, nasıl bir inanç yol göstermişti o'na ve soyuna? Beni ürkütecek yarı karanlık bir yola girseydim eğer, zaten yazılmazdı bu kitap. Sevindim bile, diyebilirim. 1196'da Tunus'ta doğmuş, 1258'de Mısır'da ölmüş Ebul Hasan Şazelî'yi tanıyınca.

Fazla ayrıntıya girmeden aktarmak istiyorum:

"Medrese öğrenimini tamamlayıp halifelik aldıktan sonra, büyük olasılıkla aşırı çalışmaktan gözleri kör oldu Ebul Hasan Şazelî'nin. Görüşleriyle tutucu kelam bilginlerinin düşmanlığını çekince, İskenderiye'ye (Mısır'a) gitmek zorunda kaldı. Tekke ve tarikatlara özgü tören ve kuralları bir yana bırakan Şazelî müritlerine (tarikat şeyhine baş bağlayanlara) geçimlerini emekleriyle kazanmalarını öğütledi, özellikle dilenciliği yasakladı. Şazeliye zamanla Kuzey Afrika'nın en yaygın tarikatlarından biri oldu.

Tarikatın beş temel prensibi: 1- Gizli veya açık her yerde Allah'tan korkmak. 2- Söz ve davranışlarda Hz. Peygamber'in sünnetine (Muhammed peygamberin yaptıklarıyla söylediklerinden her biri) uymak. 3- Büyük veya küçük, her yer ve konuda, tüm işlerde Allah'a teslim olmak. 4- Sevinç ve kederde Allah'a siğgnmak. 5- Musibet ve felaket anlarında insanlardan bir şey beklememek.

Şazeliye'nin öbür tarikatlar gibi katı kuralları ve törenleri yoktur. Kurulduktan sonra uzun süre tekke ve zaviye gibi kurumlara da gerek görmemiştir. Müridlerin tek görevi belli zamanlarda yaptıkları zikirdir. (Tanrı adlarını anma, böylece gerçeğe doğru yönelme.)

Şazeliye, Afrika kıtasındaki İslamllaşma ve tebliğ alanındaki çok önemli faaliyetlerinin yanında halkın eğitim ve sosyal güvenlik meseleleriyle yakından ilgilenmiştir. Ziya-niye kolumnun kurucusu İbn Ebi Ziyan'ın en önemli özelliklerinden biri eşkiyayı tesirsiz hale getirmesidir. Bu tarikata mensup bir kişinin 'himayeyi üzerine aldığına' dair bir belge bulundurmadan, hiçbir tüccar güneye mal sevketmeye cesaret edemezdi. Bölgedeki sulama ve zirai işler de tarikat müntesiblerinin (yoluna girenlerin, inananların) gayretille yürütülmüştür. Nihayet geçen asırda Avrupalı emperyalistlere karşı verilen mücadelede sūfîler yine ilk saftaydı. Bu münasebetler hayatı bir neticeye de sebep olmuştur. Afrika'da tasavvufi hayat ve düşüncesi yakından tanıyan bazı Batılılar Müslüman olmuştur. Bugün Avrupa'da yaşayan muhtedilerin büyük bir kısmı Şazelîdir. Bilhassa Fransa'daki yayılışı dikkat çekicidir.

Türkiye'de II. Abdülhamid bu tarikata bağlanmıştır.

Tarikatın silsilesi (en uzak dedeye kadar ataları) Hz. Ali'ye ulaşır."

Yaşamımda hiçbir tarikatın kapısından girmedim. Gireceğim de yok. Ama katı kuralların dışına çıkmak, dinsel törenleri zikre indirmek, geçimlerini emekleriyle kazanmak, musibet ve felaket anlarında insanlardan bir şey beklememek o kadar yaşadığım şeylerdi ki ailede, sanki Ebul Hasan Şazelîyle daha dün gece konuştum. Sekiz yüz yıl sonra.

Şaşkınlık!

Suat Hanıma felç geldi. O dünya güzeli kadın kırırdamıyor. Kapı açıldı, Ediz Hun geldi. (Ahmet Ağabeyin arkadaşıydı.) Gecikmiş bir kraldı Suat Ablaya göre. Nerdeyse doğrulacak, yürüyecekti. Şaşkınlık!

Sait Bey kaymakam oldu. Suat Hanım, Lütfiye Hanım, Fahire Hanım eteklerine yapıştılar gitmesin diye. Bir tanecik ağabeyleri koca memleketin neresinde kaybolacaktı? Sürdüremedi mesleğini, istifa etti, Tekel İdaresi'nde hukuk müşavirliğine başladı. Kalbinde de teklemeler. Hava soğuk olur, engellerler, sıcak olur, engellerler, daha yıllarca çalışabilecek ağabeyi –bir sürü doktor sokarak araya– malulen emekli ettirdiler. Şaşkınlık!

İleri yaşında akrabası Nur Ablayla evlendi Sait Bey. Kardeşler geceleri yatak odasının kapısında. Gözlerini anahtar deliğine uydurup... Ya bir şey olursa ağabeylerine? Şaşkınlık!

Sait Beye son yıllarda sofada rastladım. Nur Abla sokaklardaydı yine. Koskoca konakta, elinde oturakla dolaşıyordu. Utancımdan saklanmak istedim, ama nereye? O dağ gibi adam. Çevresinde bütün halayıklarıyla yürüyordu, ama hiçbiri yardım edemiyordu eski sahiplerine, çünkü yalnızca ruhtu onlar ve Sait Bey de kendi hayaletini sürenlüğündü. Şaşkınlık!

Ahmet Ağabey bahçedeki taş merdivene çökmüşü. Nur Abla gördü ve geçip odasına girdi. On dakika sonra Ahmet Ağabey yoktu artık. Aaa, dedi, Nur Abla, bana da enfarktüs gibi gelmişti. Bu enfarktüs nezle miydi ki kocasını da ara sıra yoklar. Aaa... ölmüş. Karıncayı ürkütmekten çekinen Nur Abla. Şaşkınlık!

Büyük amcalarımdan Bekir Bey'in karısı feraşet vekillerindendi. Doktordu Bekir Bey (darülaceze müdürü) ve kendisi de, aile de büyük saygı gösterirlerdi eşine. Kolay mı koskoca vekil! Gerçi hiç kadın vekil (bakan) yoktu tanıdım, ama işte

o vekildi. O arada iktidarlar, hükümetler değişir, bana göre o hep kalırdı. Neden sonra feraşet vekili nedir diye sormak geldi akıma. Kâbe ve peygamber türbesi hademeliği, orayı süpürme işi ve sıfatımış. Eskiden bu iş beratla insanlara verilir, onlar da her yıl oraya para ile birer vekil gönderirlermiş. Hanımfendi birden düştü gözümden: Bir kere kendisi değilmiş, o ailedenmiş yalnızca, üstelik de oralara gitmez, para ile başka birini gönderirlermiş. Şaşkınlık!

Annem mi? Kocasına inandığı için ölüme de inandı. Onun için öldü. Şaşkınlık!

Bana Nâzım'ın şiirlerini ilk getiren, güzel resimler yapan, duyarlıklarını kovalayan (sonra suçuları kovaladı) Haluk Ağabey. Dayımın oğlu. Bir gece en alt kattan çığlıklar... Karısı fenalıklar geçiriyordu ve tipki babasının otuz yıl önce yaptığı gibi (özenmiş miydi?) büyük bir soğukkanlılıkla geriliyor ve hızla koşup duvara çarpiyordu başını. Şaşkınlık!

Bir gün bir sürü hanım doldurdular konağı. Genç mi, yaşlı mı belli değil. Örtülü ama sık mabaş falan değil, yüzlerini ehram gibi bir şeyle kapatmışlar. Onlar sizi görüyor, siz onları göremiyorsunuz. Arabistan'dan gelmişler, akrabalarmış. İşaretle konuşuyoruz. Sık sık gülüyorkar, ama neden güldüklerini anlamıyoruz. İkisi çocuklu. Bebekleri var. Kocaları da gelmiş ama bilmiyoruz ki kim kimin kocası. Bir gün küçük odaya baktım. Hanımlardan birinin kucağında çocuğu. Eliyle çağrıdı beni. Gittim yanına. Göğüslerini açtı. Bebeğini emzirmeye başladı. Hızla arkamı döndüm. Eliyle çekip bebeğini gösteriyor. Yarı çıplak. Akrabayız ya. Şaşkınlık!

Yine bir gün öbür konakta, üst kata çıktım. Etrafi seyretmek için pencereye yürüdüm ve elimi duvara dayadım. Elim kaydı. Deprem mi oluyordu? Hayır! Duvar –yüz yıllık evin dış duvarı– dayanınca ileri doğru gidiyor, bırakınca yerine geliyordu. Şaşkınlık!

Ahmet Ağabeyin Suna'dan oğlu Ömer annesiyle ve müzikle büydü. İkinci karısı Neriman'dan kızı Elbi. Neriman, konağa yeni bir soluk getiren, içten, becerikli Neriman. Son iki kişi. O koskoca sofaların arasında Elbi top oynuyordu, öbür yanında in cin. Nasıl büydü o çocuk; ölü çıkar diye en alt kat-

tan kaçtığımız, eşyanın anlaşılmaz çitirtılarla kendi arasında konuşduğu, kilit üstüne kilit odaların kendiliğinden açıldığı tam on dokuz odada? Şaşkınlık!

Yıllarca (tipki benim gibi) hayatı okumaz diye baktıkları Nezih (Nur Ablanın oğlu) bir akşam doktorluk diploması getirdi. Uzun uzun inceledikten sonra gerçekten diploma olduğuna karar verdiler. Şaşkınlık! (İyi bir doktor oldu ama.)

Büyük amcalardan birinin oğlu Kâzım Bey. Tiptayken Üsküdar Bimarhanesi’nde (akıl hastanesinde) çalışmış. Sonradan, edebiyat öğretmeni. Evlenmiş ama akında vaktiyle kapıları kapattıran akraba kızı mı var acaba? Hali tavrı sert,⁴ bir yandan da uyurgezer gibi. Neyse, bu yakıştırma tabii. “Aşkin iğnesiyle dikilen dikiş/kıyamete kadar çözülmez imiş” ya, bizim çocuk hınzırlığıyla uyduruklarımı... Karısı Osmanlı'nın son nafia (bayındırlık) ve maliye nazırlarından (3 kez) Tevfik Beyin kızı Meliha Hanım. Resimler yapıyor, Fransızca şairleri Fransa'da basılmış. İlk kocasından kızı Rezzan Abla'ya iki konağın –çocuğundan büyüğüne– yarısı âşık. Ama o kadar da güzel ki... Meliha Hanım odasına çağırıldı mı anlarız ki resimden, müzikten, şiirden sayfalar çevrilecek, tadına doyulmaz anlatımıyla. Bir gün falıma bakmak istedî. O yanını hiç bilmiyordum. Kâğıtları kardı, açtı, kapattı, tekrar açtı... ve gözlerimin içine bakarak... Yazmayacağım. Şaşkınlık!

Abidin Ağabey. Yine büyük amcalardan birinin oğlu. Geçenlerde doksan iki yaşını doldurduğunu söyledi. Seksen beş yaşına kadar arabasını kullandı. İç mimar. Karayollarında, Ziraat Bankası'nda çalışmalar. Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret Dairesi'nde Yurtdışı Sergiler Müdürü. Mimar Sinan Fakültesi'nde hocalık. Nasıl bu yaşta o zekâ, o espri, o cerbeze, o inandırma özelliği. Birkaç olayıyla değil, tümüyle kendisi bir olay. Şaşkınlık!

Beni en son şaşırtan, Güneş oldu. Dayımın kızıydı. Benden bir yaşı küçüktü. Güneş... Güneş...

⁴ Gerçekten sert bir adamdı Kâzım Bey. Hep azarlayacakmış gibi bir hali vardı. Özellikle biz çocuklara karşı soğuk dururdu. Ölümünden uzun yıllar sonra onunla ilgili bir yazı gözümü açtı. Şaşırmaktan da öte, yüzüm kızardı. Ailenin en büyük çocuk dostunu hiç bilemeden dolaşmışız çevresinde. (Ek yazı: "Kloşarlar Kumpanyası")

Memur rüşvetçi, işçi tembel, esnaf açgözlüydü. Yoksul aptaldı, zengin sonradan görme. Bunların hepsi düzelirdi, bir kaç kişiyi meydanda sallandırdın mı biterdi. (Aynı şeyi daha sonra yetmişlerde, seksenlerde de duymuştum.) Ama şu komünistler vardı ya (kominis derdi) işte o zordu. Pitrak gibi yeşeriyorlardı. Bir yerde kökünü kazışan başka yerden bitiyorlardı. Bu zincirleme reaksiyon (nerden duymuştu bunu) hiçbir formüle sağlamıyordu, çünkü başı sonu belli değildi. Yenileri zipçıktıydı, kötek düşmanıydı, ama eskiler, kaşarlanmışlar, hiç mi hiç iflah olmazdı. Bazen bunalır, cinleri tepesine çıkar, durup dururken bağırmaya başlardı: Biz bu dünyaya kominis kovalamaya mı geldik? Başka çaresi yoktu ki. Siyasi polisti.

Ferdi Ağabeyle (teyzemin büyük oğlu) konuşmak çok kolaydı. Akıma ne gelirse söylerdim. Yanıtı hazırlı çunkü: Sen bilmezsin! İnsanlar bir şeyle bildiğinizi kabul ettikleri zaman, ağzınızdan çıkan her sözcüğün sevabı da, günahı da boynunuzdadır. Ama Ferdi Ağabeyle konuşurken hiçbir sorumluluğum yoktu, çünkü nasıl olsa bilmiyordum. (Yalnızca ben değil, kırk yıldır duymaz melaike karısı Refika, kızı Ayşe, oğlu Osman... hepimiz bilisiz yaratıklar olarak –torbanın dibinde– yaşıyıp duruyorduk işte.)

Göztepe'deki evlerinde kalyordum. Öğle vakti geldi. Sabaha kadar uyumadım, dedi. Bir sigara yaktı. Bir şeyler düşünüyordu, malum tiklerinden anladım. Birden ayağa kalktı, bana dönerek: Kominisler yaptı, dedi. Ne? Taksim, Eminönü, Kurtuluş, Boğaz kıyıları... Her tarafı dümdüz ettiler. Hiçbir şeyden haberim yoktu, ne radyo dinlemiştüm, ne gazete almıştım. Nasıl? Rumların, Ermenilerin, Yahudilerin evleri yok artık. Her şeyi kırıp döktüler, dedi. Komünistlerin azınlıklarla ne alıp

vereceği vardı? Sen bilmezsin dedi, ve başını iki yana sallayarak uzaklaşırken yineledi: Kominisler yaptı.

O hafta boyunca elimden geldiğince her şeyi izledim: Evler, işyerleri, kiliseler, sinagog, manastır, azınlık okulları, fabrikalar, bazı gazeteler, oteller, barlar, genelevler... binlerce yapı saldırıyla uğramıştı. 6-7 Eylül 1955'ti.

Ertesi gün uyandığında sormuştum Ferdi Ağabeye: Ölen var mı? Yok... çok şükür yok. "Çok şükür" sözüne şaşırdım, çünkü komünistler de ölebilirdi ve bundan dolayı herhalde üzülmezdi. Yine de öyle demişti işte. Ama doğru değildi: 11 kişi ölmüştü. Peki bu kadar ortalık birbirine girmiş, yaralanan da mı yok? Eh işte birkaç kişi. O da doğru değildi. 300'den fazla yaralı, 60 Rum kadını da tecavüze uğramış olarak hastanelere başvurmuştu. Tozlar aralandıkça başka şeyler de çıkmaya başladı ortaya, ama her şey değil. Şimdi 50 yıl sonra iyice biliyoruz ki, özellikle Şişli ve Balıklı'daki Rum-Orthodox mezarlıklarına da zarar verilmişti. Mezar taşlarının parçalanmasıyla yetinilmemiş, iskeletler kırılıp yakılmıştı.

Sıkıyönetim. Ve ertesi gün tanınmış solcuların evlerinden alınıp götürülüşü. İşte haklı çıkmıştı Ferdi Ağabey.

Neden? "Yaziyooor! Atamızın Selanik'teki evine bomba kondu!" (Yine 50 yıl sonra öğreniyoruz ki, bombayı Yunanistan'daki Türk azınlıktan Oktay Engin atmış. Sonunda Nevşehir valiliğinden emekli olan Oktay Engin.) Olaylardan bir yıl önce Kıbrıs'ta EOKA hareketi. Siyasi hedefi adanın Yunanistan'a bağlanması (ENOSİS). İyice geriliyor ipler. Türkiye'de "Kıbrıs Türk Cemiyeti" kuruluyor. Yanında "Şoförler Cemiyeti", sendikalar, ardından dönemin siyasal erki, ilçe örgütleri... Kıbrıs konusunda son derece duyarlı Türk halkı. Şehrin değişik semtlerinden gruplar halinde Taksim'e doğru yürümeye başlıyorlar. Ellerinde Selanik'teki olayı sürmanşetten duyuran *İstanbul Ekspres* gazetesinin ikinci baskısı. İstiklal Caddesi'nde hareketin öncüleri daha önce listesini çıkardıkları bazı Rum dükkânlarının önünde duruyorlar. Ve ilk saldırısı. Yağmalama.

Sonra Sıkıyönetim Mahkemeleri'nden davalar. Olayın mağdurlarına yardım için bütün yurtta bağış kampanyaları. Men-

deres hükümeti tarafından çıkarılan bir yasa ile zarar görenlere tazminat fonu.

Davalar mı? Yalnızca 17 kişi için. Onlar da 17 ay sonra tahliye. Sahi kim yaptı 6–7 Eylül’ü? Hemen ertesi gün toplanan solcular mı? Kemal Tahir’ler, Aziz Nesin’ler, Hasan İzzettin Dinamo’lar, Asım Bezirci’ler, Sevim Belli’ler ve diğerleri. Kırk sekiz kişi. Sanık olarak gösterilenlerden biri altı ay önce ölmüş, bir başkası o günlerde Doğu illerimizden birinde asker! Dört ay sonra serbest bırakılıyorlar. Oldu mu şimdî Ferdi Ağabey?

6–7 Eylül olaylarında bazı Türkler, Rum, Ermeni, Yahudi komşularını korumak için öne atıldılar. O yılları yaşayan azınlıklar hâlâ sevgiyle, minnetle hatırlıyorlar. Sen olsan korur muydun, dedim. Yıllar geçmişti ve artık daha net olarak görüyordu olan biteni. Hiç duraksamadan, korurdum, dedi. Eskisi kadar “kominis”lere de karşı değildi. Son yıllarda “bazı eski kominislerin evine gidip elini öpsem” gibi bir şey söyledi. Bir gönül borcu muydu? Geçmişinde ünlü Sansaryan hanları, işkenceler falan mı vardı? Bilmiyorum. Yine de bir gün, eski kominisler değil ama kominizm kötü, dedi. Kötü komünizm ete kemiğe bürününce nasıl iyi oluyor, dedim. Sen bilmezsin, dedi.

“Sen bilmezsin!” Şimdi hak veriyorum Ferdi Ağabeye. Açıtım her kapı, arkasında açılmamış en az on kapıyı imliyor. Yanıtını verdiğim her soru, en az on soruyu daha yüklenmiş getiriyor.

Gerçekten bilmiyorum.

Benden duymuş olmayın ama bu ailede bir tuhaftır var. Ya Zâfirler tuhaftırı buluyor, ya tuhaftırı geçerken Zâfirleri. Kendisi Zâfir olmayan, ama ilerde soyu Zâfirlere karışacak olanlarda bile rastlıyoruz bu tuhaftırı. Örneğin Abdülkadir Cezayiri'de... Baba Karun. Mal mülk. Ye iç, tüttür çubuğu. Olacak şey mi yok? Bağımsızlık savaşçısı oluyor. Ne var Fransa'ya karşı bayrak açacak?

1808 yılında doğuyor Abdülkadir Cezayiri. Cezayir halkın Fransız boyunduruğuna karşı mücadeleşine önderlik eden ve Cezayir Devleti'nin temelini atan din adamı ve asker. Hz. Muhammed'in 33. torunu.

Neden söz ediyorum Abdülkadir Cezayiri'den? Bir Zâfir değil o. Ama soyundan gelenler Zâfir. Direnişin, kendine özgü kişiliğin tohumlarını aldıkları dede. Oğlu: Arab Muhiddin Paşa, Trablus valisi. Onun kızı: Prenses Zeyneb. Hüseyin Zâfir Beyle evlenmiş.

Prenses Zeyneb, Türkiye'nin onde gelen feministlerinden biri. Müslüman kadınların özgürlüğe kavuşturulması hareketinin liderlerinden ve bir gazeteci olarak yazı yazan ilk Arap Müslüman kadın. Kızı Esma'yı da kendisi gibi yetiştirmiş. Beyoğlu'ndaki evine gittigim, bana çaylar, bisküvitler ikram eden Esma Teyze. Keşke daha çok yakınında olsaydım da yine kitaplara başvurmasaydım.

Modern Türkiye'nin aydınlik ortamında yetişen Esma, asla peçe takmadı, annesi ve büyükannesinin zamanındaki yasaklıları tanımadı.

Önce İngiliz ve Fransız dadılar ve öğretmenler tarafından eğitilen Esma, daha sonra İstanbul'daki Amerikan Kız Koleji'nde eğitim gördü ve 1926 yılında mezun oldu. Gazeteci olarak o tarihlerde hem Türkçe, hem de Fransızca basılan *Akám*

gazetesinde çalışmaya başladı. Fransızca ve İngilizcenin dışında Almanca, Arapça ve modern Yunanca biliyordu. Tenis, ata binme, yüzme, kürek çekme, bisiklet en sevdigi sporlardı, hatta bir ara havacılık konusunda da ders almıştı.

İngilizceden Türkçeye üç çocuk kitabı ve *Oyunun Ruhu* adlı sporla ilgili bir kitap çevirmiştir. Büyük dedesinin özgürlük şirillerini de tercüme etmiştir. Kendisi de dedeleri gibi şairdi. İngilizce, Fransızca ve Türkçe şiirler yazıyordu. Fransızca şiiri *La Revue Mondiale*'de yayımlanmıştır. Prenses Esma, *London Evening News*'un ve *La Revue Mondiale*'nın İstanbul'daki muhabirliğini yapmıştır.

1932 yılında kazandığı bir bursla Amerika'ya gitti. Londra'dan geçerken, İngiliz gazetelerinde Londra hakkındaki görüşlerini dile getiren bir makalesi yayımlandı. Doğulu bir prensesin anadili dışında beş dil bilmesi, çeşitli spor dallarıyla uğraşması, yalnız seyahat etmesi Avrupa ve Amerika'da yanıklar uyandırdı, çeşitli dergiler ve gazetelerde hakkında yazılar ve Esma tarafından yazılmış makaleler yayımlandı. Chicago'da, Kadınlar Kulübü'nde, "Dünün ve Bugünün Doğulu Kadınları" konulu bir konuşma yaptı. *Çölin Napoléon'u: Abdülkadir, Filozof, Yair ve Savaacı* adlı kitabında büyük dedesini anlattı.

Ülkesine dönen Esma Zâfir, bir süre İstanbul Kız Lisesi'nde İngilizce öğretmenliği yaptı. Yeğeni dış hekimi Mecdeddin Zafir'le evlendikten sonra kendisini tasavvufa vakfetti.

Esma'nın iki kardeşi vardı. Kendisi ABD'ye gittiği sırada kız kardeşi Sakine İstanbul'da resim, müzik ve Fransızca; erkek kardeşi Mekki ise Almanya'da tarım okuyordu.

Bizim konakta (iki kuşak öncesiin yaşadığı öteki konakta değil, sadece bizim konakta) adı "deli"ye çıkmıştı Esma Zâfir'in. Ne güzel bir delilikti onunki.

Kardeşi Sakine'yi hiç tanımadım, ama diğer kardeşi Mekki Beyi yurda döndükten sonra tanıdım. Tuhaflık, çokrenklilik, ilginçlik yalnızca Zâfir ailesine mi mahsustu, kökünün bir ucu Abdülkadir Cezayiri'ye uzayanlar daha mı farklıydı? Abdülkadir Cezayiri on beş yıl savaşmıştı Fransızlara karşı ve torununun oğlu -Almanya'da tarım okuduktan sonra- Fransız sömürgeleurinde görevi başlamıştı: lejyoner! Yabancı bir ordu-

da paralı asker. Bu aile Osmanlı'ya, Cumhuriyet'e yeterince hizmet vermemişiydi ki bir de Fransa çıkmıştı. Şaşıracak bir şey yok aslında. Mekki Bey de –neredeyse kalıtımsal– çizgi-dışılığın, çekici aykırılığın iz sürücüsü... Annesi Prenses Zeyneb'e şikayet mektupları yazarmış, Prenses Zeyneb de paralar gönderirmiş kumandanına, oğluna iyi baksınlar diye. Aslında Fransızlar için makbul bir adammış. (Sonradan dost oldukları Abdülkadir'in torununun oğlu olduğu için.) Gayet iyi davranışlırmış Mekki Zâfir Beye. Ama nedense şikayet mektupları... Monokl (kaşın altına sıkıştırılan tek gözlük camı) kullanırdı. Tanıdığımda İş Bankası'ndan emekli olmuştu. Ciddi bir beyefendiyydi. (Nasıl olmasın, iki taraftan da soyuydu.) Kızı Hanife. Tam bir kolejli ve tam bir Zâfir. Annesi Fatma Remziye Mukades Hanım 1933 Güzellik Yarışması ikincisi. Bazı yüzler alacakaranlıktan uçar gibi geliyor ve yüzünüze dokunduktan sonra boşluğa kayıp gidiyor. Mekki Beyin yüzü öyle bir yüzdü benim için. Ama Esma Zâfir'in yüzünü özlüyorum.

*Narin annem
Okumamıá ve doğuátan áehirli
Havagazı kâğıtları Necip Celal tangolari
ve ekmek karnelerine bölüütüründü zamanı
Bir de babama aáki
Betonarme ve karkaslar arasında
Bir değneği gülle bezemekti iái*

*Animsayın
Animsayın
Bir değneği gülle bezemek
Bir iáti.*

Çocuk yaşlarda tanıhma, çok uzun yıllar sonra karşılaşma, geç evlilik, geç çocuk, erken ayrılma.

Babam küçük bir memurdu Vakıflar İdaresi'nde. Hastalandı bir gün. Taksim'deki eviminin küçük odasına giremez oldum. Bütün yer en az bir karış yükseliğinde elmalarla, portakallarla dolmuştu. O kadar da değil. Filelerle yiyecekler, paralar... Kimdi o adamlar? Ne baba tarafından, ne anne tarafından. Bir inanç bağlantısı mı vardı? Bilmiyorum ki.

O uzun hastalıktan önce Celal Bey gelmişti eve. Babamla karşılıklı oturur, raki içerlerdi. Hoşsöhbet bir adamdı. Din adamydı. (Bektaş mıydı?) Birden hissİmla sofradan kalktı, duvara yürüdü, birilerini kovalamaya başladı. Bir vecd haliydi, kendinden geçme. Sesi gittikçe yükseliyordu. Annem karışmak istedi, babam elini dudağına koyup "sus" işaretİ yaptı. Yavaş yavaş sakınleştİ Celal Hoca, yerine geçip oturdu, hiçbir şey olmamış gibi kadehini kaldırıp "şerefe" dedi, içti. Saatlerce oturdu, giderken elini babamın omuzuna koyup, merak etme, bir şey olmayacak, dedi. Zaten bir şey yoktu ki.

Ama oldu. Birkaç gün sonra anlaşılmaz bir hastalıktan yatağa düştü babam. Günlerce sürdü. Yaşamından umut kesildiği anlar oldu. Ama sonunda yendi. Kalktı, işine başladı.

Annem'den serzeniş: Bak o kadar insan geldi (annem de çoğunu tanımiyordu ya), o kadar doktor getirdiler, o kadar çırındılar senin için... nerdeydi o haftada bir gelen Celal Bey? Sesini çıkarmadı babam.

Bir ay geçti üzerinden. Bir akşam zil çalındı ve elinde rakisıyla geldi Celal Bey. Tabii sofra hazırlandı hemen. Ama buruk bir hava vardı. Annem de, babam da neşelenmemiyeordu bir türlü. Oysa ne güzel şeyler anlatıyordu Celal Bey. Alınmadı ama. Gecenin geç bir saatinde kalktı, tam giderken babam: Ben hastalandım Celal Bey, günlerce kendimi bilmeden yattım, sonra bir sabah... Eliyle susturdu Celal Hoca, ben merak etme, bir şey olmayacak demiştim ya, dedi. Annem hâlâ küskün: Duvarda kimi kovaladınız siz, dedi. Gülerek, şaka mı ciddi mi bellli olmayan bir sesle: Cinleri kızım, dedi. Babam sarıldı Celal hocaya, annemse put gibi, kipirdamadan kaldı.

Bilmeden, konaklı günlere mi hazırlıyorlardı beni?

Vakıfların genel müdürleri Ankara'dan İstanbul'a geldiklerinde mutlaka evimize gelirlerdi. Oysa, söylemiştim ya, küçük bir memurdu babam. Neden? Yıllarca aynı kuruluş bize kol kanat gerdi, üniversite için de burs sağladılar. Neden? Babamla ilkokulda gittiğim lokantanın sahibi, yirmi beş yıl sonra hatırlatınca kendimi, boy numa sarıldı ağlayarak. Neden? Annemin ailesi en az kızları kadar damatları Kenan Beyi de severlerdi. Annesinin maddi yetersizlik nedeniyle Alman okulundan alıp hayata saldığı babamı. O kimseleri kolay kolay sevmeyen aile. Neden?

Bu bir övünç değil. O oydu, ben de benim. Ama neden o insanlar kadar tanımıyorum babamı? O koyuyor işte adama. Bir şok mu yaşamışım? Belleğim silmiş miydi bazı şeyleri? Gerçekten o kadar az ki on dört yaşına kadar hatırladıklarım. O yaştan sonraki yıllar (konak yılları) çivilenmiş aklıma. Ama ilk on dört yıl?

Annemle babamı ayırt etmemeyi öğrendim sonunda. Birisiyle ilgili anımsadıklarım, sonradan ötekiyle ilgili çıkıyor. Aşk da o değil miydi?

*Varsıl dedem
Fırkacı ve inatçı
Kapanınca İttihat ve Terakki
Sürdürdü çobanlığını
Güderek bulutları güneá batana deðin
Yudumlardı keyifle
Oturmamıá çay deminde bir hüznií
Kovaladı doksan iki yaáında
Altıpatlar gözleriyle erik çalan çocuðu*

Tatlı su balıklarıydık. Babası, amcaları, kardeşleri, yeğenleri, çocukları, torunları... Tek o muydu çavlanlara tırmanıp, suyun öbür tarafını görmek isteyen? Oydu. Büyükbabamdı.

Avukat, İttihatçı, mason, Kızılay'ın Beyoğlu Şubesi başkanı. Sevmeyerler baston gibi derlerdi. Doðruydu, hiç eğilmemiþti ki.

Müzikle ilgilenirdi. Şiirle de. Gençliğinde bir de fotoğrafçılığı var. Küçük bir oda, banyo odası. Çektiği fotoğrafları basıyor orda. Aileden tek bir kişi bile giremez, kolay mı, ışık olayı, ya yanarsa onca çalışma? Yıllarca sürüyor bu fotoğrafçılık. Konak halkında da merak. O yıllarda şipşakçılık falan yok. Nerde, neyi çekiyor? Dayalı döşeli fotoğraf stüdyoları var, ama tek tük. Sonunda karar veriyor kardeşleri: Karakaþ Kardeþler'in yanında yetiþtiriyor kendini! Karakaþ Kardeþler, Abdülhamid'in fotoğrafçısı. Yeterince ustalaþınca Abdülhamid'in fotoğraflarını çekecek. Înşallah! Înşallah!

27 Nisan 1909. Abdülhamid tahttan indiriliyor. Însanların beti benzi soluk. Kolu kanadı kırık. Çit çıkmıyor konakta. Ertesi gün Abdullah Bey odasından sesleniyor: Hadi gelin de çay içelim! Nereye? Banyo odasına! Înanamıyorlar. Yillardır

yasak onlara o oda. Çekine çekine giriyorlar. Nerde fotoğraflar? Abdullah Bey duymamış gibi yapıyor. Köşesinde ilkel bir teksir makinesi var. Birkaç kâğıt da yerlerde. Abdullah Bey davranıyor ama kardeşlerinden biri almış bile. Okuyor. Sonra diğer kardeşlerine de veriyor. Tıs yok. Abdülhamid'in şeyh babasını her ay ziyarete geldiği konağın bir odasında, yıllarca, Abdülhamid'e karşı İttihat ve Terakki'nin bildirilerini basmış o ilkel teksir makinesiyle Abdullah Bey.

Neydi bu Abdülhamid düşmanlığı büyüğbaba? Babanızı cuma namazlarına giderken arabada sağına oturtan Abdülhamid değil miydi? Velinimetiniz değil miydi? Okuduğunuz Hukuk Mektebini kuran o değil miydi? Siz okumaya yazmaya meraklı olduğunuz için hatırlatıyorum: Maliye'yi, Sanayi-i Nefise'yi, Ticaret'i, Mühendishane-i Mülkiye'yi, Baytar, Polis mekteplerini de o açmamış mıydı? Rüştiyeleri (ortaokul), idadileri (liseler) çoğaltan başka padişah var mıydı? Neydi bu İttihatçılık? Niyazi'ler, Enver'ler gibi dağa çıkamamak çok mu ağır gelmişti size? 23 Temmuz'da Manastır'da "Hürriyet"i ilan ettiniz; padişah da, buyrun size ikinci Meşrutiyet, dedi. 1908'di. Rahat nefes aldiniz mı?

Biliyorum büyüğbaba, biliyorum. Abdülhamid'in basıktır rejimi dayanılmazdı. "Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" insanlar olarak önce padişahdan kurtulmak, sonra da memleketi kurtarmak için seferber oldunuz. 31 Mart. Hareket Ordusu. (Hareket Ordusu İstanbul'a gelince, neden askerlerle koruma altına aldı konakları? Evdekiler sandılar ki şeyh babalarının siyasete karışmamış olması böyle hayatı! bir sonucu doğurmuştur. Yoksa o ordunun komutanları, sizin konağın içindeki İttihatçı olduğunuzu bildikleri için mi?) Padişah gitti. 1909'du. (Onun yerine başka padişah buldunuz.) Sonra "Halaskâr Zabitan" hareketiyle iktidar bir kez daha elinizden kaçtı. Ama sizin gibi gözünü budaktan sakınmaz vatanseverler boş durur mu? Kimmiş bu "Hürriyet ve İtilaf Fırkası?" "Bâbiali Baskını"yla yeniden dizginleri ele geçirdiniz. (Harbiye Nazırı Nâzım Paşa'yı da öldürdünüz baskında, basıkın basanındır gibi sevimsiz bir söz de o dönemden mi kaldı?) Derken Mahmut Şevket Paşa suikasti. Önce Abdülhamid

muhalefeti yok etmek için elinden ne gelirse yaptı, sonra da siz. Enver, Talat, Cemal Paşalar. Ortada kesecek baş kalmamıştı ki, Birinci Dünya Savaşı çaldı kapayı.

Tabii ki sizi sorumlu tutmuyorum büyüğbaba. Hem ben kimim ki sizi sorumlu tutabileyim? İttihat ve Terakki Fırkası'nın kötü yönetimini, yolsuzluklarını, sizden "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" olmanızı isteyen Tevfik Fikret yazmamış mıydı? "Yiyin efendiler yiin, bu han-ı iştihâ sizin/Doyunca, tıksırınca, patlayincaya kadar yiin." Ya Sarıkamış'ta, Allahüekber dağlarında düşmanın yüzünü görmeden, kurşun sıkmadan donmuş 90 bin çocuğumuz için ne duyduınız? Bir elinizi *Kuran'a*, bir elinizi silah üzerine koyarak bir teşkilata giriyorsunuz, çıkışınız mümkün değil ve vicdanlı bir insan olarak her yanlışı sineye çekiyorsunuz. 1-2 Kasım 1918 gecesi öbür İttihat ve Terakki önderleri ile birlikte bir Alman gemisine atlayıp yurtdışına kaçan Enver Paşa için üzüldüğünüzü hiç sanmam. Ama yurtsever de sayılsa, kötü bir senaryonun küçük bir parçası olmak bile bir iç hesaplaşmayı gerektirir sanırım ve hiç kuşkusuz bu hesaplaşmayı kerelerce yapmışsınızdır.

Şansınız 1919 yılında güldü size. Şans mı bir ülkenin baştan aşağı yıtırılmak eşigine gelmesi? İlk defa birbirini yemeden, aynı ortak düşmana karşı bağımsızlık için çalışabilmek şansı. İstanbul'da etkinlik gösteren gizli direniş örgütü "Karakol Cemiyeti". Siz de oradaydınız büyüğbaba. Hiç anlatmadınız ama kardeşlerinizden kerelerce duydum: İstanbul'u haraca kesen, yüz bulmuş Rum çetelerini silahla susturmak, diğer yandan Kuva-yı Milliye'nin İstanbul kolu olarak Anadolu'ya para, silah ve cephane kaçirmak. Bana göre komitacı ruh ilk defa işe yarıyordu. "Parola vatan, işaretti namus" şimdi yerine oturmuştu.

"Kutbü'l-Ârifîn Gavsü'l-Vâsilîn" yazılmıştı ön tarafına türbenin. Babası ve amcalarıydı. Önünden geçerken dua eder miydi büyüğbaba? Bilmiyorum ama gözünün yaşarmadığından eminim. Hiç görmedim ki yaşardığını. Arnavutköy'deki evine giderdim önceleri. Denizin üstünde. Balkondaki yemekte teyzemden bahsederdi. Tam karşı kiyıda yatıyordu teyzem. Yalı-

da, Necip Fazıl Kısakürek'le uzun sohbetlere dalan, Selahattin Pınar'la kadeh kaldırıran teyzem.⁵ Çengelköy'ün Nahiye Müdürü olan kocasının esnafa kestiği ceza fişlerini yırtıp atıyordu. Olduğu gün, Çengelköy böyle cenaze görmedi, demişlerdi. Tüm resmi görevliler, halk, kepenklerini indirmiş esnaf oradaydı. Ciddi bir hanım olan annemin ziddi, ortalığı gülmekten kırıp geçirirdi. Ablasıydı ve annemle de dalga geçerdi. Benim için, piş bu, derdi. Bu kadar tatlı çocuklar olsa olsa piş olurmuş. (Pişler de büyüğünde ekşileşiyor galiba.) İşte o dünya tatlısı kızından –kırk yaşlarında uçan kızından– herhangi birinden bahseder gibi bahsederdi büyüğbaba. Annemden de öyle. Ne heyecan, ne üzүnc. Yaşamı boyunca tek bir sözcük, hangi vesileyle anılırsa anılsın, tek bir sözcük ağlattı onu. Atatürk! O 1.90 boyunda, yaşı doksanı çoktan aşmış adam sesini çıkarmadan, hıçkırmadan ağladı Atatürk denince.

Konakta sevgiyle karşılamadılar büyüğbabayı. Özellikle kardeşi küçük şeyhin çocukları. Sait Bey ve kardeşleri yani. Neden? Bir kere Tireli teyzelerini terk etmiş, bir Ermeni hanımla dönmüştü. Bir de, başlarının üstünde taşımalarına gerek yoktu, ailenin şeyhi onların babasıydı. Babasının büyük çocuğu, doğal olarak kendisine geçerdi şeyhlik, ama almadı o görevi üzerine. Ve bir gün de patladı. Kardeş çocukların yapay tavırlarından bıkmış olacak ki, sofa çıktı ve herkesin duyacağı bir sesle: Ben avukatım, –kardeşlerinin isimlerini sayarak– şu kimyager, şu yönetici, şu binbaşı, şu hukuk müşaviri, şu profesör... (hepsini saymaya gerek görmeden.) Bunların babası hiçbir baltaya sap olamadı, onun için onu şeyh yaptı.

Çapkındı büyüğbabası. Gençliğinde neler karıştırmıştı bilemem ama karısının (Tanti'nin) "hiç açmayaşım onları" demesinden sezinlerdik. Son hatırladığım: Bir tramvaya binmiş, vatan fren yapınca (kendi ifadesine göre) düşmemek için öünündeki yaşlı madama (o da Ermeni) sarılmış. (Neden o kadar adam varken o?) Kadın azarlamış, kaç yaşında adamsın, demiş,

5 Söylenti miydi, söylence mi, yıllarca anıttılar, ama elimde bir fotoğraf olmadığı için çekinceyle not düşüyorum: Hayatının en mutlu geceyişimiş; Mustafa Kemal dansa kaldırılmış teyzemi, Dolmabahçe Sarayı'nda... ve ondan sonra da hiç kimseyle dans etmemiş yaşamında, o birkaç dakikanın hayali soğumasın diye.

utanmıyor musun? Altta kalır mı büyüğbaba? Hanım, hanım, demiş, denize düşen yılana sarılır.

Rakisinden hiç vazgeçmedi. O, rakayı ağızlarına koymamış konak halkın karşısına geçip içti. Bir de güzellik düşkünlüdü ki. Karısını yanına oturtur, karşısına iki torunu alır, onlara mezelerden ikram eder, sonra küçüğünü (o yaşlarda güzel olmayan Güneş'i) uzaklaştırır, büyüğüne (çok güzel olan, zamanın çentik atamadığı yüzüyle hâlâ güzel Işık'a) bakarak içerde. Çocukların biri beş, öteki dokuz yaşındaydı.

Menderes döneminde yollar yükseltildi, asfaltlandı ve konaklar Barbaros Bulvarı'ndan geçenlerin görebilecekleri seviyede yaşamını sürdürdü. Arka bahçeye (büyüğbabanın bahçesine) kilit vuruldu. Çünkü üstteki duvar o değişiklikle çökmüştü ve zaten o kadar çok bahçe vardı ki daha. Bir gün pencereden bakarken irkildi büyüğbaba. Üç çocuk girmişi bahçesine ve erik ağacına çıkmışlardı. Onun bahçesine! Her yerden erik fişkiriyordu ve kapıyı kendisi kilitlemiştir ama, onun bahçesine! Pencereyi açtı, bağırmaya başladı yukarıdan. Aldırmadı çocuklar, yaşılı bir adamdı ve o inip kendilerine yetişinceye kadar nasıl olsa toplarlardı erikleri. Öyle mi? Gitti, yüz yıllık camlı büfeyi açtı, Abdülhamid döneminden kalma altıpatları (revolver) özenle çıkardı, sildi, pencereye doğru yürüdü, çocuklara doğrulttu. Kiyamet koptu, çığlık çığlığı kaçmaya başladılar. (Nerden bulunur o altıpatların kurşunu?) Bir daha öňünden bile geçmemeye yemin etmişlerdir. Büyüüğbaba mı? Balkan dağlarından yeni inmişliğin huzuruyla çöktü koltuğuuna.

Hastalandı bir gün. Önce üzerinde durmadılar, ama uzadı. Yataklara düştü ve kalkamaz oldu. Kendini tümüyle yitiriyor, sonra uyaniyordu. Bir yandan doktorlar, bir yandan imamlar. Doktorları görünce inlemeye başlıyor, imamları görünce kovalıyordu. Kovalanmış imamlar huzur bulsun diye dışarıda, sofa-da ilahiler okumaya başlıyor ve büyüğbaba duymamak için yastıklarla kulaklarını kapatıyordu. Bir gece herkesi çağırıldı. İki konak halkı... kardeşleri, kardeş çocukları, torunları... hepimiz başucunda toplandık. Zor duyulur bir sesle: Ben gidiyorum, dedi. Allah saklasın ağabeyciğim, amcacı, büyüğbabacım ses-

leri. Bastırdı, ben öyle diyorsam öyledir! Suspus olduk. Sonra karısını (Tanti'yi) emanet edecek birini aramaya başladı. Önce kardeşleri, sonra yeğenleri... kime emanet ettiyse, Allaha emanet, dediler. Baktı, savsaklıyorlar. Ben aradan sıyrıldım, bağıra bağıra: Sen merak etme büyükbabacığım, Tantim bana emanet! Şöyledir bir göz ucuyla baktı... ve herhalde beni de gözü tutmadı. Ertesi sabah kalktı ve altı yıl daha yaşadı.

Büyükbaba! Kaydını gökyüzüne geçirdi. Hiç kuşkum yok, oralarda birilerini örgütlüyor dur şimdidi.

Onlar haddeden çekilmiş nezaket idiler, biz pervasız.

Onlar boğaz dokuz boğum derlerdi, biz sabırsız.

Onlar hep ayakları karada olsun isterdi, biz denize açılmak.

Onlar günah da gizli derlerdi, ibadet de. Onlar bize hayretle, biz onlara hayretle.

Onlar yeniye, biz eskiye kuşkuyla bakardık.

Onlar puhu kuşlarını, biz kırlangıçları gözlerdik.

Onlar geceyi beklerdi, biz sabahı.

Onlar unutmak istediklerini unuturlardı, biz mih gibi akılımızda tutardık.

Onlar ustalığın durulmuşluğunu severlerdi, biz acemiliğin arayışını.

Onlar kalıcı olmadığı için güzelliğe değer vermezlerdi, biz kalıcı olmadığı için güzelliğe değer verirdik.

Onlar Allah'ın işine karışılmaz, derlerdi, biz anlamaya çalıştık.

Onlar kuyunun dibinde ne var bilinmez ki derlerdi, biz kuyunun dibinden çıkmıştık.

Onlar dirilen doğaya nasıl olsa ölecek gözüyle bakarlardı, biz ölü doğaya nasıl olsa dirilecek gözüyle.

Onlara hazır bilgiler içirilmişti ve hazmetmişlerdi, biz ığneyle kuyu kazardık.

Onlara göre her şey usul, erkân ve edep çerçevesinde olmamıştı. Bize göre şart mıydı, çocuklarımıza göre zaman kaybı, torunlarımıza göre o da ne?

Onlar saygıdeğerdi.

Biz haklıydık.

Yoldan geçenler, tekrar geçenler, tekrar geçenler... Ne kalacak?

Sevişler, kopuşlar, hele o kopuşlar... Ne kalacak?

Danteller, ipekler, çeyizler... Ne kalacak?

Konaklar, köşkler, yalılar... Ne kalacak?

Tozkoparan Fırtınası, Kocakarı Fırtınası, Kırlangıç Fırtınası... Ne kalacak?

Yüzün yüzlerin içinde

Diktinse çiçek olacak

Yazdırınsa kitap

Yüzün yüzlerin içinde

Sularda... o sularda

Ne kalacak

Sularda... o sularda

Önce akışın kendisi.

EK YAZI:

Sokak Çocukları / Sene 1933 Kloáarlar Kumppanyası

Bundan 59 yıl önce İstanbul'da bir adam, yanın yerlerinden, köprü altlarından çocukların topluyordu. Topu topu beá yil ayakta kalabilen, bu süre içinde koruması altına aldığı 250 çocuktan 120'sini hayatı kazandıran bir dernek kurmuátu Kâzım Zafir. Ýimdi bu sokak çocukların 50-60 yaálarını sürüyorlar. Kimi memur, kimi iáçı, belki bazları patron ya da yine kloáar...

Galata'nın meşhur sabıkalılarından Altındış Kemal, Eks-pres Mehmet, Arnavut Ali Rıza, Marmara Hasan bir sabah Çocukları Kurtarma Yurdunu'nun kapısını çalıp, el pençe divan, yurdun bâni Kâzım Zafir'in karşısına dikildiler: "Bizi de yurduna al Baba" diye yalvardılar. Ama buna imkân yoktu. Çünkü orada 12-16 yaş grubundan başıboş çocuklar barındırılıyordu. "Ímkânsız" cevabını alınca kloşarlar, "Olma tabii, çünkü biz sabıkalıyız" diyerek oradan boyun kırdılar. Ama ertesi gün, "Bunların yaşı tutar" diyerek bir alay haytayla yeniden geldiler. Kâzım Zafir'in gözleri define bulmuş gibi parlamiþti: Bunlar tam aradığı çocuklarındı. Annesiz, babasız, evsizdiler. Çoğu ağır üvey evlat yaralıydı. Bacaklar çarpık, saçlar bitli ve hepsi sigara tiryakisi.

Kâzım Zafir bu yurdu 1933 yılında yedi çocukla açmış-tı: 1938'e gelindiðinde mevcudu 250'ye ulaþtı. Birtakım ayak-oyunları yüzünden yurt kapandığında bu çocukların 120'si

kurtarılmıştı! Çocuk sorunları üzerine çalışmalarıyla tanınan Kâzım Zafir, Dr. Fahreddin Kerim Gökay'ın referansıyla devrin İstanbul Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ'dan gerekli izni alarak Çocukları Kurtarma Yurdu'nu kurduğu yıllarda sokaklarda, köprü altlarında kışlaları dolduracak kadar çok "sabıkalı potansiyeli" mevcuttu. Bu yüzden Galata'da Senpiyer Kilisesi karşısındaki yurda "kurtarılacak çocuk" bulmakta hiç güçlük çekmedi.

Çocuklar, Hapishane Başhekimi İbrahim Zati Bey'in 1932 tarihli raporunda ilkelerini tayin ettiği kurallara göre yurda alınıyordu: Verem, belsoğukluğu, frengi, kel ya da uyuz değilse ve yaşı da tutuyorsa bu çocuk artık Kazım Beyin evladı oluyordu. Yurtta kesinlikle dayak, hakaret yoktu. Belki bu çocukların için en ağır ceza, sabah akşamünde iki kere yıkanmak mecburiyetiydi. Kahve peykelerinde, yanın kovuklarında gecelemeye alışmış "bedbahtlar" için yumuşak yataktaki uyumak da bir işkenceydi. Yurda ilk gelenler, gece yarısı karyoladan inip yerde yatıyorlardı.

Havyar azdırmasa... Yemek masalarına beyaz örtü koydurması yüzünden yurt idarecileri Kâzım Zafir'i "Muşamba bunların nesine yetmez, Galatasaray'daki talebeler bile müşamba üzerinde yemek yiyorlar" diye çok eleştirdiler. Ama o aldrmadı. Yemeklerine de çok dikkat ediyordu. Bol bol ve her şey. İdareciler "İsraf oluyor" diye yine itiraz ettiler ama Zâfir biraz sinirli, "Azdırılmayacağını bilsem havyar bile yedireceğim" diyerek onları susturmuştu.

Çocukları Kurtarma Yurdu'nda hiçbir suçun cezası yoktu, ama tek bir şartla: "Her şeyi itiraf edeckesin!" Yurttan kaçmanın, kumar oynamanın, hırsızlık yapmanın, hatta esrar içmenin bile cezası yoktu. Bu güvenceyle çocuklar yaptıkları her şeyi mürebbiyelere anlatıyorlardı. Mesela yolda giderken dayanamayıp bir kadının çantasını tokatlayan çocuk, akşamda yurda geldiğinde görevliye, o gün nasıl "eglendiğini" anlatırken hiçbir teferruati atlamazdı. Mürebbiye bu sırada "itirafçıyı" tamamen lakkayt, hayret, hıddet ya da takdir etmeden son derece silik bir tavırla dinlemeye ve "Bir daha yapma" dahi demeden yatakhaneye göndermeye tembihliydi. Ancak bu iti-

raflar çocuğun dosyasına yazılıyor, doğruluğu araştırılıp bu hareketin nedenleri bulunmaya çalışılıyordu. O kadar. Bu yurdun kapıcısı, nöbetçisi, bekçisi filan da yoktu. Diledikleri saatte girer çıkarlardı.

Ancak "idareciler" Kâzım Zafir'in yöntemlerinden pek hoşlanmıyordu. Akşam altından sonra sokağa çıkmaya yasak konması, 16 yaşını dolduranların derhal yurttan çıkarılması, seyredecekleri filmlerin bile önceden belirlenmesi gibi yasaklar içeren "talimatnameyi" ona kabul ettirmek için boş yere uğraştılar.

Yurda yeni gelen her çocuğun önce fotoğrafı çekilirdi. Yikanıp paklandıktan sonra ilk haftasını mürebbiyelerin nezaretinde revirde geçiren çocuk, takip eden haftalarda ilgi alanına göre bir meslek kursuna başlatıldı. Bunun için terzilik, kunduracılık, marangozluk atölyeleri tesis edilmişti. Mesleği çocuklara, işyerini atölyeye taşımış gerçek ustalar öğretiyordu. Kira vermiyorlar, buna karşılık yurt çocukların çırak olarak çalıştırıyor ama normal çırak maaşının yarısını ödüyorlardı. Çocuklar kazandıklarını yurt müdürüne verirler, buradan hafiflik olarak çekerlerdi.

Bugün 50 ile 60 yaşılarını süren bu şanslı çocuklar, yaz geldi mi Heybeliada'ya taşınıyorlardı. Çadır kamp, adanın en güzel plajı olan Çamlımanı'ndaydı. Sabah altıda kalkılır, kısa bir jimnastikten sonra "hurra" denize girilirdi. Sonra "ti" çekiliplip bayrak açılır, kısa bir nasihat, kahvaltı, mıntıka temizliğinden sonra öğle yemeğine kadar serbest bırakılırlardı. Çocuklara göre yaz kampının en sevimsiz bölümü bir buçuk saatlik öğle uykusuydu. Halbuki onlar bu sürede kuş avlamak, ağaç taşlamak isterlerdi. Ancak kamp yönetici asla programdan taviz vermezdi.

Öğle uykuları, mars talimleri ve zorunlu banyolar hariç çocuklar kendi yuvalarında bile bulamayacakları bir konforda serbestçe günlerini gün ediyorlardı. Ancak bu yurta çalışanlar için aynı rahatlık sözkonusu değildi. Kâzım Zafir'in koyduğu kurallara göre bir mürebbiye dokuz saat aralıksız çocuklarınla birlikte olur, bir an olsun onları yalnız bırakamazdı. İşini erteleyemez, devredemez, işyerini asla terkedemezdi. Aksi davranışın görevliler üç ihtardan sonra kapı önüne konurdu.

Bizi arayın: 169 66 80

Bugün bile örneği olmayan bu yöntemlerle birçok çocuk meslek sahibi oldu. Rüşdü, hasır iskemle imalathanesinde haf-talığı 40 liradan iş bulmuştı. İçlerinde kunduracılar, sinema makinistleri, marangozlar, mürettepler hatta dükkan sahibi olanlar çıktı. En kurnazları Yusuf, ithalatçı oldu. Seyfi ile Fethi şoför. 73 Ahmed'in İş Bankası'nda 25 lirası ve kumbarası vardı. Recep buraya gelmeden önce yankesiciydi, şimdi PTT'de müvezzi. 60 Nihat, buzlu bademden iki kat elbise yaptı. Harp zamanı ticarete atılan Kenan ise milyoner oldu! Acaba fotoğraflarını yayınladıklarımızdan "kendini" tanıyan çıkacak mı? Kenan, Hasan, Sertip bizi arayın!

Kâzım Zafir yurdunu kendi yöntemleriyle ancak beş yıl idare edebildi. Başarısı, haklı şöhreti kimi "memurları" rahatsız ediyordu. O burasını belediyeden büyük destek sağlayarak gerçekleştirmiştir. Mesela Galata'daki bina belediyenindi. Tenis kortu, basketbol ve voleybol sahaları olan bahçe de belediye-ye aitti. Günün birinde Zâfir'e belediyeden bir mektup geldi: "Gayri sosyal bu çocukların, İstanbul'un mutena semtlerinden Beyoğlu sakinlerinin mahdumlarına kötü misal teşkil etmektedirler. İşbu sebepten, yurdun avanesile birlikte şehir dışına çıkarılması mecburiyeti hasıl olmuştur. Gereğinin yapılması rica". Kâzım Bey itiraz etti. "Bunlar dejenerde değildir. Şehir hayatı içinde kalmaları eğitimim bir parçasıdır ve zarettir" dese de dinletemedi. Bunun üzerine istifa ederek evlatlarıyla vedalaştı. Sonra bu yurdu Darülaceze'ye bağladılar. Tutmadı, ayırdılar yine olmadı. Nihayet önce Kâğıthane'ye, oradan da Beykoz'a nakledildi ve orada dağılıp gitti.

1933'ten 1938 yılına kadar faaliyet gösteren yurt, Zâfir'in elinden söküllererek alındığında 80 çocuk barındıyordu. Beş yıllık bu süre içinde buradan 250 çocuk geçti. Bunlardan 120'si topluma kazandırıldı. On tanesi asla "adam olmaz" teşhisile yurttan ihraç edildi. Üçü akıl hastanesine, biri Dumlupınar Trahom yatılı okuluna gönderildi. 25 çocuk ise ailesine kazandırıldı. 21 personeli olan yurdun yıllık bütçesi 30 bin liraydı. Bu para üye aidatlarından, bağışlardan, kermeslerden, hayırsever sanatçılara sergi ve konserlerinden sağlanıyordu.

O yıllar devletin Çocuk Esirgeme Kurumu henüz emekleme aşamasında olduğundan kimsesiz çocuklar tamamen korunmasızdı. Zâfir'in şahsi gayretleriyle kurulan dernek ise küçük kapasitesiyle ancak bir avuç çocuğu kucaklayabiliyor-du. Bu öncü dernek de kapatılınca İstanbul'un kloşar çocukları eskiden (ve bugün de) olduğu gibi tamamen sahipsiz kaldılar.

Nokta, 21 Temmuz 1991

FOTOĞRAFLAR

Ertuğrul Tekkesi Harem Dairesi (Yukarı Konak)

Ertuğrul Tekkesi Misafirhanesi (Aşağı Konak)

Şeyh Zâfir Türbesi

Ibrahim Zâfir (Sait Zâfir'in babası)

Ebüllhasan Zâfir
(Abidin Zafir'in babası)

Selim Zâfir

Fahire, Suat, Adnan, Zâfire Hala, ?, Sait, Lütifiye
(önde çocuklar) Meliha, Halil, ?, Rabia, Münim, ?

Hasan Zafir

Halil Zafir

Konak

Ferit Zafir, Refika Zafir

Esma Zafir ve annesi Prenses Zeynep

Hafize Zafir, Sait Zafir, Ayşe Tekand, Zâfire Zafir, Nur Zafir
(Oturanlar) Münim Zafir, Halil Zafir

*Abdülkadir Zafir, Mehmet Ali Laga, Bekir Zafir
(oturanlar) Hasan Zafir, Abdullah Zafir,
Sadettin Ferit*

Abdullah Zafir

Kamer Zafir, Bekir Zafir

Nigâr Tekçe, Kenan Tekçe, Mediha Tekçe, Güngör Tekçe

Mediha Tekçe, Kenan Tekçe

Mediha Zafir (Tekçe)

Kenan Tekçe

Suat Zafir, Rabia Zafir, Meliha Zafir, Lütfiye Zafir, Fahire Zafir

Refika Zafir, Lütfiye Zafir, Suat Zafir

Bekir Zafir, Adnan Zafir

Adnan Zafir, Azize Zafir, Münim Zafir

Adnan Zafir, Sait Zafir, Bekir Zafir, Azize Zafir, Münim Zafir

Münim, Abidin, Fethi, Sait, Suat, Adnan (Kameriyenin önünde)

Adalet Zafir, Bedri Zafir

Adalet Zafir, Bedri Zafir, Işık Zafir,
Güneş Zafir, Haluk Zafir

Esma Zafir

Fahire Zafir

Suat Zafir

Mekki Zafir

Rabia Zafir, Fahire Zafir, Meliha Zafir

*Cemile Zafir,
Güneş Cöner,
İşıl Cöner,
Suphiye Zafir,
Bekir Zafir*

Nur Zafir, Sait Zafir, Nezih Zafir

Refika, Kâzım, Azize, Mekki, Fethi, Suat, Mediha Zafir

(Üsttekiler) Hülya, Adnan Zafir, Meral, Suat Zafir, Meliha Zafir
(Alttakiler) Haldun'un annesi (Giritli), Sait Zafir, Marika Zafir, Sabire Zafir, Lütfiye Zafir

Sait Zafir, Lütfiye Zafir, Huriye Zafir, Suat Zafir, Fahire Zafir

Arka planda konak

Suphiye Zafir

*Münim Zafir, Lütfiye Zafir, Fahire Zafir,
Azize Zafir, Kâzım Zafir, Suat Zafir
(oturanlar) Abidin Zafir, Adnan Zafir*

Ayşe Osmanoğlu

Konaktan gelin (Behiye) çıkmıyor

Suat Zafir

Adalet Zafir, Necmiye Üstel, Nigâr Tekçe, Mediha Tekçe, Güngör Tekçe

Sait Zafir, Lütfiye Zafir, Suat Zafir, Nigâr Tekçe

? , Refika Tekay, Meliha Zafir, Işık Akdağ,
(Arka planda) Sabire Zafir, Feyhaman Akdağ, Ferdi Tekay

Suna Kan

Ferahat Muhabbet Tekmen, Nur Zafir

Adalet Zafir, Güneş Cöner

Bekir Zafir, Mediha Tekçe, Behiye Zafir, Güngör Tekçe, Suat Zafir, Lütfiye Zafir,
Sait Zafir, Enver Kaperman, Cemile Zafir, Nur Zafir.

İşik Akdağ, Nigâr Tekçe, Adalet Zafir, Bedri Zafir, Ahmet Üstel, Güneş Cöner,
Nasri Cöner, Gül Akdağ, Güngör Tekçe

Rezzan Hürmen

Neriman Üstel, Ahmet Üstel

Ferdi Tekay, Günsör Tekçe

İşik Akdağ, Feyhaman Akdağ

*Hayrettin Üstel, Necmiye Üstel,
Ahmet Üstel*

Güngör, Güray, Pelin Tekçe

